

Kristin Vangsnes Bøe

Å falle mellom to stoler

En analyse av museumssamlings- og kulturmiljøforvaltningens dokumenter sammenlignet med kulturhistoriske gjenstandssamlinger i kommunal forvaltning i Bjørnafjorden og Øygarden samt Hordaland

Masteroppgave i Kulturminneforvaltning

Veileder: Mattias Bäckström

Mai 2023

Fra registreringsperm 2005

Kristin Vangsnes Bøe

Å falle mellom to stoler

En analyse av museumssamlings- og kulturmiljøforvaltningens dokumenter sammenlignet med kulturhistoriske gjenstandssamlinger i kommunal forvaltning i Bjørnafjorden og Øygarden samt Hordaland

Masteroppgave i Kulturminneforvaltning
Veileder: Mattias Bäckström
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Forord

En master har lenge vært så langt der framme, og for å være helt ærlig så har det krevd mye. Selv om studieårene ved NTNU har vært både lærerike og spennende, har det også vært utfordrende på så mange måter og tatt mye tid. Derfor vil jeg gjerne kreditere de som har støttet meg gjennom hele denne fantastiske reisen.

Tusen takk til Lisbeth Lunde Axelsen, som hadde troen på meg og fikk meg til å søke kulturminneforvaltning ved NTNU.

Mine kjære foreldre, Aud og Terje Bøe, tusen takk for alltid å fortelle at dere er stolte av meg og for å heie meg frem. Også en takk til resten av familien som alltid stiller opp.

Evig takknemlig overfor min bror Bjørn Bøe, for alltid positiv innstilling, gode diskusjoner, evinnelig korrekturlesing og vår egen rare lille kollokviegruppe.

Stor takk til Ingebjørg Astrup, Hjørdis Juvik og Halvor Skurtveit for gode samtaler!

Jeg vil også rette en stor takk til Erik Vangsnes, for korrekturlesing og gode tilbakemeldinger på tampen.

Kjære Camilla G. Haugen, tusen hjertelig takk for inspirasjon, umåtelig støtte og raushet i alle de fem årene. Jeg vil også takke Maja Frønes og Tim Sivertsvik for samarbeid og god hjelp.

Det er også på sin plass å takke mine kjære tålmodige barn, Amalie, Henrik og Håvard.

Størst av alt er kjærligheten. En uendelig stor takk til min klippe, største støttespiller og gemal, Øyvind Hellebø. Uten deg og din raushet hadde det faktisk ikke gått.

Til slutt vil jeg takke min dyktige veileder Mattias Bäckström som aldri mistet troen på dette prosjektet og meg, og som kom med gode råd og tilbakemeldinger fra begynnelse til slutt.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	4
1.1	Bakgrunn for oppgaven	4
1.2	Avgrensning.....	4
1.2.1	Tidligere prosjektoppgave	6
1.3	Problemstilling.....	6
1.4	Faglig relevans.....	7
1.5	Begrepsavklaring	11
1.6	Oppgavens oppbygning	12
1.7	Metode	13
1.7.1	Kvalitativt forskningsintervju.....	13
1.7.1.1	Gjennomføring.....	14
1.7.2	Feltarbeid	16
1.7.3	Dokumentanalyse og arkivsøk.....	17
1.7.4	Metodekritikk	18
1.7.4.1	Refleksjon over min posisjon	20
1.8	«Landskapsmodellen»	20
2	Teori – om de to stolene.....	23
2.1	Gjenstand og ting.....	23
2.1.1	Gjenstandssamling i antropologisk, arkeologisk og museologisk forskning	25
2.1.2	Gjenstandssamlinger i offentlige dokumenter	27
2.1.3	Drøfting	28
2.2	De to stolene	29
2.2.1	Kommunal kulturmiljøforvaltning	30
2.2.1.1	Kulturminneloven av 9. juni 1978 nr. 50.....	31
2.2.1.2	Plan- og bygningsloven av 27. juni 2008 nr. 71	31
2.2.1.3	Stortingsmelding 16 (2019–2020) <i>Nye mål i kulturmiljøpolitikken. Engasjement, mangfold og bærekraft</i>	32
2.2.1.4	Kommunale kulturmiljøplaner	33
2.2.1.5	Kulturminne som nøkkelbegrep	34
2.2.2	Museal samlingsforvaltning (formelle samlinger)	36
2.2.2.1	Samlingsutvikling	38
2.2.2.2	Museumsetikk samt ICOMs museumsetiske regelverk.....	39
2.2.2.3	Stortingsmelding 23 (2020–2021) <i>Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid</i>	40
2.2.2.4	Museum Vest. Plan for samlingsforvaltning 2022–2025	41
2.2.2.5	Kystmuseet i Øygarden	42
2.2.2.6	Museumsgjenstand som nøkkelbegrep	43

2.3 Drøfting	46
3 Analyse – mellom de to stolene	49
3.1 Mellom lov og etikk	49
3.1.1 Spor av relevans – kulturminneloven samt plan- og bygningsloven.....	49
3.1.2 Relevante føringer – museumsetikken	51
3.2 Mellom kulturmiljøpolitikken og museumspolitikken	52
3.2.1 Spor av relevans i stortingsmelding 16 (2019–2020).....	52
3.2.2 Spor av relevans i stortingsmelding 23 (2020–2021).....	55
3.3 Mellom kulturmiljøplan og samlingsplan.....	57
3.3.1 Relevantt verktøy – kulturmiljøplaner.....	57
3.3.2 Relevantt verktøy – samlingsplan.....	59
3.4 Mellom «kulturminne» og «museumsgjenstand».....	60
3.5 En modell for et kulturhistorisk gjenstandslandskap.....	63
3.5.1 Landskapsmodellen i Øygarden	64
3.5.1.1 Olav Toft-samlingen i Øygarden.....	65
3.5.1.2 Diverse tilfeldige løse gjenstander i Øygarden kommune.....	67
3.5.1.3 Samlingen til en avdeling i Øygarden kommune	68
3.5.1.4 Gjerdet kulturminnegard i Øygarden.....	69
3.5.2 Landskapsmodellen i Bjørnafjorden.....	71
3.5.2.1 Holdhus skulemuseum i Bjørnafjorden	71
3.5.2.2 Gjenstandssamlingen i Vinnesholmen.....	73
3.5.2.3 Bunadsdelsamlingen på Solstrand	74
3.5.3 En utdypet analyse av en gjenstandssamling fra 1950– til 1980-tallet i Bjørnafjorden kommune.....	75
4 Oppsummering	81
5 Kilder og litteratur	84
5.1 Upubliserte kilder	84
5.2 Arkivkilder.....	84
5.3 Nettkilder.....	85
5.4 Publiserte kilder og litteratur	89
6 Vedlegg.....	93
Vedlegg 1. Intervjuguide	93
Vedlegg 2. Informasjonsskriv.....	94

Figurliste

Figur 1 Landskapsmodellen.....	21
Figur 2 Utklipp fra samlingsplanen til Museum Vest.....	43
Figur 3 Tabell for spørsmål 7: Har kommunen en forvaltningsplan for samlingen?.....	58
Figur 4 Landskapsmodellen Olaf Toft-samlingen	65
Figur 5 Landskapsmodellen Diverse samlinger i Øygarden kommune	67
Figur 6 Landskapsmodellen på Samlingen til en avdeling i Øygarden kommune	68
Figur 7 Landskapsmodellen på Gjerdet Kulturminnegard.....	69
Figur 8 Utklipp Kulturminnesøk.....	70
Figur 9 Landskapsmodellen på Holdhus skulemuseum.....	71
Figur 10 Landskapsmodellen Gjenstander i Vinnesholmen	73
Figur 11 Landskapsmodellen Bunadsdelsamling på Solstrand	74
Figur 12 Landskapsmodellen Gjenstandssamling 1950– til 1980-tallet.....	75
Figur 13 Foto tatt av forfatter: registreingsperm museumssamlinga 2021	79
Figur 14 Foto tatt av forfatter av registreringsperm 11. juni 1981	80

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for oppgaven

Som ansatt i kulturavdelingen i Bjørnafjorden kommune har jeg lenge undret meg over de store samlingene av kulturhistoriske gjenstander som kommunen forvalter. Bjørnafjorden kommune er en av de «nye» kommunene etter kommunereformen.¹ Den 1. januar 2020 ble kommunen slått sammen av Fusa og Os kommuner,² og med det fikk Bjørnafjorden også samlinger av kulturhistoriske gjenstander fra begge kommunene. Ingen av de gamle kommunene hadde komplette registreringer eller magasin for oppbevaring av alle gjenstandene.

Gjenstandene i samlingene vitner om det tidligere levde livet i Os og Fusa, og representerer en del av lokalhistorien vår. Disse gjenstandene er våre håndfaste og originale vitnesbyrd fra tidligere generasjoners levemåter, og knytter oss på den måten til fortiden. På et eller annet tidspunkt har disse blitt tatt ut av bruk, kommet i kommunen sin forvaltning og endt opp som en del av en samling, på det jeg opplever som mer tilfeldige lagre.

1.2 Avgrensning

Denne masteroppgaven tar for seg samlingslandskapet av kulturhistoriske gjenstander i kommunene Bjørnafjorden og Øygarden, samt kommunene som svarte på intervju spørsmål i prosjektoppgaven min fra emnet i KULMI3815 Dokumentasjon og forskningsmetode.³ Svar-kommunene ligger alle i Hordaland og er som følger: Eidfjord, Bergen, Øygarden, Austrheim, Etne, Stord, Kvinnherad, Askøy, Vaksdal, Alver, Kvam, Bjørnafjorden og Austevoll. I tillegg svarte Sveio, Ulvik og Bømlo at de ikke har samlinger av kulturhistoriske gjenstander. Jeg har valgt et ekstra fokus på Bjørnafjorden og Øygarden kommuner fordi jeg ønsket å vite mer om samlingene i min kommune som er Bjørnafjorden kommune, og fordi jeg visste at både Bjørnafjorden og Øygarden har et spennende og variert landskap av samlinger ut fra svar i forbindelse med nevnte prosjektoppgave. Prosjektoppgaven min er nærmere beskrevet i kapittel 1.2.1. Mitt empiriske utgangspunkt er svar fra intervjuer i

¹ Regjeringen, 2020

² Bjørnafjorden kommune, 2022

³ Bøe 2022

prosjektoppgaven min,⁴ samt innsamlet data fra feltarbeid med nye intervju i de to kommunene og arkivøk.

Oppgavens fokus er å synliggjøre landskapet mellom «de to stolene». Derfor velger jeg å beskrive både «de to stolene», og selve mellomrommet mellom dem gjennom innhentet empiri. Med «de to stolene» mener jeg den kommunale kulturminneforvaltningen som den ene stolen, og den museale samlingsforvaltningen som den andre. For å beskrive «de to stolene» bruker jeg i hovedsak lovgivningen, Museum Vest sin samlingsplan og ICOM, *The International Council of Museums*, sitt museumsetiske regelverk, samt de to stortingsmeldingene 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken*⁵ og 23 (2020–2021) *Musea i samfunnet*.⁶ Intervju-svarene fra den nevnte prosjektoppgaven viste at bare en av 13 kommuner har forvaltningsplaner for samlinger med kulturhistoriske gjenstander. Samlingene kan likevel være omtalt i kulturmiljøplanene, men ikke som en del av forvaltningsplanene, skjøtselsplaner eller handlingsplaner.

Når jeg i denne oppgaven snakker om formelle museale samlinger, er det samlinger i museer som er en del av museumsnettverket jeg mener. Regjeringen omtaler museene som er med i dette nettverket som «kjernen i Kultur- og likestillingsdepartementet sin museumspolitik». ⁷ Bakgrunnen for dette utsagnet begrunner de med at det var nettopp disse museene som ble omfattet av museumsreformen. I tillegg styrkes de systematisk med økt støtte, faglig utvikling og oppfølging av Kulturdirektoratet. Et siste argument, ifølge regjeringen, er at det er museene i dette nettverket det har blitt samlet inn mest kunnskap om. ⁸ Som en del av museumsnettverket plikter disse museene å følge sentrale føringer og retningslinjer som for eksempel ICOM sine museumsetiske retningslinjer. ⁹ Jeg er klar over at det finnes museumssamlinger som ikke er en del av dette nettverket. Men da som mindre lokale samlinger, arkiv og bygdetun i forvaltning av frivillige, lag, organisasjoner og foreninger, ifølge Løkka og Kleppe i *Samling og utvikling* (2022). ¹⁰ En annen viktig avgrensning i oppgaven er at det dreier seg om samlinger av fysiske gjenstander som kulturminner og kulturarv. Dette blir beskrevet nærmere i begrepsavklaring (kapittel 1.5) og teoridelen (kapittel 2). Med begrepet *kulturminner* tar jeg utgangspunkt i definisjonen etter

⁴ Bøe 2022

⁵ Meld. St. 16 (2019–2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken

⁶ Meld. St. 23 (2020–2021) Musea i samfunnet

⁷ Regjeringen 2023

⁸ Regjeringen 2023, se også Løkka & Kleppe 2022: 12-16

⁹ Løkka & Kleppe 2022: 20-21

¹⁰ Løkka & Kleppe 2022: 21

kulturminneloven av 1978 som blir nærmere omtalt i kapittelet om kulturminnebegrepet:
2.2.1.5 (Kulturminne som nøkkelbegrep).

1.2.1 Tidligere prosjektoppgave

Med samlinger av kulturhistoriske gjenstander i Bjørnafjorden kommune som bakgrunn, ville jeg undersøke om det *bare* var Bjørnafjorden kommune som hadde slike samlinger av kulturhistoriske gjenstander eller ting, eller om det var flere kommuner som har samlinger som «faller mellom to stoler» også. I emnet KULMI3815 Dokumentasjon og forskningsmetode, fikk jeg muligheten til å gjøre nettopp en slik undersøkelse. Gjennom prosjektoppgaven «Det er behov for mer kunnskap om samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunenes forvaltning»,¹¹ intervjuet jeg 16 kommuner (av 25) i gamle Hordaland, blant annet Øygarden og Bjørnafjorden kommuner.¹² Funnene var overraskende, da det viste seg at hele 13 av 16 kommuner svarte at de hadde slike samlinger i forskjellige kategorier (ulike typer av samlinger). Det tilsvarer hele 81 prosent av svar-kommunene, og det er et høyt tall etter min mening. I tillegg svarte 12 av disse 13 kommunene som har samlinger, at det ikke eksisterer en forvaltningsplan for samlingene. Som et resultat av svarene fra prosjektoppgaven, kan jeg slå fast at det finnes et samlingslandskap av kulturhistoriske gjenstander i et mellomrom mellom det mer formelle museale samlingslandskapet og den kommunale kulturmiljøforvaltningen.

1.3 Problemstilling

Funnene fra prosjektoppgaven danner et grunnlag for å kunne undersøke nærmere dette landskapet av kulturhistoriske gjenstander som befinner seg i *mellomrommet* mellom de mer formelle samlingene i museumsforvaltningen og kommunal kulturmiljøforvaltning. Tema for oppgaven vil derfor dreie seg om å tydeliggjøre de «to stolene» for å synliggjøre landskapet av kulturhistoriske gjenstander eller ting som havner mellom dem.

¹¹ Bøe 2022

¹² Bøe 2022: 11-12, jeg vil gjennomgående i resten av oppgaven omtale denne som prosjektoppgaven, se også Kvale & Brinkmann 2018: 178-179. Som metode i prosjektoppgaven benyttet jeg semi-strukturerte intervju over telefon og e-postintervju (datastøttende)

Med dette som bakgrunn ønsker jeg derfor å utforske følgende to problemstillinger i oppgaven:

Hvilke sentrale dokumenter og nøkkelbegreper finnes i kommunal kulturmiljøforvaltning og museal samlingsforvaltning?

Hvordan ser det kommunale samlingslandskapet av kulturhistoriske gjenstander ut i Bjørnafjorden og Øygarden samt Hordaland?

Det innsamlede datamateriale fra prosjektoppgaven, empirisk materiale fra intervju med personer fra Øygarden og Bjørnafjorden, arkivsøk og feltarbeid i de to kommunene ligger til grunn for følgende underproblemstillinger som er sentrale for å kunne besvare problemstillingen:

- Hva definerer eller beskriver «de to stolene», det vil si kommunal kulturmiljøforvaltning og museal samlingsforvaltning?
- Hva utgjør de største forskjellene mellom museumssamlinger og andre samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning?
- Hvilke etiske utfordringer kan knyttes til uformelle samlinger av kulturhistoriske samlinger i kommunal forvaltning?

Ved å drøfte og analysere disse spørsmålene vil jeg bidra til ny kunnskap om et lite belyst tema i kulturarvsforskning og museologi, samt kommunal kulturmiljøforvaltning og museal samlingsforvaltning.

1.4 Faglig relevans

«De kulturminnene og kulturmiljøene som er der i dag, er et resultat både av tilfeldigheter og av at man bevisst har valgt å ta vare på dem.» NOU 2002: 01 *Fortid former fremtid*.¹³

I et kulturminnefaglig perspektiv er samlinger av kulturhistoriske gjenstander et interessant tema å undersøke fordi det er lite omtalt innenfor «de to stolene»: kulturmiljøforvaltningen og museums(samlings)forvaltningen. Tema som museumssamlinger og kulturarvsstudier, finnes det derimot mye litteratur rundt,¹⁴ og jeg vil presentere de to forvaltningsområdene for

¹³ NOU 2002:01: 19

¹⁴ Kulturrådet 2016: 5

å kunne synliggjøre *mellomrommet* der de kommunale samlingene av kulturhistoriske gjenstander befinner seg. Et godt argument for å undersøke dette mellomrommet, som består av kulturhistoriske gjenstander, er som NOU 2002: 01 *Fortid former fremtid* presiserer: at det er den nære fortiden som ofte er den som betyr mest for den enkelte.¹⁵

Innen kulturmiljøforvaltningen skilles det mellom ulike verdier på kulturminner. Det som offentligheten tar vare på er kulturminner eller kulturmiljø som har gjennomgått en kulturhistorisk vurdering, og på den måten blir identifisert som verneverdig eller bevaringsverdig, ifølge stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken*.¹⁶ Denne stortingsmeldingen er særlig relevant for å kunne beskrive prioriteringer i kulturmiljøpolitikken, fordi den gjør rede for statusen og prioriteringer for kulturmiljøfeltet i Norge.¹⁷ Kulturminneloven av 1978 nr. 50 (kml) er også relevant for den kommunale kulturmiljøforvaltningen og museumsforvaltningen fordi den definerer kulturminnebegrepet i formålsparagrafen, legger til grunn hva som er vernet etter lov, definerer ansvarsområder til de ulike forvaltningsområdene, og ikke minst kobler kulturminnebegrepet til gjenstandsbegrepet. Dette vises tydelig i flere av bestemmelsene i loven, både i § 4 femte ledd ved bruk av ordet «objekt» og kap. III. om «Løse Kulturminner» som regulerer eiendomsretten til kulturminner og gjenstander. Kml § 12 første ledd a–c omtaler hvilke løse kulturminner som tilfaller staten. I tillegg står det i andre ledd, andre setning: «Når særlige grunner foreligger, kan det fastsettes at slike gjenstander skal anses som kulturminner uten hensyn til alder.»¹⁸ Det er dette jeg legger til grunn når jeg bruker begrepet *kulturminne* som nøkkelbegrep i kulturmiljøforvaltningen videre i oppgaven, for å forstå mellomrommet mellom de to forvaltningsområdene.

I kulturminneloven fra 1978 står det i formålsparagrafen: «Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning».¹⁹ Formålsparagrafen viser at det er relevant å forstå *hvorfor* vi har slike samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning, dersom vi skal få til å skape en helhetlig forvaltning av kulturminner i kommunene. Kulturmiljøforvaltningen må ha et helhetlig bilde av hva som skal forvaltes, også samlingene av kulturhistoriske gjenstander, for å unngå tap i samlingene eller dårlige

¹⁵ NOU 2002:01: 21

¹⁶ Meld. St. 16 (2019–2020): 8, 9

¹⁷ Regjeringen 2020, se også Meld. St. 16 (2019–2020)

¹⁸ Lov 15. februar 1979 om kulturminner (Kulturminneloven)

¹⁹ Lov 15. februar 1979 om kulturminner (Kulturminneloven)

lagringsforhold. Gjennom undersøkelsene mine vil dette mellomrommet, samlingslandskapet, mellom de to forvaltningsområdene, bli synliggjort, slik at kulturmiljøforvaltningen blir bevisst dette mellomrommet og har mulighet til å drive en mer helhetlig forvaltning.

I museumsforvaltningen blir begrepet *museumsgjenstand* brukt om gjenstander som befinner seg på museum. Selv om det ikke er en klar juridisk definisjon av begrepet museumsgjenstand, så vidt jeg kan se (annet enn de gjenstander som kommer inn under kulturminneloven av 1978²⁰), påpeker kulturhistoriker Anne Eriksen i boken *Museum* (2009) hvordan en gjenstand som tas ut av sin opprinnelige sammenheng og over til en ny kontekst i museet, får en ny identitet som *museumsgjenstand*.²¹ Jeg tar utgangspunkt i en slik forståelse i denne oppgaven når jeg legger til grunn at *museumsgjenstand* blir brukt som nøkkelbegrep i museumssamlingsforvaltningen.

Et annet aspekt som gjør temaet om samlinger av kulturhistoriske gjenstander interessant for samfunnet, er spørsmålet om hva som skal tas vare på for fremtiden. Mange museale samlingsmagasiner er i dag er overfylte, og det er behov for en bedre samlingsforvaltning generelt i samfunnet. Mange av kommunene som svarte på intervjuet i prosjektoppgaven min, opplyste om at samlingene av kulturhistoriske gjenstander ble oppbevart på veldig ulike måter, også på lite egnede steder og lagre. Prioritering av gjenstander i samlinger må gjøres, og noe må avhendes eller destrueres, ifølge Kulturdirektoratet (tidligere kulturrådet). For museene sine samlinger har Kulturdirektoratet sammen med Bymuseet i Bergen og juristen Thomas Eeg laget veilederen *Retningslinjer for avhending* (2016), som «er utforma med tanke på generelt kulturhistorisk gjenstandsmateriale». Veilederen er forfattet av Hilde Seilfaldet.²² I tillegg har museene verktøyet *Spectrum* som er en internasjonal standard for samlingsforvaltning, og ICOM sitt museumsetiske regelverk.²³ Men hvem skal ta slike avgjørelser om avhending for samlingene av kulturhistoriske gjenstander i kommunene? Er det de ansatte i kulturmiljøforvaltningen? I så fall stiller jeg spørsmål om hva slags kompetanse disse ansatte bør inneha, og hvem som skal inkluderes for å kunne gjøre slike beslutninger om avhending og destruksjon.

I stortingsmelding 6 (2018–2019) *Oppgaver til nye regioner*, kalt regionreformen, åpnes det for nye meninger og større medvirkning i vurderingen av hva som er verdt å ta vare på, det er

²⁰ Lov 15. februar 1979 om kulturminner (Kulturminneloven)

²¹ Eriksen 2009: 136-137

²² Seilfaldet 2016: 5

²³ Seilfaldet & Bjørke 2017: 8

ikke bare «ekspertene» fra museene eller kommunal forvaltning som vet best.²⁴ I boken *Uses of Heritage* argumenterer kulturarvsvorskeren Laurajane Smith for at de som tar avgjørelser når det gjelder kulturarv, også kontrollerer viktige ressurser i den politiske makten.²⁵ Med utgangspunkt i dette resonnementet blir det å anerkjenne de ulike meningene og variasjonene i hva som er verdifullt, viktig for demokratisering av kulturarven, noe som også stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* tydeliggjør.²⁶

Som den gjengitte formålsparagrafen til kulturminneloven over indikerer, handler spørsmål rundt kulturminner og kulturmiljø, om kulturarv og identitet. Kulturhistoriker Anne Eriksen beskriver kulturarv som et begrep tett knyttet til identitet og som sier noe om hvem vi er, i boken *Museum* (2009).²⁷ Smith (2006) vektlegger prosessen rundt kulturarv som essensiell for identitetsbegrepet. Det er hvordan ting eller aktiviteter blir tilskrevet verdier i prosesser, fordi ting eller aktiviteter ikke har en verdi i seg selv, hevder hun. Tingene er fysiske representanter for identiteten vår: «material culture as heritage is assumed to provide a physical representation and reality to the ephemeral and slippery concept of identity».²⁸

Det har i senere tid vært en dreining i kulturmiljøforvaltningen, ifølge stortingsmelding 16 (2019–2020). Fokuset retter seg nå mer mot mennesker og hvilken betydning kulturmiljøet har for samfunnet på lang sikt, heller enn å fokusere på det enkelte kulturminnet.²⁹ Det at det sentralt tillegges lokalsamfunnene stor rolle i kulturmiljøspørsmål, kan forstås som en direkte oppfølging av *Europeisk kulturarvstrategi for det 21. århundre* (Faro-konvensjonen).³⁰

Denne kulturarvsstrategien, legger vekt på betydningen av det å knytte bånd mellom lokalsamfunn og kulturarven:

For it is the local authorities that have a direct relationship with their heritage and which manage it on a day-to-day basis. It is therefore at this level that citizens must be encouraged to play a greater role in the implementation of this strategy, within the context of public action and in closer cooperation with the work carried out by the professionals and the public agencies concerned.³¹

²⁴ Meld. St. 6 (2018–2019): 5, 6

²⁵ Smith 2006: 277

²⁶ Meld. St. 16 (2019–2020): 22

²⁷ Eriksen 2009: 132, 222, se også Meld. St. 16 (2019–2020):21, Smith 2006: 48

²⁸ Smith 2006: 3, 5, 11, 13, 48

²⁹ Meld. St. 16 (2019–2020): 21

³⁰ Meld. St. 16 (2019–2020): 22, Council of Europe (2017)

³¹ Council of Europe 2017: 5

Dersom vi skal få til en god, helhetlig og demokratisk kulturmiljøpolitikk, er det behov for å kartlegge og undersøke dette landskapet av kulturhistoriske gjenstander som «faller mellom to stoler», slik at et mangfold av kulturmiljø er representert i det vi skal ta vare på som samfunn. I NOU 2002:1 *Fortid former fremtid* legges det til grunn at det er nødvendig å ha kunnskap om og kartlegge *hva* vi har av gjenstander, *hvor* de befinner seg og *hvilken* tilstand de er i for å oppnå nettopp dette.³² I denne masteroppgaven gir jeg et bidrag til kunnskapen om kulturhistoriske gjenstandssamlinger i kommunal forvaltning.

De siste tiårene har samfunnet endret seg mye, også når det gjelder forståelsen av kulturarv. Forskningen har dreid mer vekk ifra hva kulturarv *er*, og mer mot hva kulturarv *handler om* og hvorfor vi skal bevare,³³ noe som er mer i tråd med Smith (2006) sin forståelse. Den nylig vedtatte regionale planen for kultur 2023–2035 i Vestland fylkeskommune, *Kultur bygger samfunn*, poengterer at kulturmiljøforvaltningen i større grad ser på kulturminner og kulturmiljø som en ressurs i lokal samfunnsutvikling også. Det er mindre objektfokus, slås det fast.³⁴

1.5 Begrepsavklaring

Sentrale begrep som jeg bruker i masteroppgaven, blir beskrevet ytterligere her.

Kulturarv blir i Norge brukt som en samlebetegnelse for materiell og immateriell kultur. Det er særlig i «samarbeid mellom kulturminneforvaltning, arkivverk og museumssektoren, sammen med kommunene og lokale lag og foreninger»³⁵ at kulturarvsbegrepet blir brukt. I oppgaven blir begrepet brukt på samme måte som kulturmiljø, det er fysiske kulturminner som gjenstander som er tema. På engelsk blir begrepet *cultural heritage* brukt om kulturarv og derfor bruker jeg begge begrepene, kulturarv og kulturmiljø, litt om hverandre.

Kulturminner blir av Riksantikvaren beskrevet som «alle spor etter menneskers liv og virke i vårt fysiske miljø».³⁶ Stortingsmelding 16 (2019–2020) beskriver disse sporene som fellesskapets hukommelse.³⁷ Etter denne definisjonen er også samlingene av kulturhistoriske gjenstander å regne som kulturminner, og det legger et viktig premiss for oppgaven.

Kulturhistorikerne Kjus, Skåden og Telste (2014) forklarer kultur som en konstant formbar

³² NOU 2002:01: 44

³³ Meld. St. 16 (2019–2020): 35

³⁴ Vestland fylkeskommune 2023: 26

³⁵ Riksantikvaren 2023

³⁶ Riksantikvaren 2023

³⁷ Meld.St. 16 (2019–2020): 5

prosess. Når det lages noe nytt, vil dette nye aldri være helt likt som forgjengeren. Det som skapes, er ikke endelig og statisk. *Kulturhistoriske gjenstander* er levninger etter menneskene som levde her før oss, og disse gir mulighet for kunnskap om hvordan de levde livene sine.³⁸

Med *kulturminneverdi* menes de verdier som mennesker gir et kulturminne. Siden mennesker er ulike, vurderer vi også kulturminneverdier på forskjellige måter. Kulturminneverdier kan endre seg over tid.³⁹ Kulturminneverdibegrepet er relevant i denne oppgaven for spørsmål om hva som skal tas vare på og hvem som skal bestemme det, noe som er særlig relevant for kulturhistoriske gjenstander i kommunene.

En vid definisjon av begrepet *museumsgjenstand* finnes i veilederen Seilfaldet (2016) laget for Kulturrådet og Bymuseet i Bergen *Retningslinjer for avhending*: «Alle gjenstandar som museet har råderett over, og som ein rimeleg sikkert kan seie var meint å gå inn i museumssamlinga, herunder registrerte og uregistrerte gjenstandar, samt restansar og gjenstandar som enno ikkje er innlemma i samlingane».⁴⁰ Museumsgjenstand blir brukt som nøkkelbegrep i museumssamlingsforvaltning, og er nødvendig å ha med i oppgaven for å synliggjøre mellomrommet mellom «de to stolene».

Ordbøkene beskriver begrepet *mangfold* som «det å inneholde stor variasjon.»⁴¹ Begrepet er særlig relevant for oppgaven med tanke på *hvem* som har valgt ut gjenstander, *hvem* de representerer og *hvem* som har verditilskrivingsmakten. Mangfoldsbegrepet blir omtalt som satsing i begge de to forvaltningsområdene som denne masteroppgaven tar for seg: kulturmiljøforvaltning og museumssamlingsforvaltning. I stortingsmelding 16 (2019–2020) er også *mangfold* et av de tre nye kulturmiljømålene, og således av stor betydning for kulturmiljøpolitikken. Også i stortingsmeldingen 23 (2020–2021) er det lagt vekt på *mangfold*.⁴²

1.6 Oppgavens oppbygning

Gjennom kapittel 1 gir jeg en introduksjon til bakgrunnen for oppgaven og hvilke avgrensninger jeg legger til grunn. Jeg beskriver kort prosjektoppgaven min fra emnet i KULMI3815: Dokumentasjon og forskningsmetode. Deretter presenterer jeg oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål, eller underspørsmål, som brukes for å diskutere

³⁸ Kjus et al. 2014: 7

³⁹ Riksantikvaren 2023

⁴⁰ Seilfaldet 2016: 5

⁴¹ «Mangfold» (u.å.)

⁴² Meld. St. 16 (2019–2020), Meld. St. 23 (2020–2021)

problemstillingen. Innledningsvis blir også oppgavens faglige relevans omtalt, og sentrale begrep brukt i undersøkelsen definert. Videre redegjør jeg for metoder jeg benytter, datainnsamling og metodekritikk. Avslutningsvis i kapitlet presenterer jeg «landscapsmodellen» som et verktøy for å visualisere samlingslandskapet av kulturhistoriske gjenstander i kommuner.

Kapittel 2 dreier seg om relevant teori for oppgaven. Begreper som gjenstand, gjenstandssamling blir utredet nærmere, og «de to stolene» tydeliggjøres slik at nøkkelbegrepene kulturminne og museumsgjenstand blir undersøkt og drøftet gjennom kapitlet og presentert avslutningsvis. Denne oppgavens analytiske resultater kommer frem i kapittel 3, hvor jeg drøfter mellomrommet mellom «de to stolene» og løfter frem resultater fra undersøkelsene i oppgaven. Her blir også samlingslandskapet i Bjørnafjorden og Øygarden kommuner visualisert ved bruk av landskapsmodellen, sammen med en kort presentasjon av samlingenes bakgrunn og dagens situasjon for samlingene. Gjennom kapittel 4 oppsummerer jeg oppgaven som helhet. Kapittel 5 inneholder oversikt over kilder og litteratur, og i kapittel 6 er relevante vedlegg.

1.7 Metode

Her i metodekapitlet redegjør jeg for fremgangsmåter jeg har benyttet for å kunne besvare forskningsspørsmålet i oppgaven. De ulike fremgangsmåtene blir omtalt hver for seg, blant annet hvorfor og hvordan jeg har samlet inn data, samt hvordan jeg har analysert dataene. Til slutt kommer det et avsnitt om metodekritikk, da jeg mener det er viktig å være kritisk til metoder for datainnsamling, fordi det kan være både svakheter og styrker i valgte metoder.

Metodene jeg har benyttet for å besvare denne oppgaven er kvalitative intervju som jeg har dokumentert med lyd. I tillegg har jeg gjennomført feltarbeid, arkivsøk, faglitteratur og dokumentanalyse av offentlige dokumenter, som er førende for temaet for oppgaven. For all empirisk innsamling har forskningsetiske retningslinjer og samtykkeerklæring vært retningsgivende.

1.7.1 Kvalitativt forskningsintervju

I løpet av prosjektperioden har jeg utført to kvalitative forskningsintervju som semistrukturerte intervju, for å supplere intervjuvarene fra prosjektoppgaven min i emnet KULMI3815 Dokumentasjon og forskningsmetode. Valget av semistrukturert intervju

begrunner jeg med at temaet for intervjuet var godt innsnevret på forhånd.⁴³ Siden forskningsspørsmålet i oppgaven dreier seg om hvordan samlingslandskapet av kulturhistoriske gjenstander ser ut i kommuner i Hordaland, med spesifikt fokus på Bjørnafjorden og Øygarden, valgte jeg å intervju personer som har god kjennskap til disse samlingene.⁴⁴

Bakgrunnen for å velge kvalitative forskningsintervju i denne sammenhengen, er for å kunne samtale og hente ny empiri direkte fra personer med kjennskap til samlingene av kulturhistoriske gjenstander. I artikkelen *Kunnskapssamtaler – samtaler til kunnskap* (2006) skriver folklorist Marit Anne Hauan at det er nettopp å samtale frem ny informasjon intervju handler om. Resultatene og funnene fra et intervju kan skape ny kunnskap og gi oss ny innsikt.⁴⁵ Psykologene Steinar Kvale og Svend Brinkmann skriver i boken *Det kvalitative forskningsintervju* (2015) at å få perspektivet til intervjupersonen er formålet med det kvalitative intervjuet.⁴⁶ Dette var relevant for meg i denne oppgaven. Ved at jeg valgte kvalitativt forskningsintervju skapte det også rom for åpne spørsmål, en bredere samtale, og det var mulig for meg å stille oppfølgingsspørsmål direkte i samtalen med informantene. På den måten kunne jeg forfølge konkrete aspekter som dukker opp under intervjuet, som for eksempel spørsmål om etikk og samlinger.⁴⁷

Gjennom innledende samtale med den ene informanten fra Bjørnafjorden, ble jeg bevisst på at den største innsamlingen skjedde for mellom 40 og 50 år siden. Med det som bakgrunn, var det nødvendig å sende ut både intervjuguide (vedlegg 1) og informasjonsskriv (vedlegg 2) i god tid, da målet med intervjuet var å innhente så korrekte minner fra fortiden som mulig.⁴⁸

1.7.1.1 Gjennomføring

Gjennom prosjektoppgaven min hadde jeg allerede etablert en god relasjon til informanten i Øygarden. Jeg kontaktet vedkommende per e-post for å formidle ønsket om en ny deltakelse i denne masteroppgaven, noe jeg fikk svært positiv respons på. Slik sett hadde vi allerede hatt en såkalt «briefing», slik at forholdene lå til rette for et nytt og litt mer omfattende intervju.⁴⁹

⁴³ Tjora 2021: 104, 126

⁴⁴ Tjora 2021: 145

⁴⁵ Hauan 2006: 9, se også Kvale & Brinkmann 2018: 22

⁴⁶ Kvale & Brinkmann 2018: 20, 42

⁴⁷ Kvale & Brinkmann 2018: 20, 42, se også Tjora 2021: 104

⁴⁸ Kvale & Brinkmann 2018: 66

⁴⁹ Kvale & Brinkmann 2018: 160, se også Hauan 2006: 8

For intervjupersoner i Bjørnafjorden, benyttet jeg meg av min lokalkunnskap og mine nettverk for å finne frem til de to personene som har vært direkte og indirekte involvert i innsamlingsarbeidet av den største samlingen av kulturhistoriske gjenstander.⁵⁰ Jeg spurte den ene personen i et fysisk møte, noe som gav meg god mulighet til å fortelle om oppgaven, og hva som har vært formålet med forskningen. Denne personen tok så kontakt med person nummer to, fordi person nummer to hadde vært med på selve innsamlingen. De ønsket å komme på intervjusamtale sammen. Selv om ikke person to var initiativtaker til innsamlingen, hadde vedkommende informasjon om de mest sentrale personene, og kunne på den måten bidra med viktige opplysninger for å få en forståelse av *hvorfor* innsamlingen ble gjort, og bakgrunnen for det.

I intervjuet mitt med informanter fra Bjørnafjorden kommune, opplevde jeg det Tjora (2021) kaller for *snøballeffekten*, ved at informantene anbefalte meg å kontakte nye navngitte informanter for å få informasjon om det de ikke husket, eller at potensielle nye informanter muligens hadde mer informasjon om en bestemt hendelse. Jeg kontaktet en av personene og fikk noen konkrete opplysninger gjennom personlig kommunikasjon. Også denne personen kom med tips om enda flere navngitte personer. Av etiske årsaker som at denne personen ikke var invitert inn i undersøkelsen ved informasjonsskriv, samtykke og intervjuguide, forblir vedkommende anonym. Jeg valgte å avslutte «snøballen» med dette ene tipset.⁵¹

Alle intervjupersonene eller informantene i oppgaven fikk tilsendt både informasjonsskriv, samtykkeskjema og intervjuguide på forhånd. De fikk selvfølgelig informasjon om at deltakelse var frivillig, og at de når som helst kunne trekke seg fra prosjektet, uten videre spørsmål.⁵² På den måten fikk de vurdere sin deltakelse i god tid og med konkret informasjon om hvilke opplysninger jeg ønsket å hente inn. Alle informantene var veldig positive til å delta; de var samarbeidsvillige, motiverte og har vært gode intervjupersoner for denne masteroppgaven.⁵³ Jeg fikk inntrykk av at de alle var glade for at noen belyser problemstillingen med kulturhistoriske gjenstandssamlinger i kommunal forvaltning.⁵⁴

Fleksibilitet i samtalene førte meg inn på tema jeg ikke hadde tenkt å spørre om, noe jeg var bevisst på å være åpen for i intervjusituasjonen.⁵⁵ Intervjuene dokumenterte jeg med

⁵⁰ Tjora 2021: 145

⁵¹ Tjora 2021: 151-152

⁵² Tjora 2021: 160

⁵³ Kvale & Brinkmann 2018: 194, se også Tjora 2021: 153

⁵⁴ Tjora 2021: 153

⁵⁵ Hauan 2006: 10, 17

lydopptak, som jeg kommer til å slette etter godkjent oppgave. Opptak av intervju gjorde jeg utelukkende for å sikre at jeg fikk med all og korrekt informasjon som ble gitt til forskningsdataene, og for å sikre validitet og reliabilitet.⁵⁶ Informantene ble spurt om bruk av lydopptaker på forhånd gjennom informasjonsskrivet.⁵⁷ I tillegg gir det muligheten til å høre intervjuet flere ganger underveis i prosessen med analyse. Opptaket ble siden transkribert digitalt via Universitetet i Oslo sin *Autotekst*,⁵⁸ og dermed er ikke teksten påvirket av meg under transkriberingen. Dog skal det sies at en slik digital transkribering førte til en del skrivefeil i teksten, trolig som følge av dialekt. Jeg har rettet en del ord i transkripsjonen, gjennom å spille av opptaket flere ganger, men uten å tolke innholdet ytterligere.

De to intervjuene ble gjennomført fysisk i henholdsvis Bjørnafjorden rådhus den 30. mars 2023, og i et av Øygarden sine kommunesentre i Rong den 15. mars 2023. Begge stedene ble valgt av informantene selv.⁵⁹ Gjennom en fysisk tilstedeværelse fikk jeg muligheten til å tolke kroppsspråk underveis i intervjuet, noe som ikke hadde vært mulig per telefon eller e-post. Selv om intervjuet var forberedt og spørsmålene formidlet på forhånd, kan kroppsspråk også være retningsgivende i en samtale, gjennom for eksempel å vise tegn på ubehag, usikkerhet eller tretthet.⁶⁰ Selv om grunnlaget for intervjuet lå i intervjuguiden, ble samtalene mer uformelle underveis, noe som skapte en god flyt i intervjuet til tross for at det var styrt.⁶¹

1.7.2 Feltarbeid

Under mitt besøk hos Øygarden kommune fikk jeg tatt turen innom både Gjerdet kulturminnegard og Kystmuseet i Øygarden som er en del av Museum Vest. Dette feltarbeidet gav meg muligheten til å se på to ulike former for gjenstandssamlinger, og hvordan disse ble forvaltet av to ulike institusjoner: Museum Vest (museumsinstitusjon) og Øygarden kommune. På Kystmuseet fikk jeg en god samtale med de ansatte og en omvisning med informasjon, bakgrunn og formål for de ulike utstillingene, samt en omvisning i museets magasin. Gjennom observasjon og samtaler fikk jeg blant annet nyttig tilleggsinformasjon for å kunne besvare forskningsspørsmålet som dreier seg om de største forskjellene mellom museum og andre samlinger av kulturhistoriske gjenstander.⁶²

⁵⁶ Kvale & Brinkmann 2018: 276, se også Tjora 2021: 137

⁵⁷ Tjora 2021: 138

⁵⁸ Universitetet i Oslo (u.å.)

⁵⁹ Tjora 2021: 120

⁶⁰ Tjora 2021: 140, se også Kvale & Brinkmann 2018

⁶¹ Tjora 2021: 135

⁶² Tjora 2021: 46-47

Feltarbeid i Bjørnafjorden var ikke nødvendig på samme måte fordi jeg arbeider i kulturavdelingen som har ansvar for flere av samlingene, og kommunen har ikke kulturhistoriske museum som er med i museumsnettverket. Det er også arbeid med samlingene som er bakgrunnen for denne masteroppgavens tema og utgangspunkt for undersøkelsene.

1.7.3 Dokumentanalyse og arkivsøk

Dokumentanalyse benytter jeg for å beskrive det formelle museale samlingsforvaltningen og den kommunale kulturmiljøforvaltningen, «de to stolene», og hvordan jeg mener at det skapes et mellomrom mellom dem. Med dokument mener jeg offentlige dokumenter og lovgivningen⁶³ som ligger til grunn for de to forvaltningsområdene: kulturmiljøforvaltningen og museumssamlingsforvaltningen, fordi det setter hvilke overordnede føringer som gir grunnlag for de to forvaltningsområdene. Men jeg benytter også relevante artikler, museale samlingsplaner og rapporter.⁶⁴ I tillegg bruker jeg analyse av dokumenter for å se på hva som ligger til grunn for verditilskrivelse av gjenstander, og sammenligner om overordnede føringer fungerer i praksis i forhold til empirien i oppgaven.

Arkivsøk benyttet jeg i søken på samlingshistorikken til Bjørnafjorden kommune sine samlinger av kulturhistoriske gjenstander. Med arkivsøk her, mener jeg konkrete søk i ulike fysiske arkiv som kulturavdelingen har lokalt. Denne metoden er det Tjora (2021) kaller for ikke-påtrengende, fordi det ikke involverte noen ikke-forskende.⁶⁵ Kulturavdelingen i Bjørnafjorden kommune har verken arkivkatalog eller arkivlister over innholdet på avdelingen, slik som større arkiv som for eksempel Statsarkivet.⁶⁶ Likevel finnes det en del arkivmateriale, og i min søken dukket det opp gamle permer med registre over den største samlingen av kulturhistoriske gjenstander, samt en avtale om bruk av bunadsdelsamlingen. Det viste seg også å inneholde en liste over utlån av gjenstander til forskjellige formål. Arkivar Liv Mykland skriver i sin bok *Håndbok for brukere av statsarkivene* (2005), at så langt som mulig blir arkiver ivaretatt slik de ble laget en gang av en person, med denne personen sitt arkiveringssystem.⁶⁷ Dette kan etter min mening stemme ganske bra med permene fra Bjørnafjorden. Jeg fant fire forskjellige registreringer, som alle er ganske ulike.

⁶³ Tjora 2021: 163

⁶⁴ Tjora 2021: 163

⁶⁵ Tjora 2021: 162

⁶⁶ Mykland 2005: 18

⁶⁷ Mykland 2005: 18

For eksempel inneholder registreringen fra 28. januar 2005 og år 2021 bilder, mens den eldste registreringen fra 11. juni 1981 og listen fra 8. august 2017, ikke har illustrasjoner. De fire permene har også ulike registreringsskjemaer, med ulike informasjonsrubrikker.⁶⁸ Ved å analysere informasjonen i permene, bruker jeg dette til å forme en tidslinje for to av samlingene. Jeg sammenligner også noe av innholdet og ser på ulikheter fra den eldste registreringen fra 1981 til den nyeste fra 2021.

Jeg søkte også digitalt på internettet, etter case-spesifikke artikler i Bjørnafjorden og Øygarden. Søket mitt på internett førte til funn av en eldre artikkel fra en lokalavis som omtaler den største samlingen, mens generelle søk førte til gamle og nye sider om Vinnes husmannsplass, Holdhus skulemuseum, men også Olaf Toft-samlingen i Øygarden. Selv om noen av disse artiklene var av eldre dato, var det årstall for tidslinje, type innhold i samlingene og plassering som er relevant for oppgaven, og som jeg fant interessant.⁶⁹

1.7.4 Metodekritikk

Det er fornuftig å være kritisk til enhver datainnsamlingsmetode av flere grunner. Det er for eksempel informantens subjektive meningshorisont som kommer til syne i forhold til intervjuer.⁷⁰ Det er lett å vike fra en saklig tilnærming som intervjuer og å tolke informasjonen som hentes som den ene sannhet, noe som igjen kan påvirke oppgavens datainnsamling.

For å få frem et bedre nyansert resultat av de kvalitative intervjuene, kunne det vært et større og mer variert utvalg av informanter; for eksempel intervjuer av tidligere ansatte i de to kommunene, og flere av de som har vært involvert gjennom stiftelser som forvalter samlinger i dag. I Bjørnafjorden kommune er nesten alle som var involvert i innsamlingen borte. Det gjør det vanskelig å få bredde i førstehåndskunnskap rundt det som skjedde. Slik sett er den ene intervjupersonen min viktig som tidsvitne selv om det er lenge siden innsamlingen skjedde, og hukommelse kan endre seg. Likevel forstår vi kommunikasjon som en premiss for å bruke språket for å erindre det som har skjedd,⁷¹ slik sett vil det for samlinger som mangler registreringer, være viktig med informanter som har kjennskap til forholdene rundt disse samlingene selv om det er «gamle minner».

⁶⁸ Mykland 2005: 18, Bjørnafjorden kommune, kulturavdelingen: Os Museumslag 1981, Registreringsperm 2005 & 2017, Registreringsperm museumssamlinga 2021

⁶⁹ Tjora 2021: 163

⁷⁰ Hauan 2006: 9

⁷¹ Kvale & Brinkmann 2018: 67

I forhold til feltarbeid kunne jeg med fordel besøkt flere av museene som ligger i Øygarden. Ytterligere besøk kunne ha styrket og tilført mer kunnskap rundt likheter eller forskjeller mellom museumsinstitusjonen og samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning. Men avstand og tidsbruke til masteroppgaven begrenset muligheten for å prioritere flere besøk til museene i Øygarden i denne oppgavens datainnsamling. I tillegg var tidsaspektet for oppgaven kort med tanke på å hente for mye data om temaet, som ville kreve mye mer analyse og koding. Min egen begrensning ligger i lite erfaring i å forske, noe som er bakgrunnen for å begrense datamengden. I tillegg hadde jeg allerede ganske mye data: 16 intervjuer fra prosjektoppgaven min, som også ligger til grunn for denne masteroppgaven.

Et annet aspekt i forhold til feltarbeidet ved Kystmuseet, var at museet var under oppgradering ved mitt besøk. Slik sett fikk jeg ikke observert ansatte i relasjon med publikum. Men siden tema for oppgaven dreier seg om kulturhistoriske gjenstandssamlinger og hvordan de skiller seg fra museumssamlinger, vurderte jeg besøket som relevant. En annen side av saken, var at med museet lukket for publikum kunne ansatte bruke mer tid på meg, med samtaler og omvisning i samlinger og museets magasin.⁷² Jeg fikk en rolle som interaktiv observasjon som sosiolog og forsker Aksel Tjora (2021) beskriver i boken *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Med interaktiv observasjon mener han at det alltid vil være en form for interaksjon mellom den som observerer og den som blir observert, og i min situasjon var det gjennom samtaler med de ansatte, samt omvisning, der jeg var aktiv i samtalen også.⁷³ Slik sett ble det vanskelig å notere underveis uten at det ble unaturlig i situasjonen, og jeg valgte å lage et notat i etterkant av observasjonen. På den måten noterte jeg etter minnet, og ikke i selve situasjonen. Likevel mener jeg at til denne studiens tema og problemstilling er ikke det problematisk, fordi det ikke var en studie av de ansatte og menneskene, men gjenstandssamlingen deres.⁷⁴

Intervjuspørsmålene mine kunne, i etterpåklokskapens bevissthet, vært enda mer spesifikke og konkrete i forhold til hvilke data jeg har hentet ut. Slik fikk jeg kjenne på at kvalitative forskningsintervju slett ikke er så enkelt, som det er lett å tenke. Å klare å formulere spørsmål på en god måte i forkant av intervjuene, opplevde jeg som krevende som uerfaren forsker.

⁷² Tjora 2021: 48-52

⁷³ Tjora 2021: 56

⁷⁴ Tjora 2021: 65

Kvale og Brinkmann (2015) påpeker også at det er gjennom å intervjuer man lærer seg intervjuferdigheter.⁷⁵

En problemstilling jeg ble bevisst på under arbeid med analysen var at ved bruk av automatisk transkribering, ble dialektord transkribert feil. Det var også transkribert etter talemåten, og ikke nynorsk eller bokmål,⁷⁶ noe som førte til at det ble nødvendig å lytte til opptaket flere ganger og rette en del ord i transkripsjonen gjort av «Autotekst» for å forstå hva som ble sagt. Likevel brukte jeg mye mindre tid på rettingen, enn jeg ville brukt på å transkribere alt selv.

1.7.4.1 Refleksjon over min posisjon

Som ansatt i Bjørnafjorden kommune vil jeg ikke betegne meg selv som nøytral i forhold til dette temaet. Valget av tema for oppgaven er som direkte følge av at jeg har sett utfordringer med samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning i min egen kommune. Jeg har gått inn for denne oppgaven med ønske om å belyse situasjonen for disse samlingene, og slik sett er jeg ikke nøytral i forskningssituasjonen.⁷⁷ Likevel vil jeg argumentere for at målet mitt med oppgaven har vært å sette søkelys på at det faktisk finnes et mellomrom mellom de to forvaltningsområdene – kommune og museum – og tilføre ny kunnskap om hvordan disse landskapene kan se ut, for å kunne få en mer helhetlig kulturminneforvaltning i kommunene. En slik saklig holdning vil være naturlig innenfor et kulturminneforvaltningsperspektiv generelt, og er ikke problematisk.⁷⁸

1.8 «Landskapsmodellen»

Som et resultat fra funnene i prosjektoppgaven min⁷⁹ fra emnet «Dokumentasjon og forskningsmetode» i KULMI3815, vil jeg presentere en modell som jeg bruker til å belyse hvordan samlingslandskapet i kommunal forvaltning ser ut i Øygarden og Bjørnafjorden kommuner. I svarene til informantene generelt, kom det frem at det eksisterer et lite homogent samlingslandskap i kommunene i Hordaland. Flere beskrev en variasjon av flere typer samlinger, både formelle og mer uformelle, som var i aktiv bruk eller *bare* passive. For

⁷⁵ Kvale & Brinkmann 2018: 34-36

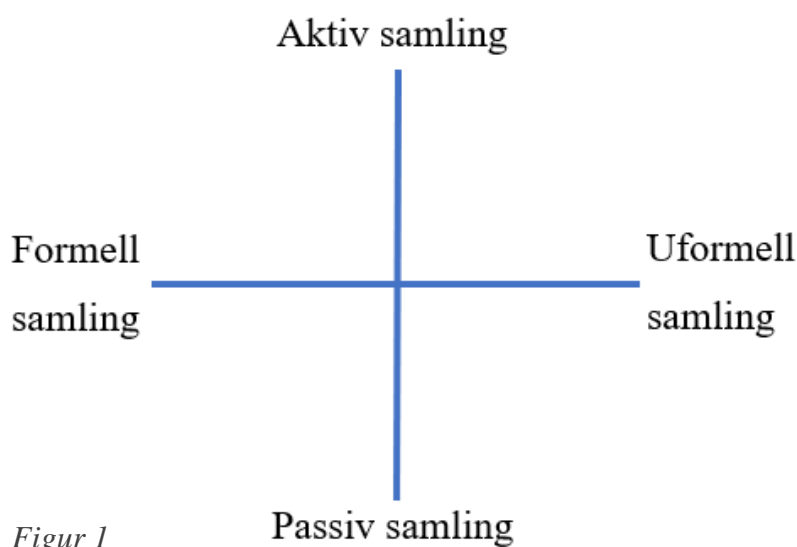
⁷⁶ Tjora 2021: 143-144

⁷⁷ Kvale & Brinkmann 2018: 272-273

⁷⁸ Tjora 2021: 88

⁷⁹ Bøe 2022

å visualisere denne informasjonen, laget jeg sammen med min veileder, Mattias Bäckström, en modell for å beskrive dette varierte *samlingslandskapet* av kulturhistoriske gjenstander:

Med *formelle samlinger* mener jeg samlinger det er gjort rede for, med registre eller kataloger og noen ganger magasin. «Skaalurensamlingen» til Kvinnherad kommune er et eksempel på en slik formell samling. Samlingen står utstilt i et lokale som er tilknyttet Folgefonnsenteret og blir holdt åpent i åpningstidene til Folgefonnsenteret. Denne samlingen blir også rengjort regelmessig.⁸⁰ Mer allment opplyste informantene i prosjektoppgaven min om at registreringene ble gjort på ulike måter, enten av frivillige, frivillige lag og organisasjoner, kommunalt ansatte eller av personer med museumsfaglig kompetanse.⁸¹ Den registrerte kunnskapen ble også lagret på ulike måter. Noen har permer med datablad eller lignende, med informasjon knyttet til gjenstandene, andre har digitaliserte løsninger. Austrheim kommune opplyste at de for en god stund tilbake, hadde gjort en innsats for å registrere gjenstandene sine i Primus, en digital samlingsdatabase for museum.⁸² Dette var basert på frivillighet med opplæring av et museumssenter. Prosjektet ble ikke fullført av ulike årsaker, og det vil si at kommunen nå bare har *en del* av en samling registrert i Primus.

Med *uformelle samlinger* mener jeg samlinger som kommunene har, men som ikke er registrert noe sted og heller ikke organisert. Stord kommune opplyste for eksempel i

⁸⁰ Intervjusvar fra Kvinnherad kommune 13. oktober 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022.

⁸¹ Bøe 2022: 13, Intervjusvar til prosjektoppgaven til Bøe 2022

⁸² KulturIT 2023 *Primus*

intervjusvaret til prosjektoppgaven min, at de har samlinger av kulturhistoriske gjenstander uten noen form for register eller lister, og derfor ikke har oversikt eller vet sikkert omfanget av samlingene.⁸³ Det kan også være at informasjonen er delvis eller forsvunnet med tiden. Det kan være samlinger som inneholder gjenstander kommunen ikke kjenner til, eller som blir oppbevart på mer tilfeldige steder, som nåværende forvaltere ikke vet om heller. Noen ganger blir de oppbevart under det informantene beskriver som dårlige forhold også.

Med *aktiv samling* menes samlinger som er i bruk på en eller annen måte. Et eksempel på dette har Askøy kommune, som svarte i intervjuet at de har en gjenstandssamling som blir forvaltet av Askøy museumslag, og er tilgjengelig for besøkende gjennom utstilling. Det kan være både via utstilling eller annen type formidling. Det kan også være aktive samlinger i magasin ved at publikum og innbyggere har tilgang.

Den siste posisjonen i modellen er *passive samlinger*. Med det menes samlinger som ikke er i aktiv bruk i kommunal forvaltning, frivillighet eller på andre måter. Det er heller ikke konservatorer som arbeider med dem. Passive samlinger kan være registrerte og organiserte, men ikke utstilt eller tilgjengelig for publikum, innbyggere eller andre. Bjørnafjorden kommune, har et eksempel på en slik samling, da de svarte i intervjuet at de har samlinger som er delvis registrert og organisert, men utilgjengelig for publikum og innbyggerne deres.⁸⁴

Det finnes hybrider mellom disse fire posisjonene, og en aktiv samling kan være uformell (ikke registrert) på samme måte som en formell samling kan være passiv. Et eksempel på en slik aktiv uformell samling er «Gjenstander i Vinnesholmen» i Bjørnafjorden kommune, der bygget og samlingen blir brukt med jevne mellomrom av feriegjester og Kystlaget, men uten at samlingen er registrert noe sted.⁸⁵ Deler av en samling kan også være aktiv, mens resten er passiv i for eksempel et magasin eller lager. Det samme gjelder for formell og uformell, som i eksempelet fra Austrheim, der bare en del av en samling var formelt registrert i Primus.

⁸³ Intervjusvar fra Stord kommune 14. oktober 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022

⁸⁴ Intervjusvar fra Bjørnafjorden kommune 3. november 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022

⁸⁵ Intervjusvar fra Bjørnafjorden kommune 3. november 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022

2 Teori – om de to stolene

I dette kapitlet presenterer jeg det teoretiske grunnlaget for masteroppgaven. Innledningsvis i kapitlet ser jeg på hva gjenstander og gjenstandssamlinger er. Siden det er mellomrommet mellom «de to stolene» jeg undersøker i oppgaven, redegjøres det her hva som menes med «de to stolene», og hvordan det dannes et mellomrom mellom dem som følger av ulike forhold. For å kunne beskrive «de to stolene» vil jeg ta utgangspunkt i to nøkkelbegrep, *kulturminne* og *museumsgjenstand*, som er sentrale i forståelsen av hva gjenstander blir definert som innen de to forvaltningsområdene. Selv om begge disse nøkkelbegrepene kan omfatte gjenstander og kan overlappe hverandre, er det likevel en forskjell i begrepene og bruken av dem. For eksempel er kulturminner som nevnt *alle* fysiske spor etter mennesker, og på den måten kan en museumsgjenstand være både kulturminne og museumsgjenstand. Ifølge stortingsmelding 23 (2020–2021) *Musea i samfunnet* forvalter museene en rekke kulturminner og kulturmiljø, og er en sentral del av infrastrukturen for ivaretagelse av disse.⁸⁶ Men kulturminner kan også være *bare* kulturminne, som spor i naturen, helleristninger eller et veifar. På samme måte kan en museumsgjenstand være av naturhistorisk karakter som dyrebein eller planter.

2.1 Gjenstand og ting

«Begrepet stammer fra ting(sted) som i århundrer var steder der folk møttes for å diskutere og avklare ting de var uenige om.» Fra prolog i *Tingenes metode*.⁸⁷

For å forstå hva de kulturhistoriske gjenstandene i samlingene *er*, vil det være relevant å se på ulike forståelser av begrepet *gjenstand* eller *ting*. *Ting* er fysiske objekter og ifølge Ordbøkene kan begrepet *gjenstand* også bety ting eller objekt.⁸⁸ Bruken av *gjenstand*, *ting* og *objekt* kan likevel bli brukt om hverandre innen ulike diskurser og lovtekster. Et eksempel på dette er hvordan NOU 1996:7 *Museum. Mangfold, minne, møtestad* bruker begrepene *objekt* og *objektsamling*, og forklarer det med at en objektsamling kan bestå av gjenstander, foto, bøker eller annet.⁸⁹ Et annet eksempel på at bruken av begreper for *gjenstand* varierer, er kulturforsker Hege B. Huseby og antropolog Henrik Treimo som bruker begrepet *ting* i boken

⁸⁶ Meld. St. 23 (2020–2021): 111

⁸⁷ Huseby & Treimo 2018: 5

⁸⁸ «Gjenstand» (u.å.)

⁸⁹ NOU 1996:7: 75

Tingenes metode (2018).⁹⁰ I det følgende vil jeg derfor se på tre ulike perspektiver på begrepet *gjenstand*: antropologisk, museologisk og arkeologisk.

En antropologisk forståelse fås gjennom sosiolog og antropolog Bruno Latour sin artikkel *Why has Critique Run out of steam? From Matters of Fact to Matters of Concern* (2004), der han beskriver ting som objekt, men også en samling fordi alle ting tinger (samler). Alle objekt er aktive fordi de gjør noe, og de får mennesker til å gjøre noe, hevder han. Ting er både samling og assosiasjoner, fordi det kan være mange aktører involvert. Mengden aktører er ikke avgrenset, ifølge Latour.⁹¹

Kulturforsker Hege B. Huseby og antropolog Henrik Treimo (2018), hevder at et sentralt poeng når det gjelder ting, er at det er ulike meninger om dem.⁹² Videre beskriver Treimo i introduksjonen til *Tingenes metode*, gjenstander som «dynamiske produkter av relasjoner de står i til verden»⁹³ og at de ikke er avgrenset til en enkelt beskrivelse. Med det menes at en gjenstand er relatert til flere aktører og narrativ som har vært involvert i å gi den mening. «Nettverk av relasjoner til en gjenstand spenner potensielt til verdens ende og tilbake», ifølge Treimo.⁹⁴

På en lignende måte beskriver kulturhistorikerne Audun Kjus, Kristina Skåden og Kari Telste i boken *Kultur-gjenstander og gjenstandskultur* (2014), hvordan mennesker aldri forstår en gjenstand separat, alene eller for seg selv.⁹⁵ Med det mener de at gjenstander alltid befinner seg i en eller annen slags sammenheng. Disse sammenhengene blir aldri uttømmende, og mennesker lager stadig nye. I tillegg kan også gjenstandene lage nye sammenhenger for mennesker. Det handler om hvor gjenstandene befinner seg eller hvor vi plasserer dem, hevder Kjus, Skåden og Telste.⁹⁶

En arkeologisk innfallsvinkel til begrepet *gjenstand* beskrives av arkeolog Axel Christophersen i boken *Tingenes tale* (2022). En gjenstand, hevder han, er «konstruerte og med flytende identiteter som kan endres, forskyves og skifte meningsinnhold alt etter hvilke sosiale og kulturelle praksiser de er en del av».⁹⁷ Som en rød tråd i disse tre beskrivelsene oppsummerer jeg med at gjenstander eller ting ikke kan forstås som noe enkelt, statisk og

⁹⁰ Huseby & Treimo 2018: 5

⁹¹ Latour 2004: 233, 242-243, 245-246

⁹² Huseby & Treimo 2018: 5

⁹³ Treimo 2018: 10

⁹⁴ Treimo 2018: 10

⁹⁵ Kjus et al. 2014: 9

⁹⁶ Kjus et al. 2014: 9

⁹⁷ Christophersen 2022: 8

uten innhold. De både gir mening, skifter innhold og som Christophersen (2022) uttrykker det: har flytende identiteter.

2.1.1 Gjenstandssamling i antropologisk, arkeologisk og museologisk forskning

A collection may be defined as a set of material or intangible objects (works, artefacts, mentefacts, specimens, archive documents, testimonies etc.) which an individual or an establishment has assembled, classified, selected, and preserved in a safe setting and usually displays to a smaller or larger audience, according to whether the collection is public or private. Desvallées og Mairesse, *Key Concepts of Museology* (2010).⁹⁸

Den første organiserte innsamlingen og bevaringen av eldre fysiske spor etter mennesker i Norge, kom med etableringen av museene allerede fra 1760-tallet. Hovedgrunnlaget for arbeidet rundt bevaringen var allerede den gang *aldersverdien* til gjenstandene, slår stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* fast.⁹⁹ Kort sagt kan vi si at samling har skjedd med fokus på opplevelsen av det rare, unike og kunnskap gjennom historien. Dette har endret seg og i dag har blant annet mangfold og representativitet et mye større fokus i innsamling og bevaring.¹⁰⁰

En arkeologisk tilnærming til gjenstandssamlinger beskrives av arkeologen Christophersen (2022), som mener at gjenstandene samles fordi de speiler fortiden vår. Gjenstandene er på en måte fortid i samtiden, og kan derfor hjelpe oss med å forstå fortiden.¹⁰¹ Antropologen Treimo (2018) peker også på at det er relasjoner mellom gjenstander og mennesker. Han mener at det er menneskene som skaper materialiteter og gjenstander, som igjen er med på å forme oss og si noe om hvem vi er.¹⁰² Både Christophersen og Treimo sin beskrivelse av gjenstander er relevant for forståelsen av hvordan samlinger av kulturhistoriske gjenstander har oppstått.

⁹⁸ Desvallées & Mairesse 2010: 26, Allerede i renessansen var samlingen sin egenverdi grunnlag for at flere kongelige og andre maktpersoner begynte å samle på gjenstander som de fant unike og spesielle. Disse ble oppbevart i kuriositetskabinett, raritetskabinett eller lignende, ifølge NOU 1996:7: 15-16. Samlinger representerte også kilder til kunnskap for vitenskapsmenn og andre med tilgang til dem, står det i stortingsmelding 23 (2020–2021): 11.

⁹⁹ Meld. St. nr. 16 (2019–2020): 24

¹⁰⁰ Meld. St. nr. 16 (2019–2020): 21

¹⁰¹ Christophersen 2022: 6, se også Meld. St. nr. 16 (2019–2020): 21

¹⁰² Treimo 2018: 9, se også Christophersen 2022:8, Smith 2006: 48

Flere av intervjuvarene fra prosjektoppgaven min pekte på at det nettopp var for å ta vare på det som var i ferd med å gå tapt, som var grunnlaget for innsamlingene.¹⁰³ Bevaring var også et argument for donasjon til kommunene. Underforstått i dette mener jeg det også ligger til grunn relasjoner mellom giver og gjenstandene, og et ønske om at gjenstanden eller samlingen skulle bli tatt vare på for fremtiden. Jeg legger derfor til grunn, som Christophersen (2022) og Treimo (2018), at samlingene av kulturhistoriske samlinger både kan forstås som koblinger mellom fortid, nåtid og fremtid, og at ønsket om å ta vare på dem viser det relasjonelle mellom gjenstand og menneske.

I tillegg hevder kulturhistorikeren Eriksen (2009) at å samle er et resultat av at vi knytter kulturarvsbegrepet tett til identitet. Hun hevder at kulturarv ligger til grunn for hvordan vi forstår identitet, og at den sier noe om hvem vi er. På samme måte som kulturarvsforsker Laurajane Smith (2006), mener Eriksen (2009) at verdien ikke ligger i selve gjenstanden, men i det den representerer.¹⁰⁴ En annen tilnærming av hvorfor vi samler på gjenstander er Smith sin nevnte forståelse av kulturarv som en kulturell prosess. I stedet for å forstå selve gjenstanden som det viktige i kulturarvsbegrepet, er det heller den kulturelle og sosiale prosessen rundt det å samle, bevare og å formidle videre til fremtidige generasjoner som ligger til grunn for begrepet, hevder hun.¹⁰⁵

Smith har tidligere forsket på Australske Waanyia-kvinnens samfunn, og ble slik bevisst viktigheten av kulturarvens betydning for minner, det å minnes, samt performativitet i kulturer. Kulturarven blir brukt i forhandlinger av fortiden, kollektive og individuelle minner til forhandlinger om (nye måter å være på samt å uttrykke) identitet, hevder hun.¹⁰⁶ Det er her kulturelle minner blir skapt, ifølge litteratur- og kulturviteren Astrid Erll i boken *Memory in Culture* (2011).¹⁰⁷ Slike kulturelle prosesser er komplekse og kan forstås i tre dimensjoner: sosiale, materielle og mentale. Kulturelle minner skapes «only through the constant, processual, and dynamic interaction of all three dimensions»,¹⁰⁸ hevder hun. For at disse minnene skal kunne deles innad i de ulike kultursamfunnene, må det alltid være en viss medialitet også, påpeker hun.¹⁰⁹ Det er nettopp det Smith (2006) legger til grunn når hun beskriver kulturarv (blant annet gjenstander) som en *huskeprosess* som underbygger identitet,

¹⁰³ Bøe 2022

¹⁰⁴ Eriksen 2009: 132, 222, Smith 2006: 11, 13

¹⁰⁵ Smith 2006: 13

¹⁰⁶ Smith 2006: 3, 5, 276

¹⁰⁷ Erll 2011: 103

¹⁰⁸ Erll 2011: 104-105

¹⁰⁹ Erll 2011: 104-105

og måten individ eller grupper gir mening om sine erfaringer i nåtiden.¹¹⁰ Den materielle kulturarven, hevder hun, kan ikke ha en egen iboende verdi, de blir tilegnet verdi og mening som resultat av kulturelle prosesser og aktiviteter.¹¹¹

Gjennom teoriene til Eriksen (2009), Smith (2006) og Erlil (2011) om gjenstander, knyttes identitet og kulturarv sammen som et grunnlag for gjenstandssamlinger. Det handler om hvordan minner blir skapt, gjennom forhandling av *konstruksjonen* kulturarv. Minnene og kulturarven som blir tatt vare på, er også den som formidles videre innen kulturen og samfunnet. Slik sett er det også snakk om en maktdimensjon i hvilke gjenstandssamlinger som blir tatt vare på.¹¹² I boken *Museum Collection Ethics* (2020) peker museumsforsker Steven Miller på at utvelgelse er av betydning som gjelder verdi, og blir utført av autoritative personer. Han presiserer også at samlingspraksiser har eksistert lenge før museene oppstod.¹¹³ Det er særlig interessant å ha forståelsen av hvordan kulturarv og identitet er knyttet sammen til maktbegrepet når det gjelder samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning. Disse samlingene har, etter svarene fra intervjuene med både Øygarden og Bjørnafjorden, men også fra prosjektoppgaven min, både en målrettet, men også mer tilfeldig opprinnelse.¹¹⁴ Likevel har *noen* tilegnet dem verdi, og som verdige å bli tatt vare på.

2.1.2 Gjenstandssamlinger i offentlige dokumenter

NOU 1996:7 *Museum. Mangfold, minne, møtestad* legger til grunn tre generelle kjennetegn for det de omtaler som en *objektsamling*, og forklarer at en slik samling kan bestå av ulike objekt som gjenstander, foto, bøker eller annet. For det første er samlingen et resultat av en utvelgelsesprosess fra en total mengde ting som består av mange flere ting enn det som blir valgt. For det andre blir gjenstanden tilskrevet en form for verdi som er større enn selve gjenstanden. Det kan dreie seg om ulike verdier av for eksempel økonomisk, estetisk eller symbolsk art. For det tredje representerer samlinger av gjenstander (eller objekter) et forsøk på å organisere og skape orden, og på den måten oversikt over den materielle omverdenen. Disse tre kjennetegnene gjelder så vel om samlingen er til museumsformål eller til private samlinger, slår NOU 1996:7 fast.¹¹⁵

¹¹⁰ Smith 2006: 276

¹¹¹ Smith 2006: 3, 46

¹¹² Meld. St. 23 (2020-2021): 72

¹¹³ Miller 2020: 39-41

¹¹⁴ Bøe 2022, Intervju Bjørnafjorden 30. mars 23, Intervju Øygarden 15. mars 23

¹¹⁵ NOU 1996:7: 75

Gjennom historien har det vært ulike grunner til at noe har blitt tilskrevet mer verdi enn noe annet, og dermed blitt tatt vare på, både i private samlinger og i den offentlige kulturmiljøforvaltningen, ifølge NOU 2002: 01 *Fortid former fremtid*.¹¹⁶ Denne NOUen knytter sammen begrepene kulturminne, kulturmiljø og kulturhistoriske gjenstander som *kulturminner*, og peker på hvordan den nære fortiden ofte har større betydning for oss enn de eldste sporene som i arkeologien.¹¹⁷

2.1.3 Drøfting

Slik NOU 1996: 7 slår fast, vil det alltid være visse kriterier som ligger til grunn for at gjenstanden er valgt ut for ivaretagelse foran noe annet, både når det gjelder museumssamlinger og kulturminner, men også for samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning. Likevel vil jeg argumentere for at disse kriteriene kan være både like og ulike. Med det mener jeg at det ligger ulike føringer og retningslinjer til grunn for innsamling innen de to forvaltningsområdene for museum og kommunal kulturmiljøforvaltning, gjennom eksempelvis samlingsplaner i museum, og vernekriterier i kulturminneloven av 1978.

To helt konkrete verktøy for seleksjon innen kulturmiljøforvaltningen er Riksantikvarens sine veiledere: *Verdisetting og verdivekting av kulturminner* (u.å.)¹¹⁸ og *Håndbok for lokal registrering* (2010)¹¹⁹ der kulturminneverdier deles inn i tre grupper: kunnskapsverdier, opplevelsesverdier og bruksverdier. Gjennom den sistnevnte veilederen kommer det også tydelig frem at prioriteringen ligger på bygninger og bygningsmiljø, samt andre lokaliteter. I museumssamlingsforvaltning derimot, er det ifølge stortingsmelding 23 (2020–2021) *Musea i samfunnet* ulike innsamlingsplaner som skal sees i sammenheng både med forskning, formidling og kunnskapsutvikling. Men innsamlingen i museene skal også speile mangfoldet i samfunnet.¹²⁰ Slik forstått kan det dreie seg om både likheter og ulikheter rundt hva som faktisk samles både privat, kommunalt og musealt.

I forhold til samlingene av kulturhistoriske gjenstander i kommunene, er det ifølge svarene fra informantene basert på mer tilfeldige forhold. Jeg vil foreslå å tilføre en *affeksjonsverdi* til listen over hvilke verdier det er samlet etter når det gjelder samlingene av kulturhistoriske

¹¹⁶ NOU 2002:01: 19

¹¹⁷ NOU 2002:01: 21

¹¹⁸ Riksantikvaren (u.å.) Veileder *Verdisetting og verdivekting av kulturminner*

¹¹⁹ Riksantikvaren (2010) Veileder *Håndbok for lokal registrering*

¹²⁰ Meld. St. 23 (2020–2021): 72

gjenstander. Bakgrunnen for utsagnet er todelt. For det første finnes det data i datagrunnlaget fra prosjektoppgaven min, der flere kommuner opplyste at de hadde tatt imot gjenstander fra privatpersoner som selv har tilskrevet gjenstanden en form for verdi (noen av familiære årsaker).¹²¹ Eriksen (2009) kaller dette for *selv-monumentalisering*, og forklarer det med at det er når den som gir fra seg en gjenstand ikke gjør det for å bidra til kunnskapsutvikling, men heller som et uttrykk for egen identitet eller kultur.¹²² For det andre dreier bevaring av gjenstander seg om forhandling av identitet og kulturarv, slik jeg mener at Smith (2006), Erll (2011) og Eriksen (2009) påpeker. Ulike kulturer tilskriver ulike verdier til ulike ting, men det som dominerer den offentlige bevaringen, vil være «maktkulturen». Med økt ønske om en mer demokratisk kulturarv, blir, slik jeg forstår det, derfor begrepet om mangfold viktig i de offentlige føringene om kulturarv og museumssamlinger.

2.2 De to stolene

I dette kapittelet beskriver jeg «de to stolene» eller de to forvaltningsområdene: kulturmiljøforvaltning og museumssamlingsforvaltning. Et viktig nøkkelbegrep i kulturmiljøforvaltningen er som nevnt *kulturminne*, mens det i museumssamlingsforvaltningen er begrepet *museumsgjenstand* som er vektlagt. Disse to begrepene er sentral rundt forståelse av hva kulturarv og gjenstander er.

Det er hovedsakelig tre forvaltningsnivåer i Norge: statlig, fylkeskommunal og kommunal. Når det gjelder loven som regulerer kulturminner er det Riksantikvaren (stat) og fylkeskommunene som har forvaltningsmyndighet, mens kommunene formelt sett har verken myndighet eller direkte ansvar etter kulturminneloven.¹²³ Når det gjelder museumsgjenstander er det ikke et eget lovverk for museene, men det er likevel flere bestemmelser innenfor andre lover, forskrifter og retningslinjer som har betydning for museenes forvaltning. Både kulturminneloven og arkivloven er eksempler på slik lovgivning, men også *ICOMs museumsetiske regelverk* samt veiledere og standarder som Spectrum ligger til grunn for museal samlingsforvaltning.¹²⁴ Dette blir nærmere omtalt under 2.2.2 (Museal samlingsforvaltning (formelle samlinger)).

¹²¹ Bøe 2022: 12

¹²² Eriksen 2009: 127

¹²³ Gaukstad & Holme 2005: 140, se også Meld. St. 16 (2019–2020): 25-26, Riksantikvaren 2022

¹²⁴ Meld. St. nr. 23 (2020–2021): 72, 121

I museumsforvaltningen er det også flere forvaltningsnivå: statlig, regional og kommunal. Mattias Bäckström lagde i 2022 en oversikt over «Museumstyper og virksomhetsfunksjoner» i emnet KULMI2300 Innføring i museologi. Her viser han til ulike museumstyper i det norske museumslandskapet: Det nasjonale museumsnettverket (70 museer i 2018) med statlig støtte, 33 museer med driftsstøtte fra andre enn staten, de fem universitetsmuseene, kommunale museer, museer under andre departement og private museer.¹²⁵ Selv om det norske museumslandskapet er svært komplekst, er det som nevnt innledningsvis, museer i museumsnettverket jeg tar utgangspunkt i.

2.2.1 Kommunal kulturmiljøforvaltning

Den kommunale (kulturmiljø)forvaltningen har et viktig ansvar for å bevare eller legge til rette for bruk av kulturmiljø i arealplanlegging og byggesaker, ifølge Riksantikvaren sin veileder *Kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Planlegging etter plan- og bygningsloven* (2020; heretter kalt veilederen).¹²⁶ Det mest sentrale juridiske virkemiddelet kommunene har for å ta vare på et mangfold av kulturmiljø er plan- og bygningsloven (pbl). Gjennom den kommunale planleggingen skal områders arealutnyttelse klarlegges, både i forhold til utvikling og utbygging, men også når det gjelder å verne.¹²⁷ «Bruk og vern av ressurser, bærekraft, sektoransvar, føre-var-prinsipp og kostnadseffektivitet»¹²⁸ er hovedprinsippene i miljøvernet, og ligger til grunn for arealplanlegging etter pbl, poengteres det av Riksantikvaren (2020) i veilederen.

I tillegg til pbl har kommunene også andre tiltak eller virkemidler de kan bruke i kulturmiljøforvaltningen. Ulike tilskuddsordninger og fritak for eiendomsskatt på fredete bygningsmiljø eller verneverdige bygninger, kan være gode motivasjonsfaktorer for at kulturmiljø blir bevart, ifølge stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken*.¹²⁹

En del bykommuner har egne kulturminneforvaltere eller byantikvar, mens noen kommuner har egne stillinger som ivaretar kulturmiljøforvaltningen.¹³⁰ I både Bjørnafjorden kommune

¹²⁵ Bäckström 2022: 4

¹²⁶ Riksantikvaren 2020: 6

¹²⁷ Riksantikvaren 2020: 6, se også Meld. St. 16 (2019–2020): 26

¹²⁸ Riksantikvaren 2020: 6

¹²⁹ Meld. St. 16 (2019–2020): 25-26, se også Riksantikvaren 2022, Holme 2020: 19

¹³⁰ Riksantikvaren 2022

og Øygarden kommune ligger kulturmiljøforvaltningen som en forvaltningsoppgave under kulturavdelingene.

2.2.1.1 Kulturminneloven av 9. juni 1978 nr. 50

Kulturminneloven er en særlov fra 1978, og det sentrale lovverket for å beskytte kulturminner.¹³¹ Dette vises allerede i formålsparagrafens tredje ledd, hvor andre offentlige myndigheter pålegges å ta hensyn til kulturminnevernet når vedtak skal avgjøres. På den måten er ikke kulturminnevern *bare* for kulturmiljøforvaltningen, det er et sektorovergripende ansvar som gjelder alle tre forvaltningsmyndigheter – stat, fylkeskommune og kommune – ifølge tidligere Riksantikvar og jurist Jørn Holme og forfatter Kaare Stang i boken *Kulturminnevern* (2020).¹³² I stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøforvaltningen* blir det beskrevet at det er behov for et nytt og mer oppdatert lovverk som er bedre tilpasset dagens utfordringer, og internasjonale konvensjoner Norge har forpliktet seg til. Regjeringen har også satt seg mål om å utarbeide ny kulturminnelov, går det frem av denne stortingsmeldingen.¹³³

Selv om kommunene har kulturmiljømyndighet etter plan- og bygningsloven, gir kulturminneloven noen føringer om meldeplikt til fylkeskommune og Sametinget. Meldeplikt for offentlige organer er hjemlet i kulturminneloven 1978: §25, og er gjeldende dersom et tiltak kan komme i konflikt med kulturmiljø som omfattes av loven og ved søknad om riving eller vesentlig endring av bygg og anlegg oppført før 1850. Kulturminneloven 1978: §8 gir også meldeplikt for kommunen, dersom noen vil sette i gang tiltak som kan virke inn på automatisk fredete kulturminner.¹³⁴

2.2.1.2 Plan- og bygningsloven av 27. juni 2008 nr. 71

For kulturminner som faller utenfor kulturminneloven, er plan- og bygningsloven den viktigste lovgivningen for å kunne bevare og regulere vern ved bruk av hensynssone for bevaring av kulturmiljø.¹³⁵ Plan- og bygningsloven fra 2008,¹³⁶ er en sektorovergripende lov

¹³¹ Lov 15. februar 1978 om kulturminner (Kulturminneloven)

¹³² Holme 2020: 16, denne loven bygger på fornminneloven fra 1951 og bygningsfredningsloven fra 1920, se også Meld.St. 16 (2019–2020): 82

¹³³ Meld. St. 16 (2019–2020): 84, 86 Selv om loven har blitt endret flere ganger og fått ny formålsparagraf i 1992, bærer loven preg av å bygge på de to nevnte lover, står det i stortingsmelding 16 (2019–2020): 82.

¹³⁴ Lov 15. februar 1978 om kulturminner (Kulturminneloven)

¹³⁵ Holme 2020: 19, se også Meld. St. 16 (2019–2020): 84

¹³⁶ Lov 27. juni 2008 om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)

som gir føringer for hvordan arealer skal brukes og reguleres, ifølge stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken*. Med sektorovergripende menes at loven er gjeldende over flere sektorer.¹³⁷ I tillegg er planleggingsprosesser i kommunen, arena for medvirkning fra både andre forvaltningsområder, politikere og lokalsamfunnet. Det er også rom for andre interesserte å medvirke i denne prosessen.¹³⁸ På den måten kan vi si at denne loven gir muligheter til både mangfold og engasjement, som også er to av kulturmiljømålene i stortingsmelding 16 (2019–2020).

Plan- og bygningsloven 2008: §12-7 nr. 6 «Bestemmelser i reguleringsplan» gir også muligheten til vern av interiør: «bestemmelser for å sikre verneverdier i bygninger, andre kulturminner, og kulturmiljøer, herunder vern av fasade, materialbruk og interiør, samt sikre naturtyper og annen verdifull natur».¹³⁹ Det presiseres likevel at det gjelder *husfast* interiør, ifølge veilederen til Riksantikvaren, ikke løst inventar.¹⁴⁰

2.2.1.3 Stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken*.

Engasjement, mangfold og bærekraft

Stortingsmeldinger er meldinger som brukes til å presentere saker fra regjeringen til Stortinget. På den måten kan regjeringen rapportere om arbeid som har blitt gjort på de ulike felt, eller de kan bruke slike meldinger til å drøfte framtidig politisk retning et felt skal prioritere.¹⁴¹ Stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* er et direkte svar på Stortingets vedtak nr. 204 (2017–2018), der det ble bedt om en slik melding for kulturminnefeltet, i tillegg til å legge frem nye mål i kulturmiljøpolitikken.¹⁴² Samtidig gjorde Stortinget to anmodningsvedtak også; «nr. 722 (2016–2017), 30. mai 2017 - om plan for vedlikeholdsetterslepet for kulturminner»¹⁴³ og «nr. 764 (2017–2018), 28. mai 2018 - om dekningsplikten for gårdbrukere ved arkeologiske undersøkelser»,¹⁴⁴ som denne meldingen er ment å svare på.

En av grunnene til at det var behov for nye mål i kulturmiljøpolitikken i denne meldingen, var at de forrige kulturmiljømålene fra stortingsmelding 16 (2004–2005) *Leve med*

¹³⁷ Meld. St. 16 (2019–2020): 84

¹³⁸ Riksantikvaren 2020: 6

¹³⁹ Lov 27. juni 2008 om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)

¹⁴⁰ Riksantikvaren 2020: 52

¹⁴¹ Stortinget 2022

¹⁴² Meld. St. 16 (2019–2020): 7

¹⁴³ Meld. St. 16 (2019–2020): 7

¹⁴⁴ Meld. St. 16 (2019–2020): 7

kulturminner utløp i 2020. En annen grunn var at det var nødvendig med mer tydelige føringer med kulturmiljøpolitikken, slik at målene ville komme tydelig frem, og også hvordan kulturmiljøpolitikken bidrar i bærekraftig samfunnsutvikling. I tillegg var det behov for å synliggjøre hvordan Norge i realiteten forholder seg til internasjonale avtaler og konvensjoner staten har forpliktet seg til å følge.¹⁴⁵ De tre nye målene i kulturmiljøpolitikken er som følger: «Alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø. Kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging. Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk».¹⁴⁶ Regjeringen (2020) skriver på sine nettsider at denne stortingsmeldingen skal beskrive statusen for kulturmiljøfeltet. Men den omtaler også hvilke utfordringer vi står overfor, og hvilke muligheter som finnes i kulturmiljøfeltet. Regjeringen presenterer også tiltak for å nå de tre nasjonale målene i kulturmiljøpolitikken i denne meldingen. For eksempel er det et mål å strukturere og samordne arbeidet med å bevare kulturmiljøet. I tillegg skal det utarbeides ny kulturmiljølov,¹⁴⁷ som nevnt i kapittel 2.2.1.1 (Kulturminneloven av 9. juni 1978 nr. 50).

2.2.1.4 Kommunale kulturmiljøplaner

En kulturminneplan er et verktøy for å sikre og bevare kulturmiljø i arealplanlegging, men også et informasjonsdokument for lokalsamfunnet, ifølge Riksantikvaren sin veileder: *Kulturminner i kommunen. Kulturminneplan* (2013) (KIK). Ved å utarbeide en slik plan vil også kulturmiljø komme på den politiske dagsordenen og være tilgjengelig for å kunne innarbeides i andre sektors virke. Et godt eksempel på en slik sektor er skole. En kulturmiljøplan vil både være et kunnskapsgrunnlag og en mulig aktivitet,¹⁴⁸ etter min egen erfaring gjennom eksempelvis DKS – Den kulturelle skolesekken,¹⁴⁹ der ett av kulturuttrykkene er nettopp kulturarv.

Et mål med kulturmiljøplaner i kommunene er å redusere tapet av verneverdige kulturminner.¹⁵⁰ Formålet med slike planer er derfor å utarbeide helhetlig oversikt over kulturmiljøet, og en god plan vil også kunne avklare hva som skal tas vare på av kulturmiljø, hvordan det skal gjøres og beskrive hvorfor det skal bevares. Kulturmiljøplanen er også en

¹⁴⁵ Meld. St. 16 (2019–2020): 5, 6, 8

¹⁴⁶ Meld. St. 16 (2019–2020): 7

¹⁴⁷ Regjeringen 2020

¹⁴⁸ Riksantikvaren 2013: 5, se også Riksantikvaren 2023

¹⁴⁹ Den kulturelle skolesekken (u.å.)

¹⁵⁰ Riksantikvaren 2023

lokal forlenging av overordnede føringer både nasjonalt og regionalt. Stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* legger som nevnt føringer for kulturmiljøpolitikken med nasjonale mål som også må ivaretas på lokalt nivå.

2.2.1.5 Kulturminne som nøkkelbegrep

«The idea of heritage is inevitably tied to that of potential loss or disappearance»
Desvallées og Mairesse *Key Concepts of Museology* (2010).¹⁵¹

Kulturminneloven

Kulturminneloven (kml) av 1978: §2 første ledd, definerer kulturminner som «alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø».¹⁵² Juristen Michael Kahn peker i *Lærebok i kulturminnerett* (2023) på at gjennom denne definisjonen er det et vilkår at det er spor etter mennesker som legges til grunn, og at disse sporene er fysiske.¹⁵³ Selv om definisjonen av kulturminner og kulturmiljø er verdinøytral etter lovens §2 første og andre ledd, er vernet i loven forbeholdt «kulturhistoriske eller arkitektonisk verdifulle kulturminner og kulturmiljøer».¹⁵⁴ Det kan også «legges vekt på viktige naturverdier knyttet til kulturminnene».¹⁵⁵ I forhold til løse kulturminner fra nyere tid, er ikke disse formelt sett fredet etter kulturminneloven.¹⁵⁶

Ved å ikke avgrense definisjonen av kulturminner i tid, alder eller type, understreket Miljøverndepartementet at kulturminnebegrepet kan forstås åpent og (som nevnt) verdinøytralt, hevder Kahn (2023).¹⁵⁷ Slik omfatter kulturminnebegrepet mer enn bare det som blir vernet av loven. Likevel blir kulturminner definert etter kulturminnelovens §2 første ledd, omtalt som kulturminner i *vid forstand*, mens kulturminner som reguleres etter denne lovens §§4 og 15, kalles kulturminner i *snever forstand eller av nasjonal verdi*; det er disse som er eller blir fredet, påpeker Kahn (2023).¹⁵⁸ Riksantikvaren slår fast at det med *nasjonal verdi* menes at kulturminner og kulturmiljøet er tilknyttet viktige forhold og eller tidsepoker i *landets* historie og ikke «bare» har lokal eller regional verdi.¹⁵⁹ Et eksempel på hvordan noen

¹⁵¹ Desvallées & Mairesse 2010: 39

¹⁵² Lov 15. februar 1978 om kulturminner (Kulturminneloven)

¹⁵³ Kahn 2023:146

¹⁵⁴ Lov 15. februar 1978 om kulturminner (Kulturminneloven)

¹⁵⁵ Lov 15. februar 1978 om kulturminner (Kulturminneloven)

¹⁵⁶ Holme 2020: 16

¹⁵⁷ Kahn 2023: 147, se også Ot.prp.nr 51 1991.92: 10

¹⁵⁸ Kahn 2023: 148, se også kulturminneloven 1978: §§ 4 og 15

¹⁵⁹ Riksantikvaren 2023

kulturminner blir prioritert foran andre vises tydelig i kulturminneloven av 1978 § 12, tredje ledd som gir staten en ekspropriasjonsrett til særlig verdifulle gjenstander de mener bør ivaretas av nasjonen, selv om eierforholdene egentlig er klare. I tillegg tilfaller oldtidsting, middelaldergjenstander og mynter som er fra før 1650, staten, dersom eierforholdene ikke kan dokumenteres, jmf lovens §12, første ledd.¹⁶⁰ Det er tydelig at aldersverdi, det unike og sjeldne spiller en viktig rolle for vernet i kulturminnelovgivning.

Stortingsmelding 16 (2019–2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken

I kulturmiljøforvaltningen brukes begrepet *kulturminner*, som et nøkkelbegrep sammen med kulturmiljø og kulturlandskap. Begrepet *kulturmiljø* ble innført med stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* som samlebetegnelse når det er snakk om kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap som helhet.¹⁶¹ Stortingsmeldingen beskriver kulturmiljø som alle sporene etter mennesker i omgivelsene våre, og kaller det «fellesskapets hukommelse».¹⁶² Det er gjennom kulturminnene vi kan få innblikk i tidligere generasjoners liv og levemåter, de kobler sammen fortid, nåtid og fremtid, slås det fast.¹⁶³ Holme peker også på kulturminner som unike spor som forteller Norges historie fra istiden og frem til i dag, i redaktørens forord i boken *Kulturminnevern* (2020).¹⁶⁴

Forståelsen av kulturminneverdi og representativitet har endret seg gjennom de siste århundrene, og stortingsmelding 16 (2019–2020) legger til grunn at det i dag skal tas vare på et *mangfold* av kulturminner og ikke bare kulturminner som representerer et lite sjikt av historien.¹⁶⁵ Jeg mener dette må sies å stå i kontrast til hva som vernes etter kulturminneloven av 1978. Med økt globalisering og multikulturalitet i samfunnet blir det viktig å ta vare på et mangfold av kulturmiljø slik at *hele* samfunnet er representert, slås det fast i meldingen.¹⁶⁶

Formålet med stortingsmeldingen var å «presentere nye nasjonale mål i kulturmiljøpolitikken og å tydeliggjøre kulturmiljøfeltet som en viktig del av klima- og miljøpolitikken».¹⁶⁷ De nye kulturmiljømålene er ment som retningsgivende for den norske kulturmiljøpolitikken og skal

¹⁶⁰ Lov 15. februar 1978 om kulturminner (Kulturminneloven)

¹⁶¹ Meld. St. 16 (2019–2020): 7

¹⁶² Meld. St. 16 (2019–2020): 5

¹⁶³ Meld. St. 16 (2019–2020): 5, 21, se også Smith 2006: 276

¹⁶⁴ Holme 2020: 9

¹⁶⁵ Meld. St. 16 (2019–2020):21

¹⁶⁶ Meld. St. 16 (2019–2020): 8, 21

¹⁶⁷ Meld. St. 16 (2019–2020): 5

fremme den positive gevinsten kulturmiljøet har i et bærekraftsperspektiv og i samfunnsutviklingen generelt.¹⁶⁸

2.2.2 Museal samlingsforvaltning (formelle samlinger)

Museumslandskapet i Norge består av et mer selvgrodd landskap, med mange små og selvstendige enheter, ifølge NOU 1996:7 *Museum. Mangfold, minne, møtestad*. De private og lokale initiativene for etablering av museene har vært den største faktoren, slås det fast. Den som vil, kan etablere en samling og kalle det museum; det er bare når samlingen søker om offentlig tilskudd at det kommer en form for vurdering inn i bildet.¹⁶⁹

Likevel er det profesjonelle ansatte som forvalter formelle samlinger i museer i museumsnettverket, ifølge etnologen Kathrin Pabst i boken *Museumsetikk* (2016). Med spesiell profesjon menes det at de har en spesiell utdanning knyttet til feltet, praktiske kunnskaper om det, et gitt tillitsbasert ansvar i arbeidet og en autoritet som gjør at de kan håndtere oppgavene i yrket, hevder hun.¹⁷⁰ Museumsfaglig kompetanse er også en av kjennetegnene på et profesjonelt og faglig sterkt museum, kommer frem av Løkka og Kleppe sin rapport *Samling og utvikling* (2022).¹⁷¹

De franske og belgiske museologene André Desvallées og François Mairesse gjør også en distinksjon mellom *vanlige* samlinger og museumssamlinger i det museologiske ordlisteverket *Key Concepts of Museology* (2010). Her legger de til grunn at museumssamlinger er både kilde til, og formålet med, museumsvirksomheten som *institusjon*. Både organiseringen og forskningen er viktige prinsipper for museenes samlinger, samt den symbolske verdien objektene har (siden de er tatt ut av sin opprinnelige sammenheng) og dokumentasjon av selve innsamlingsprosessen, hevder de.¹⁷²

I den formelle museale samlingsforvaltningen er det også overordnede føringer og forventninger om både samling, forvaltning, formidling og avhending, og museene er et samlet kollektivt minne for hele landet, ifølge stortingsmelding 23 (2020–2021) *Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid*.¹⁷³ Museumssektoren spiller en sentral rolle i bevaring av kulturmiljø gjennom både å ivareta, men også med å knytte sammen det materielle og

¹⁶⁸ Meld. St. 16 (2019–2020): 5, 8

¹⁶⁹ NOU 1996:7: 47-48, se også Løkka & Kleppe 2022: 20

¹⁷⁰ Pabst 2016: 35

¹⁷¹ Løkka & Kleppe 2022: 16-17

¹⁷² Desvallées & Mairesse 2010: 27-28

¹⁷³ Meld. St. 23 (2020–2021): 42, 71-73, se også Pabst 2016:25, Norsk ICOM & Norges museumsforbund 2022: 17-19

det immaterielle i formidling, gjenstander og håndverk.¹⁷⁴ En av prioriteringene denne stortingsmeldingen legger vekt på, er at museene skal sikre *mangfold* og *representativitet* i samlingene for å kunne speile *hele* samfunnet.¹⁷⁵ Dette står godt i forhold til målene i stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* også, der de tre nye målene er *engasjement*, *bærekraft* og *mangfold*,¹⁷⁶ og hvordan et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på.

Selv om det ikke finnes egen museumslov for feltet, er det likevel flere lover, forskrifter, standarder, internasjonale konvensjoner og retningslinjer som har relevans for museene og deres samlingsforvaltning, som for eksempel *ICOMs museumsetiske regelverk*.¹⁷⁷ Både tidligere nevnte plan- og bygningslov av 27. juni 2008 nr. 71 (pbl) og kulturminneloven av 9. juni 1978 nr. 50 er relevante. Den først nevnte gjennom å sikre areal og hensynssoner for viktig kulturmiljø (se også kapittel 2.2.1.2 Plan- og bygningsloven av 27. juni 2008 nr. 71). For museum med bygningsmasse, landskap eller kulturmiljø vil det være av betydning med arealformål og hensynssoner regulert gjennom pbl. Kulturminneloven (som også er omtalt i kapittel 2.2.1.1), definerer kulturminnebegrepet og hva som skal fredes etter lov og ikke. For museumssamlinger er dette relevant, da de kan inneholde gjenstander med vern gjennom kulturminneloven. Kulturminneloven av 1978 regulerer også *myndighet* innen kulturmiljøforvaltningen, og får for eksempel anvendelse for museene og samlingene gjennom § 23 om *Utførselsforbud* som er kultur- og likestillingsdepartementet sitt ansvarsområde.¹⁷⁸ En annen lov som har betydning for museumssamlinger er arkivloven av 4. desember 1992 nr. 126, fordi museumssamlinger også kan bestå av arkiver av ulike slag. Loven har som formål å «tryggja arkiv som har monaleg kulturelt eller forskingsmessig verdi eller som inneheld rettsleg eller viktig forvaltningsmessig dokumentasjon, slik at desse kan verta tekne vare på og gjorde tilgjengelege for ettertida.»¹⁷⁹

¹⁷⁴ Meld. St. 16 (2019–2020): 80

¹⁷⁵ Meld. St. 23 (2020–2021): 42, 72

¹⁷⁶ Meld. St. 16 (2019–2020)

¹⁷⁷ Norsk ICOM & Norges museumsforbund 2022: 6

¹⁷⁸ Meld. St. 23 (2020–2021): 123, Lov 15. februar 1978 om kulturminner (Kulturminneloven)

¹⁷⁹ Lov om arkiv av 4. desember 1992 nr. 126 (arkivloven)

2.2.2.1 Samlingsutvikling

«Museene er samfunnsinstitusjoner med ansvar for å forvalte kunnskap og samlinger av betydning for mennesker i fortiden, for oss som lever nå og for fremtidige generasjoner.»
Norsk ICOM og Norges museumsforbund 2022¹⁸⁰

En av kjerneoppgavene i museumsvirksomhet er samlingene.¹⁸¹ Museumssektoren har samlingsplaner og driver, eller har plan om å drive med, samlingsutvikling.¹⁸² Et av kjennetegnene på museene i museumsnettverket er at de skal ha høy bevissthet rundt samlingsutvikling, men også samtidsdokumentasjon, slår rapporten til Løkka og Kleppe (2022) fast.¹⁸³ En slik bevissthet rundt samlingsutvikling forankres gjennom stortingsmelding 23 (2021–2022) *Musea i samfunnet* der det står: «Målet er at arbeidet som musea i det nasjonale museumsnettverket samla sett gjer gjennom samlingsarbeidet, er dekkjande og balansert med tanke på mangfald og representativitet både lokalt, regionalt og nasjonalt.»¹⁸⁴ Det betyr, ifølge Løkka og Kleppe (2022) sin rapport «at museene som inngår i det nasjonale museumsnettverket har en forpliktelse til å drive samlingsutvikling etter en vurdering av mangfold og representativitet, implisitt i dette ligger det også en kulturhistorisk kvalitetsvurdering».¹⁸⁵ Alle de konsoliderte museene skal rapportere på forvaltning, formidling, forskning og fornying, slår rapporten til Løkka og Kleppe fast.¹⁸⁶

I 2019 vedtok ICOMs generalkonferanse en resolusjon om bærekraft og implementering av Agenda 2030. Dette får også konsekvens for alle medlemmene i ICOM gjennom at de ble forpliktet til å følge Agenda 2030 og jobbe målrettet mot en mer bærekraftig fremtid.¹⁸⁷ Det vil si at FN sine bærekraftsmål skal ligge til grunn for arbeidet som gjøres i museene, også samlingsutviklingen.

Sentralt i arbeidet med museumsinnsamling står *proveniensen* til objektene som samles. Med proveniens menes *historien* til objektet, og at så mye informasjon som mulig er opplyst før innsamling eller overtakelse. Museumsforsker Miller (2020) begrunner viktigheten ved proveniens fordi museumssamlinger fremstår som *bevis* på et emne eller et aspekt rundt det.

¹⁸⁰ Norsk ICOM & Norges museumsforbund 2022: 11

¹⁸¹ Kulturdirektoratet (u.å.), se også Løkka & Kleppe 2022: 13, Desvallées & Mairesse 2010: 26, Meld. St. 23 (2020–2021): 29

¹⁸² Meld. St. 23 (2020–2021): 72

¹⁸³ Løkka & Kleppe 2022: 18

¹⁸⁴ Meld. St. 23 (2020–2021): 71, se også Løkka & Kleppe 2022: 11

¹⁸⁵ Løkka & Kleppe 2022: 11

¹⁸⁶ Løkka & Kleppe 2022: 14

¹⁸⁷ Norsk ICOM & Norges museumsforbund 2022: 6

Det er derfor sentralt å vite hvor en gjenstands opprinnelse og herkomst er, før den blir tatt inn i samlingen til museet.¹⁸⁸ Innsamlingsmetode er også et essensielt tema når det er snakk om museumsetikk, og museene samler på tre måter, ifølge Miller (2020): via donasjoner, innkjøp og eller feltinnsamling (for eksempel i arkeologien).¹⁸⁹

2.2.2.2 Museumsetikk samt ICOMs museumsetiske regelverk

«Ethics is [...] freely chosen by the individual taking action.» Desvallées og Mairesse *Key Concepts of Museology* (2010).¹⁹⁰

I dagens samfunn er det et økende behov for å holde samtaler om etikk sentrale, som følge av blant annet økende diskusjoner rundt ytringsmangfold, ytringsfrihet og falske nyheter, ifølge historiker Atle Ove Martinussen, etnolog Kathrin Pabst og historiker Liv Ramskjær i forordet til *Åpent, inkluderende, transparent og profesjonelt* (2022). Disse tre ledet prosjektet av en konkretisering av ICOMs museumsetiske regelverk: *Åpent, inkluderende, transparent og profesjonelt* (2022), slik at det ble mer tilpasset dagens behov.¹⁹¹ Dette dokumentet ble utarbeidet for nettopp å stimulere til en økt diskusjon rundt relevante etiske spørsmål, og som et ønske om oppdaterte museumsetiske retningslinjer fra ICOM.¹⁹² Museumsforsker Steven Miller poengterer i sin bok *Museum Collection Ethics* (2020), at etikk og etiske retningslinjer ikke er noe som er spesielt for museene, da det har en relevans i samfunnet generelt, som sitatet innledningsvis også indikerer. Det som skiller museer fra andre institusjoner, hevder han, er relevansen av objektet som sentralt i institusjonen.¹⁹³ Desvallées og Mairesse (2010) mener at selve diskusjonsprosessen rundt de grunnleggende verdiene og prinsippene museet skal arbeide etter kan forstås som etikk.¹⁹⁴

For å få til gode etiske praksiser rundt gjenstandene i museene, foreslår Miller (2020) noen parametere som han mener definerer etisk museumssamlingspraksis.¹⁹⁵ *Anskaffelsesdiskusjon* er at det blir diskutert rundt en potensiell overtakelse av en gjenstand. Naturlige spørsmål blir stilt rundt relevansen i samlingen, det praktiske rundt selve kjøpet, kan det oppstå

¹⁸⁸ Miller 2020: 37, se også Norsk ICOM & Norges museumsforbund 2022: 18

¹⁸⁹ Miller 2020: 45-47

¹⁹⁰ Desvallées & Mairesse 2010: 32

¹⁹¹ Norsk ICOM & Norges museumsforbund 2022: 4, 6. Se også Murphy 2016: 20

¹⁹² Norsk ICOM & Norges museumsforbund 2022: 4

¹⁹³ Miller 2020: 23-24

¹⁹⁴ Desvallées & Mairesse 2010: 33

¹⁹⁵ Miller 2020: 23-24

utfordringer i fremtiden knyttet til gjenstanden, presenterer den interessekonflikter, kan museet ivareta gjenstanden på en forsvarlig måte og mye mer.¹⁹⁶ *Godkjenning av anskaffelse* som i et etisk perspektiv skjer via kvalifisert personell og museumsstyret, ifølge Miller (2020). *Anskaffelsesdokumentasjon* slik at samlingen er systematisert og katalogisert til det beste for samfunnet. Det er uetisk å anskaffe gjenstander uten å registrere og katalogisere dem i en museumssammenheng, hevder Miller (2020). *Ivaretakelse* av anskaffelsen gjennom trygg og sikker oppbevaring som er tilpasset gjenstanden sin levetid. Å tro at noe skal vare til evig tid, vil være misvisende. Således bør det heller ikke legges til grunn en avtale som beror på ivaretakelse til evig tid, det vil være uetisk, påpeker Miller (2020). En siste parameter er *bruk*. Museer bør samle med et intellektuelt formål. Å ta imot tilfeldige gjenstander vil ta opp verdifull plass i museene og er uansvarlig, ifølge Miller (2020).¹⁹⁷

ICOM, *The International Council of Museums*, er museenes viktigste internasjonale organisasjon, og et resultat av bevisstheten for behovet av en kollektiv ivaretakelse av kulturarv, særlig som følge av andre verdenskrig.¹⁹⁸ Organisasjonen setter internasjonale minimumsstandarder for museene, og har utarbeidet et museumsetisk regelverk for arbeidet med etiske spørsmål i museer.¹⁹⁹ Sentralt i etiske spørsmål i (mange) museum står derfor *ICOMs museumsetiske regelverk*, som er et fundament for museenes arbeid med etiske utfordringer. Regelverket oppsummerer åtte prinsipper med flere underpunkt, som grunnlag for det etiske arbeidet i museene, og retter seg mot de museumsansatte og styrene. Medlemmer i ICOM plikter også å følge dette regelverket i sitt virke. Selv om det etiske regelverket ikke gir svar på alle etiske utfordringer, er det et godt utgangspunkt.²⁰⁰

Museene har stor tillit i samfunnet.²⁰¹ For å kunne opprettholde denne tilliten er en grunnleggende etisk bevissthet blant de ansatte i hver enkelt institusjon helt nødvendig, ifølge Martinussen, Pabst og Ramskjær (2022).

2.2.2.3 Stortingsmelding 23 (2020–2021) *Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid*

Museumspolitikken er et uttrykk for hvilken ambisjon regjeringen har for samfunnsutviklingen. Med stortingsmelding 23 (2020–2021) *Musea i samfunnet* vises det

¹⁹⁶ Miller 2020: 24

¹⁹⁷ Miller 2020: 24-25

¹⁹⁸ Murphy 2016: 20-21

¹⁹⁹ Norsk ICOM (u.å.), se også Desvallées & Mairesse 2010: 7, 15, Norsk ICOM & Norges museumsforbund 2022: 6

²⁰⁰ Norsk ICOM & Norges museumsforbund 2022: 6, se også Pabst 2016:36-37

²⁰¹ Meld. St. 23 (2020–2021), se også Norsk ICOM & Norges museumsforbund 2022: 4

hvilken overordnet retning som ønskes i museumspolitikken fram mot 2050, ifølge regjeringen. Meldingen viser også hvilke sentrale områder som ønskes videreutvikling på i museumssektoren, i tillegg til en drøfting av museumsreformen som har vært gjeldende for sektoren de siste 20 årene.²⁰² Stortingsmelding 23 (2020–2021) definerer også kjernen i museumspolitikken: museene i det nasjonale museumsnettverket.²⁰³ Denne regjeringen ønsker et rikt og mangfoldig kulturliv der det skal være med mange stemmer, historier og perspektiv. Målet for denne meldingen er å legge føringer for utviklingen av museumssektoren i et generasjonsperspektiv:

Også for komande generasjonar skal det finnast institusjonar i det norske samfunnet som på systematisk, tillitsbasert og kunnskapsbasert vis samlar, tek vare på, byggjer kunnskap om og formidlar dei materielle og immaterielle spora etter folk og samfunn som til ulike tider har levd og verka her, i samspel med verda rundt.²⁰⁴

Det blir også vurdert behovet for en egen museumslov i denne meldingen, da denne sektoren per tidspunkt ikke har noen egen lov.²⁰⁵ Undertittelen til meldingen, *Tillit, ting og tid*, må ikke forstås som rapporteringskategorier, da de viser områdene som museene forvalter på.²⁰⁶

2.2.2.4 Museum Vest. Plan for samlingsforvaltning 2022–2025

For å eksemplifisere hvordan en museal samlingspraksis kan se ut, skriver jeg om Museum Vest sin *Plan for samlingsforvaltning 2022–2025*. Bakgrunnen for å velge akkurat dette museets samlingsplan, er fordi det er et av de konsoliderte museene i museumsnettverket. I tillegg er Kystmuseet i Øygarden en av de åtte avdelingene i Museum Vest. Øygarden kommune er også en av undersøkelseskommunene i denne oppgaven.

Plan for samlingsforvaltning for Museum Vest er utarbeidet av fagsjef for forvaltning, Lise Amalie Elle, og avdelingene i museet som henholdsvis har utarbeidet innholdet i forvaltningsplan knyttet til sin avdeling.²⁰⁷ Samlingsforvaltningsplanen er et innholdsrikt dokument, som arbeidet med samlingene til Museum Vest er forankret i.

På nettsiden deres står det at formålet deres med planen «er å inngå i en helhetlig museumsfaglig utvikling av Museum Vest og i den sammenheng være et orienterings- og

²⁰² Regjeringa 2021

²⁰³ Meld. St. 23 (2020–2021): 115

²⁰⁴ Meld. St. 23 (2020–2021): 7

²⁰⁵ Regjeringa 2021, se også Meld. St. 23 (2020–2021): 7, 121

²⁰⁶ Meld. St. 23 (2020–2021): 7

²⁰⁷ Museum Vest 2022: 2

styringsverktøy for hele organisasjonen.»²⁰⁸ Målet er langsiktig bevaring av samlingene gjennom god forvaltning på den ene siden, og tilgjengeliggjøring for publikum på den andre siden. Gjennom et strategisk veikart, har fokusområder blitt avklart. Visjonen i det strategiske veikartet er: «Tett på menneskene og livet langs kysten og på havet.»²⁰⁹

Planen legger til grunn *ICOMs museumsetiske regelverk* og den overordnede standarden «Spectrum» med sine fire hovedkategorier for arbeid med museumssamlinger: utvikling av, informasjon om, bruk av og bevaring av samlingene.²¹⁰ Det kommer frem at Museum Vest også bruker «Primus» som registreringsverktøy av gjenstander. I tillegg slås det fast at Museum Vest skal arbeide etter den nasjonale museumspolitikken vedtatt gjennom stortingsmeldinger, budsjett og retningslinjene som følger statstilskuddene.²¹¹ «Museum Vest skal ha en aktiv og godt forankret samlingsutvikling, noe som forutsetter at vi vet hva vi har, hvor det er og hvilken tilstand objektene har, kjenner samlingens historikk og har en samlingsutviklingsplan basert på museenes tematiske og geografiske innsamlingsområde.»²¹²

Samlingsforvaltningsplanen til Museum Vest beskriver også hvordan de har store utfordringer når det kommer til magasinfasiliteter for samlingene, som igjen fører til en utilfredsstillende sikring av bevaringen.²¹³ Selv om museet har en passiv innsamling på grunn av magasinutfordringer og etterslep av vurdering av allerede innsamlede gjenstander, er det et langsiktig mål om å drive med aktiv og målrettet innsamling.²¹⁴

Museum Vest har kategorisert samlingene sine med følgende innhold: gjenstander, foto, kulturhistoriske bygninger, historiske arkiv, bøker, lyd, film, båter, marinarkeologi, kunst og i liten grad naturhistorisk materiale.²¹⁵

2.2.2.5 Kystmuseet i Øygarden

Relasjonen Kystmuseet i Øygarden har til denne masteroppgaven, er at en stor del av samlingen deres kommer fra Øygarden kommune. I tillegg yter kommunen subsidier til driften, ifølge informanten til intervjuet med Øygarden kommune. Det er også kommunen som eier byggene til Kystmuseet. Kystmuseet i Øygarden følger Museum Vest sin

²⁰⁸ Museum Vest 2022: 4

²⁰⁹ Museum Vest 2022: 7-8

²¹⁰ Museum Vest 2022: 5-7, Bie-Larsen 2016: Spectrum

²¹¹ Museum Vest 2022: 8-9

²¹² Museum Vest 2022: 20

²¹³ Museum Vest 2022: 8-9, 39

²¹⁴ Museum Vest 2022: 22

²¹⁵ Museum Vest 2022: 18

samlingsforvaltningsplan siden det er ett av de konsoliderte museene i Museum Vest. Under følger en tabell for det som var innrapportert til Kulturrådet (nå Kulturdirektoratet) i 2020. Tabellen viser antallet av gjenstander i de ulike kategoriene og gir et inntrykk av hva som forvaltes her. Kystmuseet i Øygarden sine tall er markert:

Samling	Totalt antall kunst-historiske gjenstander	Totalt antall kultur-historiske gjenstander	Totalt antall arkeologiske gjenstander	Totalt antall natur-historiske gjenstander	Totalt antall fotografier	Totalt antall flytende farkoster	Totalt antall farkoster på land	Totalt antall kultur-historiske bygninger
BSJ	0	8415	8000	0	55000	0	5	0
NMT	8	1048	0	0	3292	0	3	4
NFM*	0	7184	0	36	35470	5	25	3
KIØ	0	4593	25	20	8595	5	27	10
DHM	98	1703	0	0	3400	0	0	5
BWM	0	802	0	0	532	0	1	2
FF	0	110	0	0	30	0	0	18
HM**	0	906	0	46	1012	0	2	8
Totalt	106	24761	8025	102	107331	10	63	50

Tallene oppgitt til Kulturrådet for driftsåret 2020. *Gunnar Mikkelsens Maritime Samlinger rapporteres sammen med Norges Fiskerimuseums samlinger **Herdlia Museum rapporterte i tillegg inn et teknisk-industrielt anlegg og et kulturlandskap.

Figur 2 Utklipp fra samlingsplanen til Museum Vest²¹⁶

2.2.2.6 Museumsgjenstand som nøkkelbegrep

«Innsamling medfører at gjenstanden løftes ut av sin opprinnelige sammenheng og flyttes over i en ny kontekst - museets.» Eriksen, *Museum. En kulturhistorie* (2009).²¹⁷

Den kroatisk museologen, Ivo Maroević, beskrev i artikkelen «Museology and memory» (1997) om hvordan utviklingen av det museologiske feltet har ført til at man allerede på slutten av 90-tallet kunne snakke om hvordan fenomenet kulturarv og konserveringen, men også tolkningen, kunne forstås både *in situ*, og som overført til nye kontekster. En av disse kontekstene er museum, ifølge Maroević. Begrepet *musealitet* dukket opp gjennom det Maroević beskriver som den filosofiske, semiologiske og informasjonsvitenskapelige tilnærmingen til museologi. «Museality is the characteristic of a material object that in one reality documents another reality,»²¹⁸ hevder han. Med det forklarer han objekter som en

²¹⁶ Museum Vest: [plan-for-samlingsforvaltning-2022-2025-offentlig.pdf \(museumvest.no\)](https://www.museumvest.no/plan-for-samlingsforvaltning-2022-2025-offentlig.pdf)

²¹⁷ Eriksen 2009: 136

²¹⁸ Maroević 1997: 121, se også Desvallées & Mairesse 2010: 51

dokumentasjon av fortiden i nåtiden, mens når det havner på museum blir det som en dokumentasjon av den virkelige verden.

Musealitet, hevder Maroević, gjør at vi kan skille mellom vitenskapelig og kulturell informasjon fra gjenstander. Med det mener han at på den ene siden er den vitenskapelige (selektive) informasjonen som kan knyttes til den materielle strukturen til gjenstanden, mens det på den andre siden er den kulturelle informasjonen som dreier seg om hvilke verdier som kobles til gjenstanden. Det sistnevnte kan både oppstå og forsvinne.²¹⁹

Maroević forklarer hvordan gjenstander blir tilført musealitet i prosessen til å bli et museumsobjekt, eller musealia som han kaller det, gjennom «a sum of meanings»²²⁰ som et resultat av forskning, oppdagelser og forståelse av musealiteten. Det er mennesker som gir musealitet til materielle objekt gjennom evaluering og tolkning med mål om å *musealisere* dem. Forskjellen på museumsgjenstander og andre gjenstander er nettopp målet om å bevare gjenstander som tidsvitner fra deres tid, og formidle det til fremtidige generasjoner. Slik blir gjenstandene kilde til kunnskap gjennom musealiseringen. Andre gjenstander som ikke går igjennom denne bevisste bevaringsprosessen med det den innebærer, er mer utsatt for endring og påvirkning, hevder han.²²¹

Desvallées og Mairesse (2010) har en annen tilnærming til begrepet *museumsgjenstand*. De bruker ikke ordet gjenstand, og skiller mellom *ting* og det de beskriver som *museumsobjekt*. Museumsobjekt, hevder de, er noe som er musealisert, mens «a thing can be defined as any kind of reality in general.»²²² Museumsobjekt er ikke tilfeldig innsamlet, men har en ontologisk status, slår de fast. Objekt er separert fra subjektet, i motsetning til ting som er i en relasjon til subjektet og i bruk. Gjennom musealiseringen skilles objektet fra subjektet, og slik kan museer produsere objekter som er dekontekstualisert fra sin opprinnelige funksjon.²²³

Eriksen (2009) beskriver hvordan gjenstander gjennomgår en forvandling, musealisering, på sin vei til å bli *museumsgjenstand*. Ifølge Eriksen har en museumsgjenstand blitt flyttet fra sin opprinnelige kontekst og inn i en ny i museet, og på den måten også fått en ny identitet, som nettopp *museumsgjenstand*. Det er først når gjenstanden *registreres* i museet at den blir til en museumsgjenstand, hevder hun.²²⁴ I motsetning til Maroević (1997) som beskriver ønsket om

²¹⁹ Maroević 1997: 121

²²⁰ Maroević 1997: 121

²²¹ Maroević 1997: 121

²²² Desvallées & Mairesse 2010: 61

²²³ Desvallées & Mairesse 2010: 62-63

²²⁴ Eriksen 2009: 136-140

bevaring og formidling av gjenstander som musealisering, er Eriksens forståelse mer konkret i forhold til når eksakt en gjenstand begynner musealiseringen, nemlig i selve registreringen. Dette er en sentral betraktning for om vi skal forstå kulturhistoriske gjenstandssamlinger som musealisert eller ikke.

Maroević kobler også sammen minne og gjenstand og beskriver hvordan minner for kulturarvsbegrepet er «a system of associations in a given context (physical and societal)». ²²⁵ Dette systemet av assosiasjoner er ofte det som avgjør hvilke, og omfanget av konnotasjoner en gjenstand får. Minner er strukturert som en kombinasjon av elementer av vitenskapelig og kulturell informasjon. Minner stimulerer til kunnskap i minnesystemet vårt, og kobler vår kunnskap til objektets egenskaper. Dette skaper relasjoner som frembringer følelser og som gjør at vi identifiserer oss med kulturarv. Minnene er bundet opp i kontekster, og gjenstander som har gjennomgått en musealiseringssprosess, har mistet den originale og primære konteksten sin, hevder Maroević; den *museale* konteksten er kunstig. ²²⁶

Kulturforskerene Kjus, Skåden og Telste (2014) viser til hvordan kultur blir til i «forskjellige praksiser, i bruk og i virksomhet i omgivelsene, og finnes derfor bare ved at den gjenskapes.» ²²⁷ Kultur er ikke noe statisk, hevder de, den forandrer seg og skapes på nytt, men aldri helt likt den tidligere. Gjenstander, mener de videre, viser hvordan tidligere mennesker innrettet seg i verden og gjennom dem får vi kunnskap om dette. Men det vil være sosiale relasjoner og betingelser rundt gjenstanden som er vanskelig å fange opp. Dette eksemplifiserer de gjennom å beskrive hvordan en spade kan assosieres med at en person kan spa på et jorde, men ikke like enkelt er det å vite for hvem eller hvorfor, ut fra spaden i seg selv. Det meste av kunnskap, hevder de, er delt kunnskap. Gjenstander i museer har mange sammenhenger, og som museumsgjenstand kan de gi oss mange innganger i museums- og utstillingspraksis, ifølge Kjus, Skåden og Telste. ²²⁸

Gjennom prosjektet *Tingenes metode* (2018) undersøkte kulturforsker Hege Børrud Huseby og antropologen Henrik Treimo hvordan inkludering av nye stemmer i museet kan gjøres ved å bruke museumsgjenstander som metode, for hvem som skulle involveres i prosjektet og hvordan. I introduksjonen beskriver Treimo (2018) hvordan et av funnene var at objekter ikke er avgrensede, men dynamiske produkter av relasjoner de står i til verden. Ting har

²²⁵ Maroević 1997: 121

²²⁶ Maroević 1997: 121

²²⁷ Kjus et.al 2014: 7

²²⁸ Kjus et.al 2014: 7-9, 12

relasjoner til en rekke aktører, hevder han, de er relasjonelle og kan forstås både som objekt og forsamling, være seg et konkret fysisk objekt, gjenstand i et magasin eller utstilt.²²⁹ På samme måte som både Maroević (1997) og Kjus, Skåden og Telste (2014), beskriver også Treimo (2018) hvordan ulike aktører gjennom historien, men også i samtiden, er med på å gi gjenstander mening og endring. Relasjonene kommer og går, og vesentlig informasjon fra da gjenstanden ble skapt, har gjerne forsvunnet, samtidig som det skapes ny informasjon gjennom ulike relasjoner som for eksempel gjennom prosjektet *Tingenes metode*.²³⁰

2.3 Drøfting

Nå har jeg presentert «de to stolene»: kulturmiljøforvaltningen og museumssamlingsforvaltningen. Jeg har undersøkt disse to forvaltningssammenheng, spesielt deres sentrale dokument samt nøkkelbegrepene «kulturminne» og «museumsgjenstand». Det er derfor nødvendig med en drøfting av sentrale funn fra teoridelen.

Selv om det i hovedsak er plan- og bygningsloven som er den kommunale kulturmiljøforvaltningens viktigste lovgivning for å regulere vern og bevaring,²³¹ får også kulturminneloven relevans. Den kommunale kulturmiljøforvaltningen har ikke direkte ansvar etter særloven: kulturminneloven. Likevel er kulturminneloven førende for arealpolitikken i kommunene av minst to årsaker. Den ene fordi loven er sektorovergripende, og får derfor relevans for alle de tre forvaltningsmyndighetene – stat, fylkeskommune og kommune.²³² Et eksempel på dette er hvordan meldeplikt for offentlige organ blir hjemlet i kulturminnelovens §25. I tillegg gir den automatisk vern av areal og vernesone etter kriterier gitt i lovens §§ 4 og 12, noe kommunene må forholde seg til i arealplanleggingen.²³³ Den andre årsaken er at kulturminneloven er en særlov og den har derfor rang foran plan- og bygningsloven i arealsaker.²³⁴

Med stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* ble retningen for den overordnede kulturmiljøpolitikken lagt. Begrep som «mangfold» står sentralt i meldingen gjennom et ønske om å inkludere et mangfold av kulturmiljø.²³⁵ Likevel begrenser kulturminneloven av 1978 hva som reguleres til vern etter denne lovens §§ 4 og 15. Det er

²²⁹ Treimo 2018: 9-10, 15

²³⁰ Treimo 2018: 9-10, 15

²³¹ Holme 2020: 19, se også Meld. St. 16 (2019–2020): 84

²³² Holme 2020: 16

²³³ Kahn 2023: 273-275, Lov 15. februar 1978 om kulturminner (Kulturminneloven)

²³⁴ Riksantikvaren 2022: Energieffektivisering

²³⁵ Meld. St. 16 (2019–2020): 5, 8, 21

nasjonale viktige kulturminner, eller det Kahn (2023) beskriver som kulturminner i snever forstand, som blir vernet av loven. I lys av dette forstår jeg det som et misforhold mellom stortingsmeldingens mål om mangfold og representativitet på den ene siden, og kulturminnelovens begrensninger på den andre. En av grunnene til min oppfatning av et misforhold finnes gjennom at stortingsmelding 16 (2019–2020) også påpeker at det er behov for en helhetlig gjennomgang av kulturminneloven av flere grunner. En av grunnene er for at sikre at loven er mer i tråd med dagens utfordringer i kulturmiljøforvaltningen generelt. I tillegg står det at det er behov for å evaluere hvorvidt et mangfold av kulturmiljø blir ivarettatt gjennom loven, samt sikre forpliktelsene Norge har gjennom internasjonale konvensjoner som gjelder kulturarv.²³⁶

Til tross for at stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* legger til grunn et ønske om mangfold og deltakelse fra samfunnet i kulturmiljøspørsmål, vil jeg argumentere for at det fremdeles er bestemte kriterier som ligger til grunn for den offentlige kulturmiljøforvaltningens verdivurdering. Jeg mener for eksempel at det er vanskelig å få grep om hva som *egentlig* menes med *kulturminner* og *kulturmiljø* i denne stortingsmeldingen. Min forståelse av begrepet *kulturminne* i et kulturmiljøperspektiv, er at det dreier seg om det som har en verneverdi etter visse kriterier definert av de tre forvaltningsnivåene. Det være seg verdi i forhold til bruk, opplevelse eller kunnskap, men også gjennom omsynssoner i arealpolitikken. Dette kan også underbygges med intervjuvarene fra prosjektoppgaven min og i samtale med informanter i Øygarden og Bjørnafjorden kommuner, der det ble nevnt ved flere anledninger at de (informantene) ikke var sikker på (verne)verdien av samlingene av kulturhistoriske gjenstander, og om dette egentlig burde samles på. Flere kommenterte også at de burde, eller ønsket å få inn museumsfaglig kompetanse for å vurdere verdien til gjenstandene i samlingene.²³⁷

For museenes samlingsforvaltning ligger det til grunn overordnede føringer på den ene siden, som stortingsmelding 23 (2020–2021) *Musea i samfunnet*²³⁸ og regionale planer, mens det på den andre siden er lokale samlingsforvaltningsplaner tilpasset det enkelte museets samling. For museene i museumsnettverket er det også *ICOMs museetiske retningslinjer* som skal følges.²³⁹ Selv om enhver kan etablere en samling og kalle det museum, ifølge NOU 1996:7

²³⁶ Meld. St. 16 (2019–2020): 83-84

²³⁷ Intervjuvar til prosjektoppgaven til Bøe 2022, Intervju i Øygarden 15. mars 23, Intervju i Bjørnafjorden 30. mars 23

²³⁸ Meld. St. 23 (2020–2021): 71, se også Løkka & Kleppe 2022: 11

²³⁹ Norsk ICOM & Norges museumsforbund 2022: 6

Museum,²⁴⁰ skal det i museene i museumsnettverket være en profesjonalitet både i forhold til innsamling og utvelgelse, men også bevaringen og prioriteringen av samlinger, slår stortingsmelding 23 (2020–2021) fast.²⁴¹

Med begrepet *museumsgjenstand*, ligger det slik jeg forstår det, en implisitt tanke om at gjenstanden har blitt tatt ut av sin opprinnelige sammenheng og blitt tilført en ny som *museums-gjenstand*. Eriksen (2009) mener at det er i registreringsøyeblikket i selve museet som kan regnes som musealisering. Det er da gjenstanden blir til museumsgjenstand, hevder hun.²⁴² Maroević (1997) mener derimot at prosessen i musealisering begynner med en utvelgelse og en *tanke* om bevaring for opplevelse for fremtidige generasjoner. Men det er gjennom selve bevaringsprosessen gjenstanden blir tilført musealitet, og slik blir musealisert, ifølge Maroević (1997).²⁴³ Denne prosessen er et viktig poeng i oppgaven når det gjelder spørsmål rundt *når* og *hva* som kan regnes som museumsgjenstander og hva som ikke er det. Et annet viktig moment i oppgaven er det Pabst (2016) og Løkka og Kleppe (2022) peker på, at det i museumssammenheng er profesjonelle som er involvert i prosessen rundt utvelgelse og samlingsutvikling, det er et av kjennetegnene på museer i museumsnettverket hevder de.²⁴⁴

²⁴⁰ NOU 1996:7: 48

²⁴¹ Meld. St. 23 (2020–2021): 114-115

²⁴² Eriksen 2009: 138

²⁴³ Maroević 1997: 121

²⁴⁴ Pabst 2016: 35, Løkka & Kleppe 2022: 16-17

3 Analyse – mellom de to stolene

Her i analysekapittelet viser jeg hvorfor jeg mener at samlinger av kulturhistoriske gjenstander havner i et mellomrom mellom «de to stolene» kulturmiljøforvaltningen og museumssamlingsforvaltningen. I den første delen av analysen her i kapittel 3, bruker jeg teorien fra kapittel 2, om «de to stolene», og svar fra intervjuene i kommunene for å vise hva jeg mener med at det danner seg et *mellomrom* mellom «stolene». For å gjøre dette beskriver jeg hva jeg anser som relevant, hva som ikke er det og hvilke spor av relevans som finnes. Jeg viser også hvilke verktøy jeg mener kan ha relevans for de samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunene som faller mellom «de to stolene».

I andre del av dette analysekapittelet ser jeg på samlingslandskapet i Bjørnafjorden og Øygarden kommuner ved hjelp av landskapsmodellen som ble presentert i kapittel 1.8. Jeg gjør også en utdypet analyse av en gjestandssamling fra 1950– til 1980-tallet i Bjørnafjorden kommune i kapittel 3.5.3.

3.1 Mellom lov og etikk

3.1.1 Spor av relevans – kulturminneloven samt plan- og bygningsloven

Kulturminneloven av 1978: § 2 første ledd definerer som nevnt at kulturminner er «alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø».²⁴⁵ Slik sett kan kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning forstås som kulturminner etter denne definisjonen. Likevel er det bare enkelte kulturminner loven gir vern, nemlig de «kulturhistoriske eller arkitektonisk verdifulle kulturminner og kulturmiljøer»,²⁴⁶ av nasjonal verdi, gjennom lovens §§ 4 og 15. At noe får nasjonal verdi, betyr at de er av betydning i forhold til landets historie, ifølge Riksantikvaren.²⁴⁷

Gjennom svarene fra kommunen i prosjektoppgaven min²⁴⁸ samt dybdeintervjuene med Bjørnafjorden²⁴⁹ og Øygarden kommuner²⁵⁰ kommer det frem at mye av samlingene oppfattes mest som av lokal verdi, om enn noen verdi av dem selv. Vaksdal kommune svarer for eksempel at de er usikre på verdien, og anslår store deler av samlingen deres til å ha liten

²⁴⁵ Lov 15. februar 1978 om kulturminner (Kulturminneloven)

²⁴⁶ Lov 15. februar 1978 om kulturminner (Kulturminneloven)

²⁴⁷ Riksantikvaren 2021

²⁴⁸ Bøe 2022

²⁴⁹ Intervju Bjørnafjorden 30. mars 23

²⁵⁰ Intervju Øygarden 15. mars 23

verdi. I tillegg består disse samlingene stort sett av kulturhistoriske gjenstander fra *nyere* tid, kommer det frem av svarene.²⁵¹ Selv om gjenstandene blir definert som kulturminner av kulturminneloven, blir de likevel ikke automatisk regulert til vern av denne. Dette fordi loven begrenser hva som automatisk fredes som følge av alder. Med løse kulturminner menes det i kulturminneloven *arkeologiske* gjenstander, ifølge Kahn (2023). Det vil si alle menneskeskapte gjenstander eldre enn 1537, mynter eldre enn 1650 og samiske kulturminner eldre enn 1917.²⁵² Selv om det, både gjennom stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* og den internasjonale Faro-konvensjonen, på den ene siden legges til grunn at den enkelte skal kunne bestemme hva som er kulturarv for dem,²⁵³ ligger det på den andre siden, fremdeles en aldersverdi til grunn for hva som skal tas vare på, sammen med det sjeldne og unike, gjennom kulturminneloven. Samlingene av kulturhistoriske gjenstander kan etter en slik forståelse defineres, men ikke vernes etter kulturminneloven av 1978, med mindre de er nasjonalt viktige, unike, sjeldne eller har en alder som tilsier automatisk vern. Plan- og bygningsloven kan brukes til bevaring av for eksempel skolebygg eller skolemuseum som flere kommuner opplyser om at de har, gjennom hensynssoner.²⁵⁴ På den måten er det mulig å trygge bygget der noen av samlingene av kulturhistoriske gjenstander befinner seg. Flere av kommunene som opplyste om at de har skolemuseum, fortalte at det ble brukt til skolehistorie-formidling, og at det oppbevares gjenstander knyttet til skoleformål der.²⁵⁵ Likevel styrer denne loven bruken og regulering av *areal* i kommunene²⁵⁶ og får således ikke anvendelse for løse gjenstandssamlinger. Selv om denne loven kan gi interiørvern etter bestemmelse § 12-7 *Bestemmelser i reguleringsplan* nr. 6: «bestemmelser for å sikre verneverdier i bygninger, andre kulturminner, og kulturmiljøer, herunder vern av fasade, materialbruk og interiør»²⁵⁷ gjelder dette for *husfast* interiør,²⁵⁸ og kan dermed ikke anvendes for løse gjenstander heller. Likevel kan bestemmelsen få en relevans for gjenstandssamlingene gjennom å anvendes for nettopp det husfaste *skoleinteriøret*. På den måten kan fastmonterte pulter, tavler eller andre oppslagsverk, som har relevans for de kulturhistoriske *skolegjenstandssamlingene*, bevares gjennom plan- og bygningsloven. I lys av dette hevder jeg at plan- og bygningsloven *kan* få anvendelse for enkelte av samlingene av

²⁵¹ Bøe 2022

²⁵² Kahn 2023: 272-274, Lov 15. februar 1978 om kulturminner (Kulturminneloven) § 12

²⁵³ Meld. St. 16 (2019–2020): 35, Faro-konvensjonen 2008: innledning og artikkel 1

²⁵⁴ Holme 2020: 19, se også Meld. St. 16 (2019-2020): 84

²⁵⁵ Bøe 2022: 11-12

²⁵⁶ Meld. St. 16 (2019–2020): 84

²⁵⁷ Lov 27. juni 2008 om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)

²⁵⁸ Riksantikvaren 2020: 52

kulturhistoriske gjenstander, om ikke direkte, så indirekte gjennom vern av bygg og annet relevant husfast interiør som kan ha betydning for samlingene.

3.1.2 Relevante føringer – museumsetikken

Selv om etikk og etiske retningslinjer ikke er noe som er spesielt for museer fordi det har en samfunnsrelevans generelt, slik Miller (2020) påpeker,²⁵⁹ har samlingene av kulturhistoriske gjenstander en mer tilfeldig opprinnelse, ifølge intervjuer fra kommunene i prosjektoppgaven.²⁶⁰ Forskjellen på museum og andre institusjoner (i denne oppgaven: kommunen), er relevansen av objektet som sentralt, ifølge Miller (2020).²⁶¹ I prosjektoppgaven min opplyste 12 av 16 svarkommuner om donasjon som en kilde til samlingene, men samtidig var det flere som nevnte at donasjonen dreide seg om ultimatumet: *enten tar kommunen det eller så blir det kastet*. Mye innsamling dreide seg også om å *redde* gjenstander fra bygg som skulle rives eller selges.²⁶²

En slik «kommunal innsamlingspraksis» står i klar kontrast til det både Miller (2020)²⁶³ og Desvallées og Mairesse (2010) anser som etikk i et museumsperspektiv. De sistnevnte peker på diskusjonsprosessen rundt museers grunnleggende verdier og prinsipper som etikk.²⁶⁴ For gjenstander i kulturhistoriske samlinger, dreide flere av samtaleene jeg hadde, heller om hvorvidt kommunen hadde plass til å ta imot, og samvittigheten om at gjenstander ble kastet om kommunen ikke tok imot. I tillegg dreide noen av donasjonene seg om at donorene ikke ville kaste gjenstander de mente var viktige, og hadde et ønske om at kommunen skulle ta vare på det.²⁶⁵ Her vil jeg peke på de fem foreslåtte parameterne til Miller (2020) som han mener definerer god museumsetikk²⁶⁶ nettopp fordi en ønsket museumspraksis kontrasterer realiteten for samlingene av kulturhistoriske gjenstander: anskaffelsesdiskusjon, godkjenning av anskaffelse, anskaffelsesdokumentasjon, ivaretagelse og bruk. Jeg forstår Miller (2020) sine fem parametre²⁶⁷ som det Desvallées og Mairesse (2010) også legger til grunn i sin *diskusjonsprosess*.²⁶⁸ Bakgrunnen for utsagnet mitt, er at Desvallées og Mairesse (2010)

²⁵⁹ Miller 2020: 23-24

²⁶⁰ Bøe 2022: 12-13

²⁶¹ Miller 2020: 24

²⁶² Bøe 2022: 12-13

²⁶³ Miller 2020: 23-24

²⁶⁴ Desvallées & Mairesse 2010: 33

²⁶⁵ Bøe 2022: 12

²⁶⁶ Miller 2020: 24-26

²⁶⁷ Miller 2020: 24-26

²⁶⁸ Desvallées & Mairesse 2010: 33

pekte på slike diskusjonsprosesser som etikk, fordi det er de grunnleggende verdiene og prinsippene som museer skal arbeide etter.²⁶⁹

Verken i intervjusvar eller samtaler med kommunene, ligger det diskusjonsprosess eller andre etiske parametere til grunn for samlingene av kulturhistoriske gjenstander.²⁷⁰ I intervjuene med informanter fra Øygarden og Bjørnafjorden kommuner, stilte jeg direkte spørsmål om etikk rundt samlingene av kulturhistoriske gjenstander. Informantene fra begge kommunene kjente ikke til at det hadde vært noen bevissthet rundt temaet *etikk* i denne prosessen. Begge kommunene svarte at det ikke har lagt til grunn noen avtale rundt anskaffelsene heller.²⁷¹ Noen få av svarkommunene fra prosjektoppgaven svarte at de hadde kjøpt samlinger, som for eksempel Vaksdal kommune sin O.K. Dyvik-samling.²⁷² Vaksdal kommune opplyste at grunnlag for kjøpet var et ønske om å beholde samlingen som helhet i kommunen, og slik sett ønsket om å «redde» samlingen fra å bli sendt ut av kommunen. Selv om det var et formål med å få utstilt deler av samlingen, tok det likevel over 30 år før de fikk stilt det ut gjennom Landskapsmuseet. Dette museet er, ifølge Vaksdal kommune, mer et oppbevaringssted for samlingen, fordi det blir stort sett kun vist frem på forespørsel og av ildsjeler.²⁷³

Slik sett kan det se ut til at anskaffelse av gjenstander skjer, og har skjedd ulikt: med en bevissthet om det etiske i museumssamlingssammenheng og uten en etisk bevissthet rundt innsamling av kulturhistoriske gjenstander i kommunene.

3.2 Mellom kulturmiljøpolitikken og museumspolitikken

3.2.1 Spor av relevans i stortingsmelding 16 (2019–2020)

Stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* beskriver statusen for kulturmiljøfeltet, hvilke utfordringer og muligheter som finnes, og legger tydelige mål og føringer for kulturmiljøpolitikken. Et av målene som omtales er behovet for å strukturere og samordne arbeidet med kulturmiljøet.²⁷⁴ Siden kulturhistoriske gjenstander kan defineres som kulturminner etter kulturminneloven av 1978, kan de også ansees som en del av

²⁶⁹ Desvallées & Mairesse 2010: 33

²⁷⁰ Bøe 2022: 12-13, Intervju Bjørnafjorden 30. mars 23, Intervju Øygarden 15. mars 23

²⁷¹ Intervju Bjørnafjorden 30. mars 23, Intervju Øygarden 15. mars 23

²⁷² Bøe 2022: 13

²⁷³ Intervjusvar fra Vaksdal kommune 24. oktober 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022

²⁷⁴ Regjeringen 2020, Meld. St. 16 (2019–2020): 5, 6, 8

kulturmiljøpolitikken, og slik sett får stortingsmelding 16 (2019–2020) også relevans for disse samlingene.

Men selv om stortingsmelding 16 (2019–2020) ikke beskriver i klartekst at det *ikke* dreier seg om kulturhistoriske gjenstandssamlinger i målene til kulturmiljøpolitikken, kommer det stadig til syne, slik jeg leser den, at det er bygningsmasse, faste kulturminner, fysiske steder som steingjerder, fangstgroper og lignende, og noen andre kategorier som for eksempel fartøy, som har hovedprioritet som kulturminner som skal bevares. Ordlyden ulike steder i teksten gjør at jeg trekker denne konklusjonen. Eksempler på dette finnes i kapitlene om de tre kulturmiljømålene, og jeg vil videre vise hvorfor jeg har kommet frem til en slik konklusjon. Under kapittel 8 om kulturmiljømålet *engasjement* står det at «mange enkeltpersoner og organisasjoner gjør en stor og uvurderlig innsats for å ta vare på kulturmiljø i sitt nærområde»,²⁷⁵ og hvordan dette gjøres gjennom «istandsettings- og skjøtselstiltak, overføring av kunnskap og kompetanse, og gjennom å skape aktivitet i og omkring kulturarven.»²⁷⁶ Ved å bruke begrepene: *istandsettings- og skjøtselstiltak, i og omkring kulturarven*, forstår jeg det som at det dreier seg om en lokalitet eller om bygningsmasse.

Det tredje kulturmiljømålet, *mangfold*, blir omtalt i kapittel 10 i stortingsmeldingen. Med dette kulturmiljømålet er det lagt stor vekt på at det er et *mangfold* av kulturmiljø som skal tas vare på. Et av virkemidlene for å nå målet, er nye bevaringsstrategier som blant annet innebærer «satsinger og tiltak for å forbedre tilstand og vedlikeholds nivå, samt tiltak for å redusere tap og skade.»²⁷⁷ I tillegg vises det til hvordan ulike virkemidler skal sees i sammenheng for at målet om å ta vare på et mangfold av kulturmiljø skal nås, og eksemplifiserer aktuelle virkemidler som *kulturminneloven* og *plan- og bygningsloven*. Som vist i teorikapittelet (kapittel «2.2.1.1 Kulturminneloven av 9. juni 1978 nr. 50» og kapittel «2.2.1.2 Plan- og bygningsloven av 27. juni 2008 nr. 71»), er direkte vern etter disse lovene ikke like anvendelig for samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning. Det er også ti bevaringsprogram som fulgte opp de forrige nasjonale kulturmiljømålene,²⁷⁸ men ingen av disse strategiene for å sikre mangfold gjelder for gjenstandssamlinger.

²⁷⁵ Meld. St. 16 (2019–2020): 35

²⁷⁶ Meld. St. 16 (2019–2020): 35-36

²⁷⁷ Meld. St. 16 (2019–2020): 70

²⁷⁸ Meld. St. 16 (2019–2020): 71-72

I stortingsmeldingens kapittel 10.2 står det om hvordan økonomiske virkemidler er viktig for å kunne ta vare på et mangfold av kulturmiljø, gjennom at grunneiere kan få offentlige midler for istandsetting og bruk av kulturmiljø på sin eiendom. Fremdeles forstår jeg det som at det dreier seg om arkeologi, areal og bygningsmasse, ut fra de ulike tilskuddsordningene som blir omtalt. Eksempler på tilskuddsordninger er Kulturminnefondet (faste kulturminner, fartøy og båter, rullende og bevegelige kulturminner, sikringstiltak, fagseminar og formidling), Riksantikvaren (fredete kulturminner og kulturmiljø, arbeid med kulturarv i kommunen, verdiskapingsprosjekt og verdensarv), tilskudd til arkeologiske undersøkelser og skattelette på eiendom.²⁷⁹ Kulturminnefondet sine kategorier som gjelder både faste kulturminner, fartøy og båter, rullende og bevegelige kulturminner, sikringstiltak, fagseminar og formidling, kan alle likevel ha relevans for samlinger av kulturhistoriske gjenstandssamlinger når det gjelder hva slike samlinger kan inneholde. For eksempel opplyste flere kommuner i intervjuene til prosjektoppgaven min at de har både skolehus, båter og gamle vogner i samlingene. Jeg vet av egen erfaring at Bjørnafjorden kommune har en eldre brannbil også. Men Kulturminnefondet er en tilskuddsordning rettet mot private eiere, frivillige lag og organisasjoner,²⁸⁰ ikke kommuner. Likevel kan denne støtteordningen få relevans for samlingene dersom de blir forvaltet av andre enn kommunen.

Det legges, slik jeg forstår det, et implisitt ansvar for kulturhistoriske gjenstander til museum i denne stortingsmeldingens kapittel om mangfold også. Under 10.3.2 om tverrfaglighet er det et underkapittel om Kultursektoren hvor det står: «Museumssektoren spiller en sentral rolle i å knytte sammen det materielle, det vil si fysiske steder, og det immaterielle i form av blant annet fortellinger, gjenstander og handlingsbåren kunnskap.»²⁸¹ At museene spiller en rolle for en del kommuner når det kommer til ivaretagelse av gjenstander, kom også frem av flere intervjuer. Bergen kommune opplyste for eksempel om at de eier flere samlinger av kulturhistoriske gjenstander, som etter egne avtaler nå blir ivarettatt av blant annet museumsinstitusjoner.²⁸² Øygarden kommune har også innlevert en del av gjenstandsmaterialet sitt til Kystmuseet i Øygarden.²⁸³

Stortingsmeldingens kapittel 9 dreier seg om bærekraft og hvordan kulturarv kan bidra til å nå bærekraftsmålene. Det legges til grunn tre dimensjoner i bærekraftig utvikling, den

²⁷⁹ Meld. St. 16 (2019–2020): 74-77

²⁸⁰ Kulturminnefondet (u.å.)

²⁸¹ Meld. St. 16 (2019–2020): 80

²⁸² Intervjuvar Bergen kommune 4. november 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022

²⁸³ Intervju i Øygarden 15. mars 23

miljømessige, sosiale og økonomiske. Den miljømessige dimensjonen dreier seg om å ta vare på, bruk, gjenbruk og innovativ ombruk av bygninger. Det dreier seg utelukkende om bygningsmasse og det kommer helt tydelig frem av teksten. Gjennom bruk av bygg fremfor å rive, bidrar kulturmiljøet til reduksjon av klimagasser. I forhold til den sosiale dimensjonen legges det vekt på hvordan aktiviteter som skjøtsel, istandsetting og rydding bidrar til økt sosial kapital. Også her vises det til, slik jeg tolker det, bygninger, steder og byer som kulturarv eller kulturminner og kulturmiljø. Det nevnes for eksempel hvordan by- og stedsutvikling er en del av løsningen for en bærekraftig utvikling.²⁸⁴

Det er også et spor av relevans knyttet direkte opp mot samlinger av kulturhistoriske gjenstander i den siste dimensjonen av bærekraft, den økonomiske. Her nevnes det at «utstyr brukt i forbindelse med produksjon, høsting, oppbevaring, konservering og foredling av mat og drikke»²⁸⁵ er viktig å ta vare på i tillegg til bygninger. Det dreier seg i denne sammenhengen om norsk matkultur og bærekraftig råvare- og ressursbruk. Men også i denne dimensjonen står bygg sentralt, både som bolig og strukturer, men også innen turisme og reiseliv. Arealforvaltning blir også vektlagt.²⁸⁶ Selv om det nevnes at utstyr innen de nevnte kategorier skal ivaretas, er min forståelse at dette er underordnet og henger sammen med de spesifikke byggene sin funksjon innen næring og matproduksjon. Det er også bare omtalt med to setninger gjennom hele kapittelet. Likevel finnes det et par spor av relevans når det gjelder koblingen mellom stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* og samlinger av kulturhistoriske gjenstander.

3.2.2 Spor av relevans i stortingsmelding 23 (2020–2021)

Gjennom stortingsmelding 23 (2020–2021) *Musea i samfunnet*, viser regjeringen sin ønskede ambisjon med samfunnsutviklingen, videreutvikling av museumssektoren og retningen som de ønsker i museumspolitikken.²⁸⁷ «Musea er ein del av den kulturelle infrastrukturen for eit sunt og levande demokrati», står det.²⁸⁸ Også i denne stortingsmeldingen legges det vekt på mangfold gjennom et ønske fra regjeringen om et rikt kulturliv med mange stemmer, historier og perspektiv.²⁸⁹ Det slås også fast at museumssektoren spiller en viktig rolle i bevaringen av

²⁸⁴ Meld. St. 16 (2019–2020): 50-56

²⁸⁵ Meld. St. 16 (2019–2020): 61

²⁸⁶ Meld. St. 16 (2019–2020): 61-66

²⁸⁷ Regjeringa 2021

²⁸⁸ Meld. St. 23 (2020–2021): 95

²⁸⁹ Meld. St. 23 (2020–2021): 7

kulturarv, gjennom god oppbevaring og god og helhetlig samlingsutvikling.²⁹⁰ I denne stortingsmeldingen presenteres også hvilke utfordringer som ligger i museumssektoren. Flere av disse utfordringene ligner på utfordringene svarkommunene også oppga at de hadde i forhold til samlingene av kulturhistoriske gjenstander i kommunene. Utfordringer med plass og oppbevaringsforhold er eksempler på dette.²⁹¹

Selv om museene spiller en viktig rolle i bevaringen av kulturmiljø, kommer det til syne i teksten at «dette gjeld særleg flytande fartøy, teknisk-industrielle kulturminne og verdsarv», samt museumsjernbaner. Museene sin rolle inn mot kulturminnevernet dreier seg også om håndverkskompetanse, og således bruk av verktøy, men her er det selve kompetansen som vektlegges gjennom dokumentasjon.²⁹²

Gjennom stortingsmelding 23 (2020–2021) *Musea i samfunnet* har kulturdepartementet tydeliggjort for hvem og hvordan denne meldingen gjør seg gjeldende. Stortingsmeldingen dreier seg om retningen for den overordna museumspolitikken for museumssektoren, og retter seg mot det departementet beskriver som kjernen for museumspolitikken. Med det mener de museene i det nasjonale museumsnettverket, det vil si museene som mottar statstilskudd.²⁹³ Alle disse museene har like styringssignal fra departementet, har blitt omfattet av museumsreformen, har blitt systematisk styrket gjennom økt økonomisk støtte, kompetanseheving og kunnskapsinnsamling om museene.²⁹⁴

Stortingsmeldingen legger også vekt på mangfold og representativitet i samlingsutviklingen i museene. I tillegg påpekes det at de fleste museene har innsamlingsplaner,²⁹⁵ noe som står i kontrast til grunnlaget for samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunene i prosjektoppgaven. For eksempel oppgir informantene mine at, tilfeldigheter og kjøp av eiendom er noe av bakgrunnen for samlingene av kulturhistoriske samlinger. Selv om flere oppgir at en del av samlingene har blitt samlet inn, har det vært for spesifikke samlinger som for eksempel til innhold til skolemuseer, eller for å redde gjenstander.²⁹⁶ Bjørnafjorden kommune sine informanter opplyste om at all innsamling som ble gjort av Os museumslag

²⁹⁰ Meld. St. 23 (2020–2021): 83

²⁹¹ Meld. St. 23 (2020–2021): 82, Bøe 2022: 11-12, Intervjusvar fra Bjørnafjorden 30. mars 23, Intervjusvar fra Øygarden 15. mars 23

²⁹² Meld. St. 23 (2020–2021): 85

²⁹³ Meld. St. 23 (2020–2021): 114

²⁹⁴ Meld. St. 23 (2020–2021): 114

²⁹⁵ Meld. St. 23 (2020–2021): 71

²⁹⁶ Bøe 2022: 11-12

var mer tilfeldig og utelukkende med et ønske om å bevare lokalhistorie og redde gjenstander fra å bli kastet.²⁹⁷

Til tross for at stortingsmelding 23 (2020–2021) har museene i museumsnettverket som kjernen for museumspolitikken,²⁹⁸ er det likevel spor av relevans for kulturhistoriske gjenstandssamlinger i denne meldingen. Et slikt spor finnes gjennom meldingens ønske om å styrke samhandling mellom kulturmiljøforvaltningen og museumssektoren.

Stortingsmeldingen legger til grunn viktigheten av dette innenfor nettopp tema som *samlingsforvaltning* og digital infrastruktur. Selv om det kommer frem at det gjelder for «musea som forvaltarar av kulturhistoriske bygningar og kulturmiljø»,²⁹⁹ kan det likevel gjennom en *styrket samhandling* utveksles *kompetanse* og *informasjon* om hvilke praksiser som også kan være av relevans i samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning. Eksempelvis gjennom digitale registreringssystemer som Primus,³⁰⁰ relevante veiledere og samlingsutvikling. Jeg vil også argumentere for at det ligger et ønske om bevaring til grunn både i museumssektoren og for kulturhistoriske samlinger, og slik sett kan også dette bli tydeligere i en styrket samhandling.

3.3 Mellom kulturmiljøplan og samlingsplan

3.3.1 Relevant verktøy – kulturmiljøplaner

Kulturmiljøplaner er et kommunalt verktøy for bevaringsarbeidet med kulturmiljø i kommunene. Et av satsingsområdene til Riksantikvaren er nettopp prosjektet *Kulturminner i kommunen* eller KIK-prosjektet, som de kaller det. Målet med dette prosjektet er å styrke kommunens kompetanse når det kommer til kulturmiljø, gjennom å lage et verktøy, en kulturmiljøplan, for å skape en oversikt over kulturmiljøet og på den måten redusere tap av verneverdige kulturminner.³⁰¹

I prosjektoppgaven min stilte jeg spørsmålet: Har kommunen en forvaltningsplan for samlingen?³⁰² Svaret jeg fikk var at 12 av de 16 svar-kommunene ikke hadde en forvaltningsplan for samlinger av kulturhistoriske gjenstander (3 av kommunene har heller ikke samlinger av kulturhistoriske gjenstander). To kommuner svarte at samlingene av

²⁹⁷ Intervju i Bjørnafjorden 30. mars 23

²⁹⁸ Meld. St. 23 (2020–2021): 114

²⁹⁹ Meld. St. 23 (2020–2021): 112

³⁰⁰ KulturIT 2023

³⁰¹ Riksantikvaren 2023

³⁰² Bøe 2022: 11

kulturhistoriske gjenstander var omtalt i kulturmiljøplanen, men bare en kommune, Bergen, hadde kontroll på at det forelå en plan for samlingsutvikling eller forvaltningsplan.³⁰³

Spørsmål 7 - Har kommunen en forvaltningsplan for samlingen?

Ja	Nei	Har ikke samlinger	Ikke svart
1	12	3	9

Figur 3³⁰⁴

Det ble ikke stilt spørsmål om kommunene har kulturmiljøplan.

Likevel står det tydelig på Riksantikvaren sine sider at KIK-prosjektet gjelder for kulturminner og kulturmiljø i forhold til *plan- og bygningsloven*, det vil si at det også her dreier seg om arealplanlegging:

Sia kulturminne og kulturmiljø har ei viktig rolle i utviklinga av kommunen er det difor viktig at kommunen både har kompetanse og kapasitet til å sikra kulturminne og kulturmiljø i arealforvaltninga, og samtidig kunne bidra med gode råd og rettleiing til eigarar av freda og verneverdige bygg og anlegg.³⁰⁵

Selv om det presiseres at det dreier seg om arealplanlegging når det kommer til kulturmiljøplaner, vil jeg argumentere for relevansen disse planene kan ha for samlingene av kulturhistoriske gjenstander også. De fleste av samlingene av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning er av nyere tid, de er ikke nødvendigvis så unike og sjeldne,³⁰⁶ og slik sett vernes de ikke etter kulturminneloven, men tilfaller den kommunale forvaltningen. I den kommunale forvaltningen, er det kommunene selv som definerer hva som er verneverdige kulturminner og kulturmiljø i kommunen. Det vil si at kommunene selv har muligheten til å innarbeide samlinger av kulturhistoriske gjenstander i sin egen kulturmiljøplan.³⁰⁷ Ved bruk av kulturmiljøplan kan da også samlingsutvikling og samlingsforvaltning for de kulturhistoriske gjenstandene innarbeides som en del av handlingsplanen, og slik få relevans gjennom å forvalte eller verne samlingene i kommunene. Kommunens kulturmiljøplaner kan

³⁰³ Bøe 2022: 12

³⁰⁴ Bøe 2022: 12

³⁰⁵ Riksantikvaren 2023

³⁰⁶ Bøe 2022: 11-12

³⁰⁷ Riksantikvaren 2023

med andre ord bli viktige og relevante verktøy for samlingsforvaltningen av de kulturhistoriske gjenstandssamlingene.

3.3.2 Relevant verktøy – samlingsplan

Som nevnt tidligere i oppgaven, har de fleste museene i museumsnettverket både relevante verktøy som samlingsplaner, og de driver med samlingsutvikling. En samlingsplan beskriver hva som skal prioriteres inn i museumssamlinger, tematiske satsingsområder og det geografiske nedslagsfeltet.³⁰⁸ I *ICOMs museumsetiske regelverk* § 2.1 står det at «planen skal omhandle innsamling, bevaring og bruk av samlingene.»³⁰⁹ I forhold til svarkommunenes informasjon i intervjuvarene, kom det frem at det også har blitt samlet inn gjenstander (av for eksempel historie- og museumslag) til bestemte formål i kommunene. Det har også vært tilfeller av kjøp og anskaffelser av private samlinger som kommunen har ment var viktige for lokalhistorien.³¹⁰

I tillegg er det også en dimensjon av anskaffelse gjennom at kommuner eller ildsjeler har *reddet* kulturhistorisk materiale fra å bli kastet eller ødelagt, kommer det frem av svarene i prosjektoppgaven min.³¹¹ Det er en slags *innsamlingstilfeldighet* som har lagt til grunn for samlingene. Med det mener jeg at det er veldig tilfeldig hvordan mange av samlingene i kommunene har oppstått, og at lite har vært planlagt og forutsigbart i årenes løp. Noen av gjenstandene har medfulgt kjøp av bygninger (som for eksempel skolebygg) også, og blitt tatt vare på og innlemmet i samlinger som følge av disse kjøpene. Flere kommuner opplyser om at noen av samlingene består av diverse gjenstander, som følge av tilfeldige donasjoner, og flere informerte også om at de ikke kan ta imot mer på grunn av ressurser, plass og plan for samlingene.³¹² Miller (2020) peker på at museene også har ulike innsamlinger, via donasjoner, kjøp eller gjennom felt som i arkeologien.³¹³ Selv om både kommuner og museer tilegner seg flere gjenstander til samlinger via donasjoner og kjøp, ligger det til grunn etiske rammer for museenes praksis samt samlingsplaner, i motsetning til nåværende praksis hos kommunene. Slik sett blir *innsamlingstilfeldigheten* enda tydeligere som grunnlag for de kommunale gjenstandssamlingene.

³⁰⁸ Meld. St. 23 (2020–2021): 72

³⁰⁹ Norsk ICOM (u.å.)

³¹⁰ Bøe 2022: 11-12, Intervju i Bjørnafjorden 30. mars 23, Intervju i Øygarden 15. mars 23

³¹¹ Bøe 2022

³¹² Bøe 2022: 11-12

³¹³ Miller 2020: 45-47

Selv om det har vært noe bevisst innsamling av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning, svarer hele 12 av 16 kommuner at de ikke har forvaltningsplan, og jeg tolker det som ingen helhetlig samlingsplan og at det drives lite med kontrollert samlingsutvikling. Det stilles heller ingen overordnede krav til hverken innsamling, bevaring eller samlingsutvikling for kommunale samlinger, i motsetning til hva som forventes for museumssamlingene i museene i museumsnettverket, der både ICOM sitt museumsetiske regelverk og stortingsmelding 23 (2020–2021) legger føringer og forventninger om slike planer.³¹⁴

Det kan derfor sies at det er en *forventning* om samlingsplaner i museumsnettverk-museene, men ikke for de kommunale kulturhistoriske gjenstandssamlingene. Jeg mener likevel at en samlingsplan kunne vært et relevant verktøy sammen med kulturmiljøplan, for å kunne skape en oversikt og plan for samlingene. Gjennom disse to verktøyene kan bevaringsforholdene avdekkes, eventuelle manglende registreringer, bevaringspotensiale vurderes og framtidige prioriteringer kan gjøres. Slik sett kan også en samlingsplan ha relevans og være et viktig verktøy for forvaltningen av kulturhistoriske gjenstandssamlinger.

3.4 Mellom «kulturminne» og «museumsgjenstand»

Jeg mener at samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning havner mellom kulturminnebegrepet og museumsgjenstandsbegrepet, og argumenterer i dette kapitlet for hvorfor. Samlinger av kulturhistoriske gjenstander blir for eksempel ikke omtalt som tema i regional kulturplan for Vestland *Kultur bygger samfunn* (2023). Selv om «gjenstander» blir nevnt innledningsvis i planens kapittel 5.2 om kulturarv: «kulturarven er ein grunnmur i samfunnet, om det er fysiske gjenstandar, handverkstradisjonar eller immaterielle kulturuttrykk som går i arv mellom generasjonane»,³¹⁵ viser det ikke igjen i underkapitlene under kulturarv i regional plan. Underkapitlene er som følger: arkiv, immateriell kulturarv, tradisjonshandverk og tradisjonsuttrykk, førreformatoriske kulturminne, bygningsvern og kulturlandskap, fartøyvern og mobile kulturminne, verdsarv og museum.³¹⁶ I lys av dette kan det forstås som at gjenstander er ment som enten førreformatoriske kulturminner, eller at de blir ivaretatt av museum. I regional plan blir det også vist til hvordan kulturarv skal bidra til å redusere klimagassutslipp gjennom å benytte eksisterende bygningsmasse videre, i stedet for å rive og bygge nytt, og slik sett dreier det seg

³¹⁴ Norsk ICOM (u.å.), Meld. St. 23 (2020–2021): 72

³¹⁵ Vestland fylkeskommune 2023: 25

³¹⁶ Vestland fylkeskommune 2023: 25-32

også her om bygninger.³¹⁷ Et annet eksempel fra regional kulturplan for Vestland er hvordan kulturarv beskrives i forhold til natur gjennom kulturlandskap, ferdselsårer og gammel landbrukspraksis, men heller ikke her er gjenstander nevnt.³¹⁸

Jeg har allerede vist til at kulturminner kan forstås som *alle* spor etter mennesker jamfør definisjonen i kulturminneloven av 1978 og at kulturhistoriske gjenstander må være nasjonalt verdifulle, gamle, unike eller sjeldne for å oppnå vern gjennom loven.³¹⁹ Men selv om kulturhistoriske gjenstander per definisjon *er* kulturminner, blir de ikke nødvendigvis oppfattet som kulturminner, men som *gjenstander*. For å underbygge hvorfor jeg mener dette, er det på den ene siden både Riksantikvaren sitt KIK-prosjekt og stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* som eksempler på hvordan kulturminner i kommunene blir omtalt som bygningsmasse, lokaliteter og miljø.³²⁰ Mens det på den andre siden er vektleggingen på plan- og bygningsloven som verktøyet kommunene skal bruke for å sikre kulturminner lokalt.³²¹ Implisitt betyr det bruk og vern av arealer og bygningsmasse, siden kulturminneloven ikke har hjemler for å verne løse kulturhistoriske gjenstander av nyere dato, med mindre de er av en viss alder, unike, sjeldne og av nasjonal betydning.

Et annet argument for hvorfor jeg mener at samlinger av kulturhistoriske gjenstander havner mellom kulturminnebegrepet og museumsgjenstandsbegrepet, er dimensjonen av hvem som velger ut hva som defineres som nettopp *kulturminne* og *museumsgjenstand*. I forhold til kulturminner og museumsgjenstander ligger det makt tilknyttet hva som blir ivaretatt, ifølge Smith (2006), og derfor dreier det seg også om politikk.³²² Min erfaring er at lokale kulturminner og kulturmiljø også er priggitt kulturinteresse blant lokalpolitikere både når det kommer til arealpolitikk, i forhold til ressurser i budsjettprosesser til arbeid med kulturmiljø, men også vilje til å prioritere gode oppbevaringsmiljø for lokale samlinger.

Det kan virke som et paradoks at ønsket om en mer demokratisert kulturarv og mangfoldsperspektivet er det som vektlegges i de overordnede føringene, når det likevel er profesjonelle museumsansatte som jobber med samlingsutvikling og innsamling av gjenstander for museene,³²³ og offentlige ansatte i forhold til bevaring av kulturmiljø i kommunene. Smith (2006) peker på denne skjevfordelingen av hvem som definerer hva som

³¹⁷ Vestland fylkeskommune 2023: 10-11

³¹⁸ Vestland fylkeskommune 2023: 17

³¹⁹ Lov 15. februar 1978 om kulturminner (Kulturminneloven)

³²⁰ Riksantikvaren 2023, Meld. St. 16 (2019–2020): 35-86

³²¹ Meld. St. 16 (2019–2020): 64

³²² Smith 2006: 11

³²³ Pabst 2016: 35

skal være bevaringsverdig kulturarv, og mener samfunnet er preget av en forståelse av at noe har *universell verdi* for alle.³²⁴ Selv om stortingsmelding 16 (2019–2020) peker på at å anerkjenne ulike meninger og variasjoner i hva som er verdifullt er målet for å oppnå en økt demokratisering,³²⁵ er det fremdeles visse *kriterier* for hvilken kulturarv som skal ivaretas. Det vises for eksempel tydelig gjennom Riksantikvaren sin veileder: *Verdisetting og verdivektning av kulturminner*.³²⁶ Meningen med regionreformen var nettopp å flytte beslutninger som gjelder kulturarv *nærmere* folket, ikke *til* folket.³²⁷ Selv om et samfunn ikke kan ta vare på alt, av åpenbare grunner som for eksempel plass og oppbevaring, er det ved selve *utvelgelsen* jeg stiller spørsmål.

Deler av samlingene av kulturhistoriske gjenstander er gjort av nettopp *folket* gjennom innsamling og donasjoner. Det skulle derfor vært interessant å undersøke hvilke samfunnsgrupper som har valgt ut og donert disse samlingene til kommunene. De kulturhistoriske gjenstandene, i kommunal forvaltning, har tilfalt kommunene på ulike måter. Gjennom donasjoner eller private samlinger som kjøpes, overføres eller testamenteres til kommunen, har alle til felles at *noen* har tilskrevet dem en bevaringsverdi. Slik sett kan man på den ene siden si at kommunen må anerkjenne ulike meninger og variasjoner i hva som oppleves som verdifullt, mens man på den andre siden står uten hjemmelsgrunnlag og tiltenkte verktøy for å regulere vern av disse. Et annet moment jeg vil peke på her, er nettopp hvordan identitet skapes gjennom kulturarv, og hvordan vi bruker det som kulturelt minne i forhandlinger om hva som skal ivaretas.³²⁸ Museene har samlingsplaner og begrensning på hva de bevarer, mens det i kommunal forvaltning ofte dreier seg om førreformatoriske kulturminner (lokaliteter, bergkunst med mer) og kulturmiljø som bygninger, bygningsmiljø og kulturlandskap, etter min erfaring. De kulturhistoriske gjenstandene reguleres ikke til vern gjennom verken samlingsplaner eller annet lovverk.

Museum er et eget underkapittel i regional kulturplan for Vestland, og beskriver hvordan flere museer drifter lokale museumsstiftelser sine samlinger. Det står likevel ingenting om at det også er museum som drifter *kommunale* samlinger.³²⁹ I intervjuet i prosjektoppgaven min svarte blant annet Bergen kommune at museer forvalter samlingene deres, men at

³²⁴ Smith 2006: 11

³²⁵ Meld. St. 16 (2019–2020): 22

³²⁶ Riksantikvaren (u.å.)

³²⁷ Meld. St. 6 (2018–2019): 5, 6

³²⁸ Eriksen 2009: 132, 222, Smith 2006: 11, 13, Erll 2011: 104-105

³²⁹ Vestland fylkeskommune 2023: 30-32

kommunen fremdeles eier samlingene.³³⁰ Dette sier også noe om kompleksiteten i eierskapet til museumssamlingene.

Museumsgjenstander er tydelig skilt fra andre gjenstander, ifølge Eriksen (2009).³³¹ Det samme kan sies for gjenstander i de kommunale kulturhistoriske samlingene. I likhet med museumsgjenstander, har også de kulturhistoriske gjenstandene i kommunal forvaltning blitt tatt ut av sin opprinnelige kontekst og fått en ny identitet. Maroević (1997) mener at det er i selve *prosessen* mot musealisering at gjenstandene tilføres musealitet, og til forskjell fra andre gjenstander er ønsket og målet med museumsgjenstander bevaring for fremtiden.³³² Men ønsket om bevaring ligger også til grunn for gjenstandene i kulturhistoriske samlinger, det kommer tydelig frem fra intervjuvarene i flere av svarkommunene i prosjektoppgaven min. Gjenstander ble overført til kommunen med et ønske om bevaring.³³³ Slik sett er det mange likheter mellom museumsgjenstander og de kulturhistoriske gjenstandene i kommunal forvaltning. Eriksen (2009) presiserer likevel at det er først i øyeblikket når gjenstanden registreres, at musealiseringprosessen begynner.³³⁴ Gjennom denne forståelsen, er det først når gjenstanden *skrives inn* i museets registre, at den begynner på veien mot museumsgjenstand. Slik sett kan da en gjenstand først bli museumsgjenstand når den registreres av ansatte i museet, som også er profesjonelle.

Som jeg har vist havner de kulturhistoriske gjenstandene i kommunal forvaltning i et mellomrom kulturminnebegrepet og museumsgjenstandsbegrepet i den kommunale kulturmiljøforvaltningen og den museale samlingsforvaltningen i visse teoretiske tekster (så vel forskningslitteratur som offentlige dokumenter). I andre teoretiske tekster havner samme kulturhistoriske gjenstander innenfor museumsgjenstandsbegrepet. Det finnes ingen entydig diskurs som gjelder for disse gjenstandene.

De kulturhistoriske gjenstandssamlingene faller mellom «to stoler».

3.5 En modell for et kulturhistorisk gjenstandslandskap

I denne delen av analysekapittelet bruker jeg den tidligere presenterte *landskapsmodellen* (kapittel 1.8) for å visualisere hvor komplekst samlingslandskapet av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning er. Det er store variasjoner av innhold, oppbevaring og

³³⁰ Intervjusvar Bergen kommune 4. november 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022

³³¹ Eriksen 2009: 136-140

³³² Maroević 1997: 121

³³³ Bøe 2022: 11-12

³³⁴ Eriksen 2009: 138

forvaltning. Kommunene driver lite med samlingsutvikling, og det handler bare om å tilføre nye gjenstander til samlingene for Bjørnafjorden og Øygarden kommuner, men hos sistnevnte skjer det også noe overføring av gjenstander til Kystmuseet i Øygarden, kommer det frem av intervjuvarene til prosjektoppgaven min.³³⁵

Hver av samlingene som er i kommunal forvaltning, har fått sin egen figur. Hver akse i modellen viser ulike statuser for samlingene. En samling blir vist med rød tekst i modellen. Samlinger som står på kryss og tvers av aksene i modellen, betyr at samlingen er hybrid mellom flere ulike statuser. Samlingene og plassering i figuren, blir beskrevet nærmere under hver figur.

3.5.1 Landskapsmodellen i Øygarden

Øygarden kommune er en av de nye kommunene, og ble 1. januar 2020 sammenslått av de tre tidligere kommunene: Fjell, Sund og Øygarden kommuner, ifølge forskrift om sammenslåing av Fjell kommune, Sund kommune og Øygarden kommune til Øygarden kommune, Hordaland.³³⁶ Selv om det er tre profesjonelle museer under Museum Vest i Øygarden, har kommunen flere egne samlinger av kulturhistoriske gjenstander. Likevel er kommunen involvert i de tre museene på ulikt vis. For eksempel som eier av bygningsmassen til Kystmuseet, finansiering og styrerepresentasjon i Nordsjøfartmuseet og som representert i stiftelsen som eier Fjell festning.³³⁷

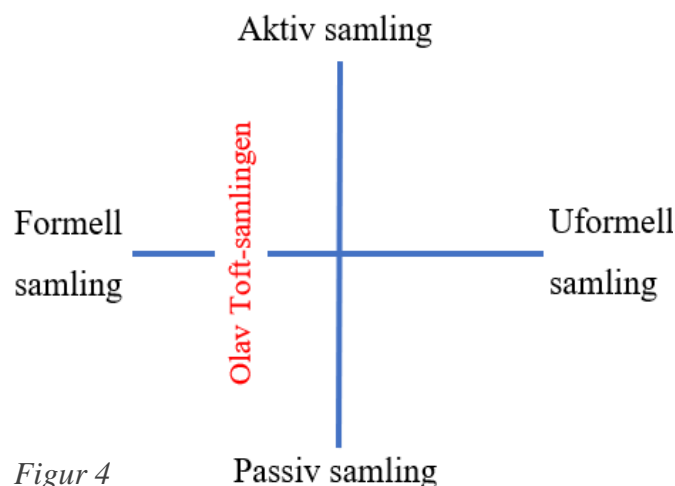
Fire samlinger av kulturhistoriske gjenstander i Øygarden kommune sin forvaltning presenteres i denne oppgaven: «Olav Toft-samlingen i Øygarden», «Diverse tilfeldige løse gjenstander i Øygarden kommune», «Samlingen til en avdeling i Øygarden kommune» og «Gjerdet kulturminnegard».

³³⁵ Intervju i Øygarden 15. mars 23

³³⁶ Forskrift om sammenslåing av Fjell kommune, Sund kommune og Øygarden kommune til Øygarden kommune: § 1

³³⁷ Intervju i Øygarden 15. mars 23

3.5.1.1 Olav Toft-samlingen i Øygarden

Figur 4

I landskapsmodellen plasserer jeg «Olav Toft-samlingen i Øygarden» som *formell samling*, fordi hele samlingen er registrert i permer og i Kystmuseet. En del av «Olav Toft-samlingen» er også en *aktiv samling* fordi den er utstilt i Toftarøy skule, mens siste del plasserer jeg som *passiv samling* fordi den ligger lagret i et nedlagt skolelokale og blir ikke formidlet eller brukt til noe.

«Olav Toft-samlingen» er en stor samling kulturhistoriske gjenstander i nåværende Øygarden kommune,³³⁸ som ble samlet inn av Olav Toft (1922–2007) fra tidligere Sund kommune.³³⁹ Olav Toft var en lokal kulturminnemann som også samlet inn mye arkeologisk materiale til Universitetet i Bergen.³⁴⁰ Innsamlingen skjedde sannsynligvis fra 1980-tallet og fremover, men hvordan samlingen kom i kommunal forvaltning er uvisst, ifølge intervjuvarene fra Øygarden.³⁴¹

«Olav Toft-samlingen» ble plassert i et gammelt skolehus på Berge, ble registrert og fikk navnet Sund bygdemuseum. Samlingen er fullstendig registrert i tre–fire permer, men disse har ikke blitt digitalisert.³⁴² I tillegg til registreringen har forfatter Arne Aspøhaug og Olav Toft skrevet boken *Kystkulturen i Sund bygdemuseum* (1996), der de skriver og forteller om gjenstander fra Sund bygdemuseum. Jeg vil ta med et sitat fra boken som er særlig relevant for oppgavens tema som gjelder samlinger av kulturhistoriske samlinger: «Mennesket formar ikkje for moro skuld, stort sett, og sjølv når dei gjer nettopp dét, så er formingsproduktet eit

³³⁸ Intervju i Øygarden 15. mars 23

³³⁹ Skogseth & Fyllingsnes 2014: 127

³⁴⁰ Intervju i Øygarden 15. mars 23

³⁴¹ Intervjusvar fra Øygarden 3. november 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022

³⁴² Intervju i Øygarden 15. mars 23

uttrykk for at skaparen har hatt *behov* for å mora seg. Difor kan me verta kjende med dei som levde for lenge sidan, ved å sjå på dei formingsprodukta dei skapte – og let etter seg.»³⁴³ I tillegg beskriver Asphaug og Toft (1996) hvordan gjenstander står i relasjonar til menneskene, og hvordan vi kan se på «gjenstanden som hovudperson i ein historisk samanheng».³⁴⁴ Boken presenterer en god del gjenstander og forteller bruk og historie rundt ulike tema. Et eksempel på dette er temaet *brensel* og beskrivelsen av hvordan en torvljå ble brukt til å skjære opp mosen for å komme ned til torven som skulle brukes til brensel. Boken er også rikt illustrert.³⁴⁵

I 2016 var det gamle skolehuset på Berge i dårlig forfatning og en del av samlingen ble derfor flyttet til gamle Toftarøy skule,³⁴⁶ en del til et bomberom i et annet nedlagt kommunalt skolebygg i Klokkarvik, mens en del tekstiler fra samlingen ble innlevert til Kystmuseet i Øygarden. Gjenstandene som ble flyttet til Toftarøy skule ble utstilt her, og denne utstillingen står fremdeles. Toftarøy skule-bygget er ikke i kommunalt eie, men er eid av Stiftinga Trellevik kystkultursenter.³⁴⁷ Gjenstandene i «Olav Toft-samlingen» er likevel eid av kommunen, men blir forvaltet av Stiftinga Trellevik kystkultursenter, som får et årlig tilskudd av kommunen for å ivareta og formidle samlingen.³⁴⁸

³⁴³ Asphaug & Toft 1996: 7-10

³⁴⁴ Asphaug & Toft 1996: 10-11

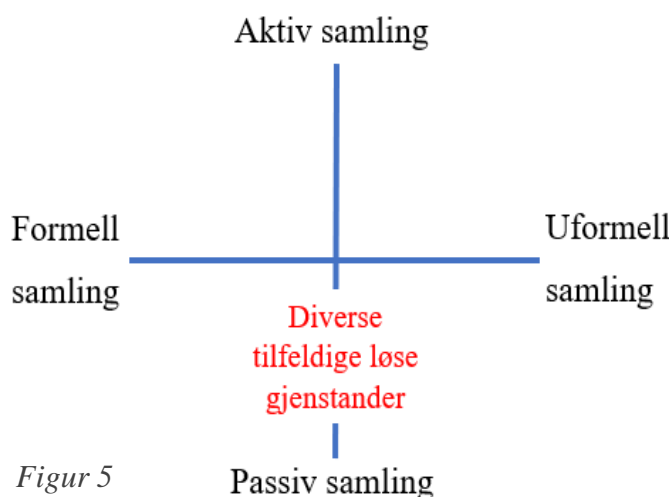
³⁴⁵ Asphaug & Toft 1996: 21-22

³⁴⁶ Olav Toft si samling 2016

³⁴⁷ Intervjusvar fra Øygarden 3. november 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022, Intervju i Øygarden 15. mars 23

³⁴⁸ Intervju i Øygarden 15. mars 23

3.5.1.2 Diverse tilfeldige løse gjenstander i Øygarden kommune

Dette er ikke en samling med gjenstander som opprinnelig var plassert sammen, men heller diverse gjenstander som, ifølge intervjuvarene, delvis ble utstilt på biblioteket. Disse gjenstandene har litt ulike historier, men består blant annet av gjenstander som ble gitt til kommunen i løpet av 2000–2002, gjenstander som kommunen selv har sett bevaringsverdi i³⁴⁹ og gjenstander som kommunen kjøpte fra et dødsbo på 1980-tallet.³⁵⁰ «Diverse tilfeldige løse gjenstander i Øygarden» kommune består også av gjenstander som biblioteket tidligere har tatt vare på, men ikke ønsket inn i de nye biblioteklokalene. En del av disse gjenstandene er levert inn til Kystmuseet, mens en del fremdeles ligger på kommunens lagerrom på Rong og Straume. Ved innlevering til Kystmuseet i Øygarden ble det laget en liste over gjenstandene datert 28. april 21, med nummerering av gjenstandene.³⁵¹

Selv om dette ikke er en homogen samling, velger jeg å plassere «Diverse tilfeldige løse gjenstander i Øygarden kommune» i landskapsmodellen, for å visualisere denne utfordringen også. Denne samlingen har den del gjenstander som ble registrert gjennom en liste over det som ble innlevert til Kystmuseet i Øygarden. Likevel er det bare den delen som er innlevert til museet som er registrert, delen av samlingen som kommunen fremdeles forvalter er fremdeles uregistrert.³⁵² Derfor får «Diverse tilfeldige løse gjenstander i Øygarden kommune» status som både *formell samling* og *uformell samling* i landskapsmodellen. Delen av samlingen som fremdeles er i kommunal forvaltning, blir oppbevart på et lager. Jeg plasserer derfor samlingen som *passiv samling* i landskapsmodellen. Gjenstandene som ble

³⁴⁹ Intervju i Øygarden 15. mars 23

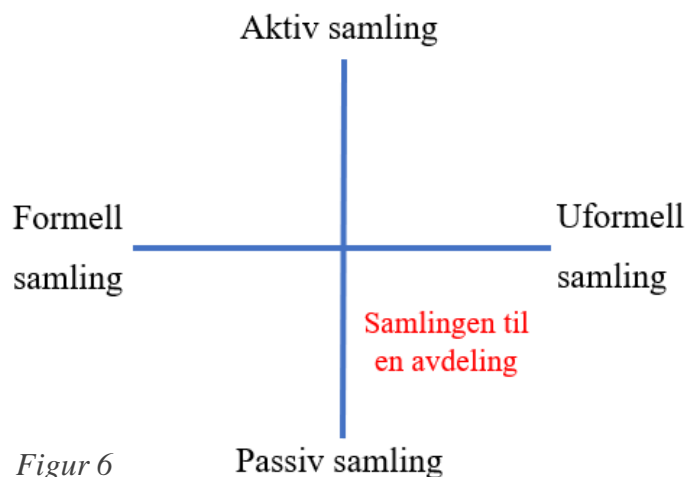
³⁵⁰ Intervjusvar fra Øygarden 3. november 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022

³⁵¹ Tilleggssvar fra Øygarden 3. mai 23, Øygarden kommune, kulturavdelingen. Fra Fjell kommune 28. april 21

³⁵² Tilleggssvar fra Øygarden 3. mai 23

innlevert har heller ikke vært i utstilling på museet enda, ifølge tilleggssvar fra Øygarden kommune 3. mai 23.³⁵³

3.5.1.3 Samlingen til en avdeling i Øygarden kommune

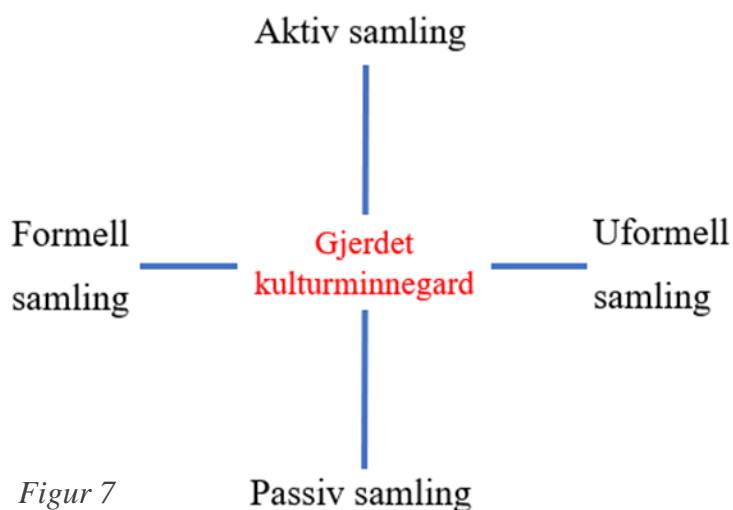
Figur 6

Det jeg har kalt for «Samlingen til en avdeling i Øygarden kommune», består av gjenstander som har blitt tatt vare på ved nedleggelse av skoler og andre offentlige bygg. Samlingen blir oppbevart i et lite lokale som kommunen eier, og består av tilfeldige gjenstander som har blitt vurdert til å ha en bevaringsverdi av personer som har oppdaget dem. Denne samlingen består av typiske gjenstander fra rundt 1930-tallet og opp til 1970-tallet, som for eksempel en lysbildefremviser. «Samlingen til en avdeling i Øygarden kommune» er ikke registrert noe sted, og heller ikke i aktiv bruk. Ifølge intervjuet med Øygarden, er det heller ingen plan for denne samlingen, annet at noe muligens kan brukes i fremtidige skolemuseum.³⁵⁴ I landskapsmodellen plasserer jeg «Samlingen til en avdeling i Øygarden kommune» som *uformell samling*, fordi den ikke er registrert noe sted. Siden denne samlingen heller ikke er i bruk, blir den plassert som *passiv samling* i modellen.

³⁵³ Tilleggssvar fra Øygarden 3. mai 23

³⁵⁴ Intervju i Øygarden 15. mars 23

3.5.1.4 Gjerdet kulturminnegard i Øygarden

Figur 7

Samlingen i Gjerdet kulturminnegard i Øygarden kom i kommunal forvaltning ved kjøp av et småbruk i tidligere Fjell kommune i 2007. Småbruket består av våningshus, løe og uthus, og Fjell kommune overtok byggene med alt av gjenstander og innbo.³⁵⁵ Gjenstandene var en del av interiøret til personen som bodde der før kommunen kjøpte det, og bestod av alt fra brukte yoghurtbeger til gamle rosemalte kister ved overtakelse.

«Gjerdet kulturminnegard i Øygarden»-samlingen er en kompleks samling som jeg plasserer i krysset mellom de fire aksene i landskapsmodellen. Dette gjør jeg fordi jeg mener noe av samlingen er en *aktiv samling* gjennom at den er del av et hus i aktiv bruk. Gjenstandene står utstilt i huset, og slik sett kan alle som har kontorplass der, eller som deltar på aktiviteter i regi av husflidslaget og turlaget, oppleve dem. Likevel er en del av denne samlingen oppbevart på loft og i kjeller, og er ikke like tilgjengelig som de mer sentralt plasserte gjenstandene. Det er også bare de som tar del i aktiviteter i huset som får oppleve dem, de er ikke tilgjengelige for allmennheten.³⁵⁶ Slik sett mener jeg også at en del av samlingen er en *passiv samling*, på grunn av tilgjengeligheten og synligheten. Den delen av samlingen som er overført til Kystmuseet i Øygarden, kan sies å være en *formell samling*, fordi museet registrerte det som kom inn til dem gjennom en liste datert 28. april 21, med nummerering av gjenstandene.³⁵⁷ Den delen som oppbevares på Gjerdet kulturminnegard får status som *uformell samling*, fordi disse ikke er registrert noe sted. Denne samlingen ble en periode brukt til utstillinger, av kunstnere og til kunsthåndverk på gården. Med dagens bruk av

³⁵⁵ Intervjusvar fra Øygarden 3. november 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022, Intervju i Øygarden 15. mars 23

³⁵⁶ Feltarbeid 15. mars 23 i Øygarden

³⁵⁷ Tilleggssvar fra Øygarden 3. mai 23, Øygarden kommune, kulturavdelingen. Fra Fjell kommune 28. april 21

hovedhuset har samlingen blitt redusert. Noen gjenstander var veldig dårlig ved overtakelse og ble etter hvert kastet, mens en del har, som nevnt, blitt overført til Kystmuseet i Øygarden. Opprinnelig plan for Gjerdet kulturminnegard var et slags håndverkssenter og kulturbasert næring, men det fungerte ikke helt etter planen, ifølge informanten fra Øygarden. I dag blir ikke gjenstandene formidlet direkte, men hovedhuset blir brukt som kontorplass for Museum Vest, i tillegg har også husflidslaget mye aktivitet og turlaget får disponere huset. Slik sett kan man jo si at huset likevel er i bruk og gjenstandene blir indirekte formidlet gjennom å være en del av interiøret i huset. Formålet med å beholde gjenstander i huset, var nettopp for å formidle historien til huset.³⁵⁸

Gjerdet kulturminnegard i Øygarden grenser også til Fjell festning som er et forskriftsfredet krigsminne (se figur 14).³⁵⁹ I følge intervjuvarene og kulturminnesøk, ble kjøpet av Gjerdet kulturminnegard i Øygarden sett i sammenheng med Fjell festning og ønske om en tettere relasjon til museet der.³⁶⁰ Under feltarbeidet mitt observerte jeg blant annet at det gikk flere stier fra Gjerdet kulturminnegard til Fjell festning også.³⁶¹ I tillegg var kjøpet av Gjerdet kulturminnegard en del av prosjektet *Perler i Nordsjøløypa*,³⁶² et verdiskapingsprosjekt som dreide seg om kunst og kultur³⁶³ i kulturlandskapet i flere kystkommuner i Hordaland.³⁶⁴

Figur 8 Utklipp Kulturminnesøk [Kart - Kulturminnesøk](http://Kart - Kulturminnesøk (kulturminnesok.no)) (kulturminnesok.no)

³⁵⁸ Intervju i Øygarden 15. mars 23

³⁵⁹ Kulturminnesøk, utklipp: [Kart - Kulturminnesøk](http://Kart - Kulturminnesøk (kulturminnesok.no)) (kulturminnesok.no)

³⁶⁰ Intervju i Øygarden 15. mars 23, Kulturminnesøk (u.å.) Gjerdet kulturminnegard, Gårdstun

³⁶¹ Feltarbeid 15. mars 23 i Øygarden

³⁶² Intervju i Øygarden 15. mars 23, Kulturminnesøk (u.å.) Gjerdet kulturminnegard, Gårdstun

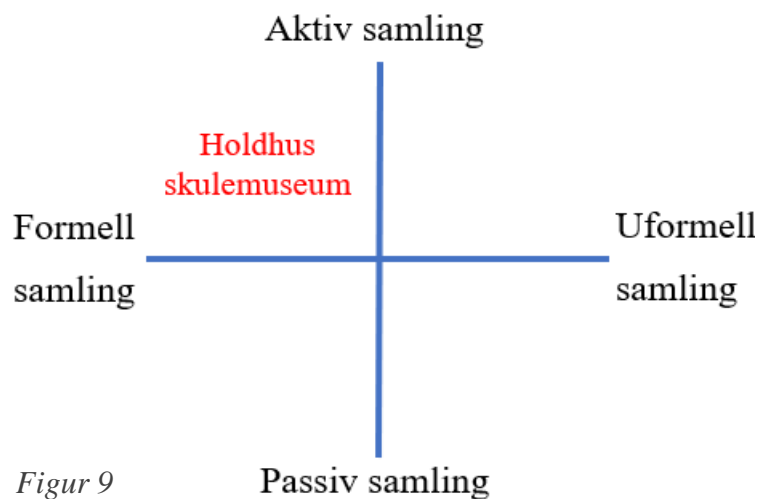
³⁶³ «Perler i Nordsjøløypa» 2020

³⁶⁴ «Nordsjøløypa» 2020

3.5.2 Landskapsmodellen i Bjørnafjorden

Bjørnafjorden kommune har, som Øygarden kommune, et komplekst landskap av kulturhistoriske gjenstandssamlinger. Som vist i de fire eksemplene under, har samlingene blitt til på ulikt vis. Den største gjenstandssamlingen ble gradvis til gjennom en lang periode, og har fått et eget kapittel i masteroppgaven (se kapittel 3.5.3), fordi noe av formålet med undersøkelsene mine var nettopp å undersøke historikken til denne samlingen. Jeg har også valgt å dele opp den største gjenstandssamlingen i to: «Gjenstandssamling 1950– til 1980-tallet» og «Bunadsdelsamling på Solstrand» i landskapsmodellen og disse to samlingene får hvert sitt kapittel (3.5.3 og 3.5.2.3). Følgende fire samlinger av kulturhistoriske gjenstander i Bjørnafjorden kommune presenteres i denne masteroppgaven: «Holdhus skulemuseum i Bjørnafjorden», «Gjenstandssamlingen i Vinnesholmen», «Bunadsdelsamlingen på Solstrand» og til slutt «Gjenstandssamling 1950– til 1980-tallet».

3.5.2.1 Holdhus skulemuseum i Bjørnafjorden

Figur 9

«Holdhus skulemuseum» er en samling i en permanent utstilling i et gammelt skolebygg. Hele denne samlingen ble registrert i 2008 med foto av gjenstandene og bøkene i samlingen. Med bakgrunn i en komplett registrering, plasserer jeg derfor denne samlingen som *formell samling* i landskapsmodellen.³⁶⁵ Samlingen er i dag *aktiv*, fordi den blir brukt i forbindelse med leirskoleopphold på Hålandsdalen leirskole som er eid av Bergen kommune,³⁶⁶ og jeg plasserer den derfor under *aktiv samling*. Likevel er det forbeholdt elever som er på leirskole,

³⁶⁵ Tilleggssvar i personlig kommunikasjon fra Bjørnafjorden kommune 4. mai 23

³⁶⁶ Intervjusvar fra Bjørnafjorden 3. november 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022, Vangsnes 2009

og slik sett er ikke denne samlingen tilgjengelig for allmennheten som jeg tenker at et museum bør være. Det er likevel bedre at elever på leirskolen får oppleve «Holdhus skulemuseum», enn at samlingen blir helt passiv. Selv om kommunen omtaler samlingen som *museum*, vet jeg av egen erfaring, at det er etter kommunens egen definisjon. Holdhus skulemuseum er heller ikke et museum som er med i museumsnettverket, da museumsnettverket omfatter museene som får statlig støtte.³⁶⁷ Holdhus skulemuseum var i drift som skole fra 1875 til 1956,³⁶⁸ og både bygning og innhold er i dag eid av Bjørnafjorden kommune.

Gjenstandene ble i sin tid samlet inn fra andre skolebygg i gamle Fusa, og denne samlingen består i hovedsak av skolebøker, utstyr og annet skolemateriell fra skolene i tidligere Fusa kommune.³⁶⁹ Det er også nyanser av hvorvidt noen av gjenstandene i «Holdhus skulemuseum»-samlingen kan oppleves som rekvisitter, da elevene får skrive med penn og blekk og bruke tresko under besøket.³⁷⁰ Likevel har kommunen tatt vare på gjenstandene med et ønske om bevaring og formidling til fremtidige generasjoner, som også er i tråd med Maroević (1997) sin definisjon av en museumsgjenstand.³⁷¹

³⁶⁷ Meld. St. 23 (2020–2021): 114

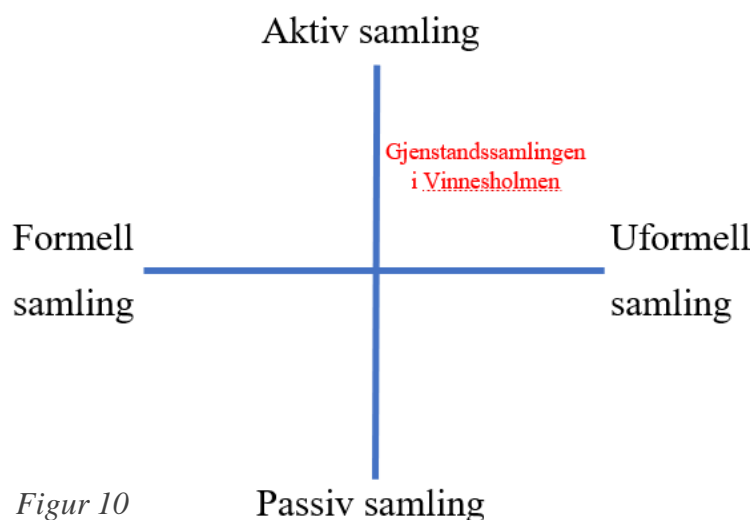
³⁶⁸ Vangsnes 2009

³⁶⁹ Intervjusvar fra Bjørnafjorden 3. november 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022, Vangsnes 2009

³⁷⁰ Vangsnes 2009

³⁷¹ Maroević 1997: 121

3.5.2.2 Gjenstandssamlingen i Vinnesholmen

Figur 10

Gjenstandssamlingen på Vinnesholmen består av en del innbo som fulgte med husmannsplassen når gamle Fusa kommune overtok gården. Fusa kommune tilførte også en del gamle møbler fra en annen husmannsplass i nærheten som skulle rives. En del av disse møblene har vært i bruk, blitt skiftet og «nye» tilførte møbler er fremdeles i bruk. Slik sett kan disse også forstås som rekvisitter som blir skiftet ut når de blir utslitt. Likevel er det en del av gjenstandssamlingen som står utstilt eller henger på veggene, for eksempel en del bilder og andre typiske gjenstander for en husmannsplass med magre kår. Disse gjenstandene blir formidlet til gjester, og er ikke i fysisk bruk. «Gjenstandssamlingen i Vinnesholmen» er en samling som ikke er registrert noe sted, og det er derfor heller ingen oversikt over hva som befinner seg i samlingen.³⁷²

I landskapsmodellen plasseres «Gjenstandssamlingen i Vinnesholmen» mellom *aktiv samling*, fordi den er i bruk, og *uformell samling* siden samlingen ikke er registrert noe sted. I denne samlingen vil jeg argumentere for at en del av samlingen heller kan forstås som *rekvisitter*, siden de blir brukt som en del av interiøret og møblelementet. Kommunen opplyste også om at de delene som ble brukt og utslitt, ble byttet med nyere møbler, og underbygger argumentet mitt om rekvisitter. Selv om det er rekvisitter kan de fremdeles ha en viktig formidlingsfunksjon om hvordan det var å leve på en husmannsplass gjennom 1800-tallet, sammen med gjenstandene som blir utstilt.

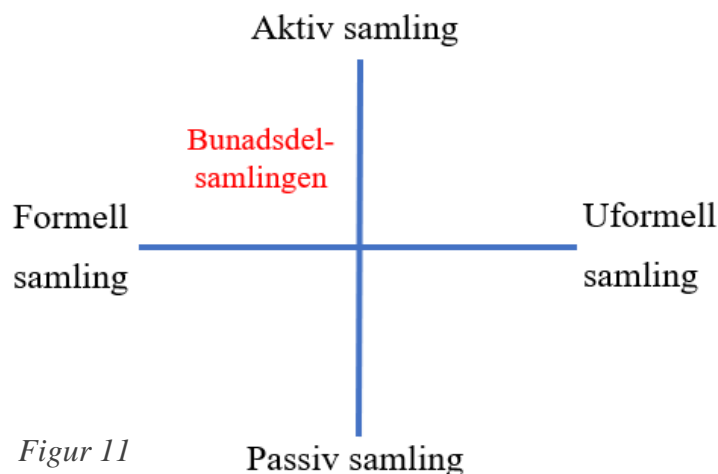
Vinnesholmen er en tidligere husmannsplass som blir forvaltet av Vinnesholmen kystlag, men er eid av Bjørnafjorden kommune. Gården var i bruk som husmannsplass under

³⁷² Tilleggssvar på messenger fra Bjørnafjorden kommune 22. april 23

hovedbrukene på Vinnes i tidsperioden 1800–1930. Gjenstandssamlingen her blir oppbevart som en del av interiøret i alle tre byggene på gården, både i huset, nøstet og løen.

Husmannsplassen er også en del av et offentlig friluftsområde i kommunen, og selve huset blir leid ut til feriegjester.³⁷³

3.5.2.3 Bunadsdelsamlingen på Solstrand

Figur 11

Kommunen sin samling av bunadsdeler, eller draktsamling, er en registrert samling som ble samlet inn av Os museums lag som en del av den store «Gjenstandssamling 1950– til 1980-tallet». Selv om denne samlingen ble gjort samtidig eller som en del av «Gjenstandssamling 1950– til 1980-tallet», velger jeg her å vise den i en egen figur, fordi den etter min mening fremstår homogent som en egen samling, og jeg har ikke funnet andre tekstiler i «Gjenstandssamling 1950– til 1980-tallet» heller. I tillegg har «Bunadsdelsamlingen på Solstrand» en spesiell historie med utlån til en ekstern næringsaktør.

«Bunadsdelsamlingen på Solstrand» er også del av en større registrering av bunadsdeler fra Os gjort av Os husflidslag og Os kommune i 1995. Registreringen er omfattende, og tar for seg de ulike plaggene tilhørende eldre bunader eller drakter i Os.³⁷⁴ «Bunadsdelsamlingen på Solstrand», bestående av 16 bunadsdeler som belter, bringeduker og broderi med mer, ble utlånt til Solstrand hotell og bad i 1996³⁷⁵ og står utstilt der i dag. I landskapsmodellen plasserer jeg derfor samlingen av drakt og bunadsdeler mellom *aktiv samling*, siden den er i utstilling, og *formell samling* siden den er registrert manuelt i permer. Selv om denne samlingen er aktiv og registrert, stiller jeg spørsmål om dette er riktig bruk av samlingen.

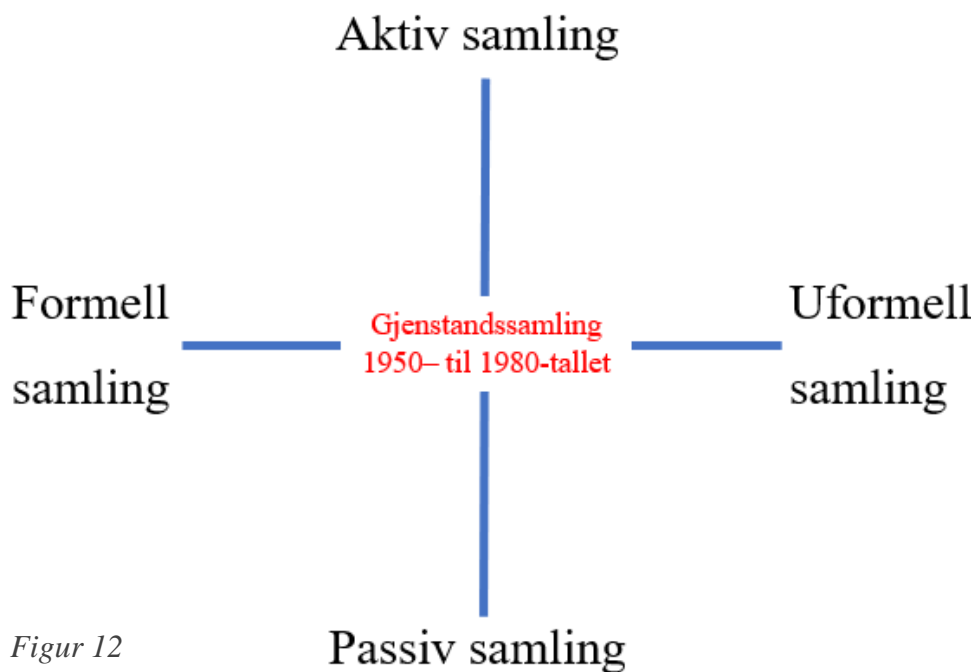
³⁷³ Intervjusvar fra Bjørnafjorden 3. november 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022, Fusa. Midt i blinken. 2016

³⁷⁴ Bjørnafjorden kommune, kulturavdelingen. Bunads- og draktregistrering 1995

³⁷⁵ Intervjusvar fra Bjørnafjorden til prosjektoppgaven til Bøe 2022, Bjørnafjorden kommune, kulturavdelingen. Avtale om utlån datert 11. mars 1996.

Dette fordi tilgjengeligheten for publikum er begrenset til hotellets gjester per i dag. I tillegg er det lenge siden denne samlingen ble registrert, og tilstanden til draktdelene er ikke kontrollert av kommunen på lang tid. Etter feltarbeid på Kystmuseet i Øygarden sin utstilling «Vil du gifte deg Anna...»³⁷⁶ ble jeg også bevisst hvor sensitive eldre draktmaterialet er for lys og ytre påvirkning, noe jeg ikke vet om hotellet er klar over.

3.5.3 En utdypet analyse av en gjenstandssamling fra 1950– til 1980-tallet i Bjørnafjorden kommune

Figur 12

I landskapsmodellen er «Gjenstandssamling 1950– til 1980-tallet» plassert midt i krysset fordi den er kompleks, og en hybrid mellom de ulike aksene. En del av den er for eksempel tilført etter at samlingen ble registrert i 1981, slik at det ikke er samsvar mellom registreringene. Likevel er det kontroll på at gjenstandene i Askviknes og biblioteket er registrert, noe som gjør at en del av samlingen er *formell samling* i landskapsmodellen. Samtidig gjør de tilførte gjenstandene som ikke er registrert, at deler av samlingen også er *uformell samling*. Siden en del av samlingen er utstilt på bibliotek og på helseinstitusjon, får samlingen også status som *aktiv samling*. Det er likevel en del av «Gjenstandssamling 1950– til 1980-tallet» som ligger på ulike lagre, noe gjør at jeg også plasserer samlingen som *passiv samling* i landskapsmodellen.

³⁷⁶ Museum Vest (u.å.)

Bjørnafjorden kommune sin «Gjenstandssamling 1950– til 1980-tallet», ble hovedsakelig samlet inn av et frivillig lag som kalte seg Os museumslag. Os museumslag ble stiftet allerede 1. juni 1948 av Knut Kristiansen og Marta Nilsen, ifølge Anders Hauge i *Bygdesoga for Os* (1979). Denne samlingen ble samlet inn med et formål om å ta vare på ting før de ville forsvinne. Innsamlingen var basert på frivillighet, av lokale kulturpersoner, selv om kommunen også var representert i styret i laget.³⁷⁷ Innsamlingen var preget av mer tilfeldigheter rundt hva som ble samlet, og skjedde over en ganske lang periode på 20 til 30 år.³⁷⁸ Samlingen ble senere supplert med noen flere gjenstander også, men hovedinnsamlingen skjedde, ifølge informantene mine, i tidsrommet mellom 1960- og 1980-årene.³⁷⁹

Samlingen består av et vidt spekter av kulturhistoriske gjenstander, som følge av at det ikke var noe særlig plan for innsamlingen, ifølge informanten som var delaktig i arbeidet.³⁸⁰ Det ble også levert inn ting til Os museumslag, slik at de kunne ta vare på dem. Samlingen bestod opprinnelig av alt fra husgeråd til vogner, sleder, sykkel, rosemalte ting og tekstiler. Gjenstander fra samlingen har blitt brukt til forskjellige utstillinger i tiden som har gått, også til utlån ved forskjellige anledninger.³⁸¹ En del av tekstilene, eller bunadsdeler, ble lånt ut til Solstrand (se Bunadsdelsamlingen på Solstrand) i 1996, som en egen samling.³⁸²

Til å begynne med ble samlingen oppbevart i det gamle kommunehuset i Os, og forvaltet og registrert av Os museumslag. Registreringen ble ferdigstilt 11. juni 1981, ifølge registreringspermen.³⁸³ Rundt 1983 ble kulturkontoret i kommunen bemannet, og i den forbindelse ble gjenstandssamlingen overført til Os kommune.³⁸⁴ Det gamle kommunehuset, som gjenstandene ble oppbevart i, ble flyttet på i 1985, og derfor ble samlingen av gjenstander overført til et lagerrom i Os idrettshall.³⁸⁵ I denne perioden ble det som følge av avisskriveri om mindre gode oppbevaringsforhold, sett inn tiltak. Det ble satt inn både fuktsamler og byggtørker i lokalene for å bedre forholdene for gjenstandene.³⁸⁶

³⁷⁷ Hauge 1980: 552, Intervju i Bjørnafjorden 30. mars 23

³⁷⁸ Intervju i Bjørnafjorden 30. mars 23

³⁷⁹ Intervjusvar fra Bjørnafjorden 3. november 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022, Personlig kommunikasjon 29. april 23

³⁸⁰ Intervju i Bjørnafjorden 30. mars 23

³⁸¹ Intervju i Bjørnafjorden 30. mars 23

³⁸² Bjørnafjorden kommune, kulturavdelingen. Avtale om utlån datert 11. mars 1996.

³⁸³ Bjørnafjorden kommune, kulturavdelingen. Os Museumslag 1981: registreringsperm

³⁸⁴ Personlig kommunikasjon 29. april 23. Bjørnafjorden kommune ble 1. januar 2020 sammenslått av tidligere Os kommune og Fusa kommune.

³⁸⁵ Hjemdal, 1994

³⁸⁶ Intervju i Bjørnafjorden 30. mars 23, Hjemdal, 1994

Os kommune hadde plan om å etablere et bygdetun av tre bygg på St. Hanshaugen i Os, men budsjettet for bygdetunet ble endret og gjenstandene forble på lageret i Os idrettshall.³⁸⁷ I 2004 vedtok Os kommunestyre å anlegge Osbadet, et innendørs badeanlegg, i flukt med idrettshallen,³⁸⁸ og deler av gjenstandssamlingen ble derfor flyttet til en mellomlagring i Fossen rundt 2005. Bakgrunnen for dette årstallet er funn i en av registreringsperm fra 28. januar 2005 med overskrift «Inventarliste museumsrom Os idrettshall»,³⁸⁹ noe som tilsier at de fremdeles befant seg i Os idrettshall på registreringstidspunktet. Likevel var det byggestart i 2005, og offisiell åpning av Osbadet i 2006,³⁹⁰ slik at jeg antar at samlingen ble flyttet i løpet av 2005, siden Osbadet er bygget sammen med Os idrettshall.

I Fossen lå samlingen noen år, før den i 2008 ble flyttet til en lager-låve i Hegglandsdalen som kommunen leiet.³⁹¹ I 2017 ble samlingen i Hegglandsdalen flyttet til kommunale områder i Kolskogen industriområde og til leide lokaler i Os næringspark. Det ble i den forbindelse laget en liste den 8. august 2017 over gjenstander som ble oppbevart i Os næringspark.³⁹² Dette ble en midlertidig lagring og, av egen erfaring, vet jeg at allerede i løpet av 2021 ble store deler av samlingen flyttet til et lager i Askviknes, der den ligger i dag. Lageret i Askviknes ble tilpasset oppbevaring av kulturhistoriske gjenstander etter anbefalinger fra Museumssenteret i Hordaland (MUHO). Kommunen ved kulturavdelingen kjøpte museumsfaglig kompetanse fra MUHO for å sikre best mulig oppbevaringsforhold, før gjenstandene ble flyttet til Askviknes.³⁹³ I forbindelse med flytting av gjenstander til Askviknes, laget kulturavdelingen en ny registrering av gjenstandene som ble flyttet, gjenstander som manglet i gamle registreringer og gjenstander som fremdeles er i bruk i ulike kommunale bygg.³⁹⁴

Utenom lageret på Askviknes, er en del gjenstander fra «Gjenstandssamling 1950– til 1980-tallet»; på Bjørnafjorden hovedbibliotek og på helseinstitusjon.³⁹⁵ Registreringen fra 28. januar 2005 viser at det allerede da var en større del av samlingen som ble utstilt på biblioteket.³⁹⁶ I tillegg, vet jeg av egen erfaring, at det i dag er en del store gjenstander som

³⁸⁷ Hjemdal, 1994, Personlig kommunikasjon 29. april 23

³⁸⁸ Osbadet (u.å.)

³⁸⁹ Registreringsperm 2005 & 2017

³⁹⁰ Osbadet (u.å.)

³⁹¹ Personlig kommunikasjon 29. april 23, personlig kommunikasjon med kollega 2. mai 2023

³⁹² Bjørnafjorden kommune, kulturavdelingen. Registreringsperm 2005 & 2017, også egen erfaring

³⁹³ Intervjusvar fra Bjørnafjorden 3. november 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022, egen erfaring

³⁹⁴ Bjørnafjorden kommune, kulturavdelingen. Registreringsperm museumssamlinga 2021

³⁹⁵ Intervjusvar fra Bjørnafjorden 3. november 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022

³⁹⁶ Bjørnafjorden kommune, kulturavdelingen. Registreringsperm 2005 & 2017

piano, sleder og vogner som blir oppbevart på et kommunalt lager i Kolskogen også. Noen av disse finnes i registreringspermene fra 11. juni 1981 og 28. januar 2005.

Jeg fant fire ulike registreringer i arkivsøket mitt, der to registreringer er oppbevart i samme perm: registreringen 28. januar 2005 og 8. august 2017. Den eldste registreringspermen er fra 11. juni 1981, som jeg omtaler som original registreringsperm. Den siste registreringen er den som ble gjort i forbindelse med flyttingen til Askviknes. Registreringene er utført på fire ulike måter også, der den eldste er den med mest opplysninger av enkelte av gjenstandene. Registreringen fra 28. januar 2005 inneholder en liste med oppbevaringssted og nummerering av gjenstandene, med en påfølgende bildeoversikt. Denne registreringen ble utført av et frivillig lag, Kulturminnelaget. Hordalands fylkeskommune ble konferert om fremgangsmåte for denne registrering og hva som burde føres inn, ifølge informantene fra Bjørnafjorden.³⁹⁷ Registreringen fra 8. August 2017 er en liste over innholdet i ulike kasser og sekker på lagerrommet i Os næringspark. I denne registreringen ble kassene og sekkene nummerert, og hver kasse og sekk inneholdt flere gjenstander hver.³⁹⁸ I den siste registreringen som ble gjort i 2021 har gjenstandene igjen fått nummer, kort beskrivelse av hva det er, lokalisering og et foto (som vist i figur 6). Noen av de tidligere registrerte gjenstandene som ikke er funnet igjen ved flyttingen, har også fått nummer, men mangler naturlig nok lokalisering og foto.

«Gjenstandssamling 1950– til 1980-tallet» bærer i dag preg av å være splittet opp i mange mindre deler. Ved gjennomgang av registrering og samling, oppdaget jeg at det ikke lenger er samsvar mellom den opprinnelige registrering og innhold. For eksempel finner jeg ikke gjenstand: «0038, Jordfunn fra Bø, Kleber, brent leire», som er registrert i den originale registreringspermen fra 11. juni 1981.³⁹⁹ Den er heller ikke å finne i noen av de andre registreringene, heller ikke i samlingen i Askviknes. Det kan likevel hende den befinner seg et sted. Jeg har enda ikke oversikt over alle stedene gjenstandene befinner seg i dag, da det stadig dukker opp nye steder.

Å hente ut informasjon og identifisere gjenstander etter registreringspermen fra 11. juni 1981 i dag, opplever jeg som utfordrende. Registreringsnumrene går i serie, men noen av seriene har nummer-duplikater i andre serier. Det gjør det vanskelig å sortere. I tillegg var et av

³⁹⁷ Intervju i Bjørnafjorden 30. mars 23

³⁹⁸ Bjørnafjorden kommune, kulturavdelingen. Registreringsperm 2005 & 2017

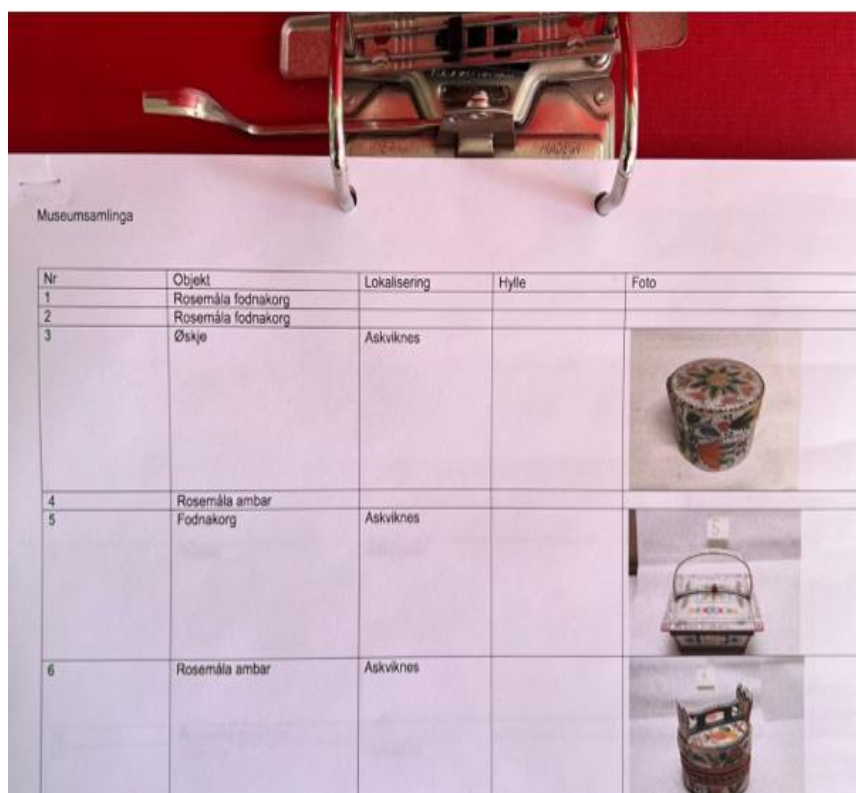
³⁹⁹ Bjørnafjorden kommune, kulturavdelingen. Os Museumslag 1981: registreringsperm

funnene mine i feltarbeid, at flere gjenstander var registrert sammen. Et eksempel på dette er (se også figur 7):

«Kniver, 2 stk. 0092. Hakkekniver, Skoret, smidd, jern, tre, rusta. Mål: L 66/65 B 14»

«Kniver, 3 stk. 0102. Hakkekniver, tre, jern, eindel rust, knivane har enkle blad. Mål: L 35/31/27 H 23/23/20»⁴⁰⁰

De to eksemplene over viser at det er minst 5 kniver i den opprinnelige samlingen, og ut ifra opplysningene kan det virke som de er ganske like. Det er likevel noe ulik lengde, som er en opplysning som kan brukes i identifiseringen. Men en annen utfordring er at i den originale registreringspermen fra 1981, er det flere kniver registrert,⁴⁰¹ noe som lett kan føre til forveksling. Selv om det i den originale registreringspermen⁴⁰² er registrert mer enn fem kniver, er det i den siste registreringspermen bare registrert «1 kniv: nr. 109, kniv, Askviknes».⁴⁰³ Slik sett vet jeg at flere kniver ikke er gjort rede for av kulturavdelingen per i dag. Det er heller ikke bilder i denne registreringen, noe som også bidrar til at jeg opplever det som utfordrende å identifisere gjenstandene etter denne registreringen.

Figur 13 - Foto tatt av forfatter: registreringsperm museumssamlinga

⁴⁰⁰ Bjørnafjorden kommune, kulturavdelingen. Os Museumslag 1981: registreringsperm

⁴⁰¹ Bjørnafjorden kommune, kulturavdelingen. Os Museumslag 1981: registreringsperm

⁴⁰² Bjørnafjorden kommune, kulturavdelingen. Os Museumslag 1981: registreringsperm

⁴⁰³ Bjørnafjorden kommune, kulturavdelingen. Registreringsperm museumssamlinga 2021.

Kniver, 2 stk	
0092	
OBJEKT	01*Kniver, 2 stk
MUSEUM	02*Cs mus. lag
KATALOGNR.	03*0092
INNKOMME FRA	04*
POSTSTAD	05*
PUNKSJON	06*Hakkekniver
KOMMUNE	07*Os
FYLKE	08*Hordalaa
ARKIVNR.	11*<KGR.16834.01>
REG.SIGN.	12*72TX35.3KS
KAT.SIGN.	15*14.3.77 emv
TID	16*
STAD	17*
MEISTER	18*
INNSKRIFTER	19*
MOTIV	20*
STIL	21*
TYPE	22*
FARGE	23*
MAL	24*L 66/65 B 14
TEKNIKK	25*Skoret, smidd
MATERIALE	26*Jern, tre
TILSTAND	27*Rusta
OPPLYSNINGAR	30* 1

Kniver, 3 stk	
0102	
OBJEKT	01*Kniver, 3 stk
MUSEUM	02*Os mus. lag
KATALOGNR.	03*0102
INNKOMME FRA	04*
POSTSTAD	05*
PUNKSJON	06*Hakkekniver
KOMMUNE	07*Os
FYLKE	08*Hordalaa
ARKIVNR.	11*<KGR.16844.01>
REG.SIGN.	12*72TX36.6KS
KAT.SIGN.	15*14.3.77 emv
TID	16*
STAD	17*
MEISTER	18*
INNSKRIFTER	19*
MOTIV	20*
STIL	21*
TYPE	22*
FARGE	23*
MAL	24*L 35/31/27 H 23/23/20
TEKNIKK	25*
MATERIALE	26*Tre, jern
TILSTAND	27*Eindel rust
OPPLYSNINGAR	30*Knivane har enkle blad. 1

Figur 14 - Foto tatt av forfatter av registreringsperm 11. juni 1981

4 Oppsummering

Formålet med denne oppgaven har vært å synliggjøre at det finnes et mellomrom mellom de mer formelle samlingene i museumsforvaltningen, og kommunal kulturmiljøforvaltning for å kunne svare på problemstillingene: *Hvilke sentrale dokumenter og nøkkelbegreper finnes i kommunal kulturmiljøforvaltning og museal samlingsforvaltning og hvordan ser det kommunale samlingslandskapet av kulturhistoriske gjenstander ut i Bjørnafjorden og Øygarden samt Hordaland.*

Funnene fra min prosjektoppgave «Det er behov for mer kunnskap om samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunenes forvaltning» i KULMI3815 Dokumentasjon og forskningsmetode høsten 2022, dannet et grunnlag for temaet som jeg i denne masteroppgaven har undersøkt nærmere. Jeg bruker metaforen «å falle mellom to stoler» gjennom masteroppgaven, og med det mener jeg hvordan samlinger av kulturhistoriske gjenstander faller mellom «de to stolene»: museal samlingsforvaltningen og kommunal kulturmiljøforvaltning.

Ved bruk av overordnede føringer som stortingsmelding 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* og 23 (2020–2021) *Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid*, lovgivningen, etikk og planverktøy, har jeg undersøkt og drøftet de to begrepene *kulturminne* og *museumsgjenstand* og slik synliggjort at det er et mellomrom mellom begrepene og «de to stolene»: museal samlingsforvaltningen og kommunal kulturmiljøforvaltning. Det er nettopp i dette mellomrommet jeg mener at samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning befinner seg. Jeg viser også hvordan lovgivningen, både kulturminneloven av 1978 og plan- og bygningsloven av 2008, ikke gir direkte tilgang til å verne samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning.

Selv om kulturminneloven av 1978 definerer kulturminner som *alle* spor etter mennesker, argumenterer jeg for at kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning likevel ikke forstås som kulturminner, men som gjenstander. Jeg viser eksempler på dette gjennom hvordan kulturminner blir omtalt som bygninger, lokaliteter og miljø, og hvordan kommunens viktigste juridiske verktøy for å verne kulturmiljø, plan- og bygningsloven, dreier seg om bruk og vern av areal og bygningsmasse. Plan- og bygningsloven har heller ikke hjemmel for å verne løse gjenstander.

De kulturhistoriske gjenstandene forstås heller ikke som *museumsgjenstander*, selv om det er mange likheter mellom kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning og

museumsgjenstander. Det handler likevel om prosessen rundt musealiseringen av en gjenstand, ifølge Eriksen (2009), som mener musealiseringen først starter når gjenstanden registreres i museet.

Jeg stiller også spørsmålet om hvem som har makten til å velge ut hva som skal ivaretas av det offentlige. Både stortingsmelding 16 (2019–2020) og Faro-konvensjonen legger til grunn en demokratisk rett til å selv velge hva som er viktig kulturarv for den enkelte, og at et mangfold av kulturmiljø skal ivaretas. Likevel er det fremdeles gitte kriterier som ligger til grunn for den offentlige forvaltningen når det gjelder hva som skal vernes. Både lov og veiledere for hvordan den offentlige forvaltningen skal verdivurdere kulturminner mener jeg er eksempler på dette. I museumssamlingsforvaltningen ligger det også til grunn samlingsplaner for hva museene skal ivareta. Siden kulturarv også handler om identitet og makt, er det av stor betydning hva som blir ivaretatt av det offentlige.

Ved å se på ulike overordnede krav og føringer som ligger til grunn for de to forvaltningsområdene – kulturmiljøforvaltningen og museumssamlingsforvaltningen – og intervjuer fra undersøkelseskommunene, synliggjør jeg at det er ganske ulike forventninger til museumssamlinger og samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunene. Det gjelder både i forhold til samlingsutvikling, men også når det kommer til etiske utfordringer rundt proveniens og de fem parameterne som Miller (2020) legger til grunn for en god museumsetikk. Det stilles lite krav til samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning, i motsetning til museumssamlinger; som det stilles strenge krav til gjennom for eksempel *ICOMs museumsetiske regelverk*. Funn fra undersøkelsene mine viser også at det er lite formaliteter som ligger til grunn for de kommunale samlingene av kulturhistoriske gjenstander, som for eksempel avtaler om overtakelse av gjenstander.

Likevel viser jeg at det finnes spor av relevans i de overordnede føringene, og mulige verktøy for å kunne ivareta, og få oversikt over, samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunal forvaltning, som eksempelvis ved bruk av kulturmiljøplaner og samlingsplaner. Gjennom et styrket samarbeid mellom de to forvaltningsområdene – kulturmiljøforvaltningen og museumssamlingsforvaltningen –, slik stortingsmeldingene 16 (2019–2020) og 23 (2020–2021) foreslår, kan det også deles blant annet kompetanse og registreringsmetoder, og på den måten styrke samlingsutviklingen i kommunene også.

I oppgavens siste del av analysen, visualiseres kompleksiteten i samlinger av kulturhistoriske gjenstander ved bruk av landskapsmodellen og beskrivelse av gjenstandssamlinger i

Bjørnafjorden kommune og Øygarden kommuner. Som det kommer frem av beskrivelsene, er det store variasjoner både når det kommer til størrelse på samlingene, innhold, registreringer og bevaringsforhold. Undersøkelsene mine viser også at det er stor variasjon av hvordan disse samlingene har blitt til, men at det også her er likheter i forhold til hvordan museene samler. I tillegg er det ulike grader av formidling av disse samlingene, der noe er utstilt mens store deler ligger lagret.

Som en siste avsluttende kommentar i denne masteroppgaven min, vil jeg beskrive dette landskapet med samlinger av kulturhistoriske gjenstander, som både et spennende og variert landskap, men med et stort potensial for samlingsutvikling og formidling i fremtiden.

5 Kilder og litteratur

5.1 Upubliserte kilder

Bäckström, M. (2022, august). *Museumstyper og virksomhetsfunksjoner*. PP presentert i KULMI2300 Innføring i museologi, NTNU, Trondheim.

Bøe, K. (2022) *Det er behov for mer kunnskap om samlinger av kulturhistoriske gjenstander i kommunenes forvaltning*. Upublisert dokumenttype. NTNU.

Intervju i Bjørnafjorden 30. mars 23

Intervju i Øygarden 15. mars 23

Intervjusvar Bergen kommune 4. november 2022 til prosjektoppgaven til Bøe 2022

Intervjusvar fra Bjørnafjorden kommune 3. november 23 til prosjektoppgaven til Bøe 2022

Intervjusvar fra Kvinnherad kommune 13. oktober 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022

Intervjusvar fra Vaksdal kommune 24. oktober 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022

Intervjusvar til prosjektoppgaven til Bøe 2022

Intervjusvar fra Stord kommune 14. oktober 22 til prosjektoppgaven til Bøe 2022

Notater fra feltarbeid 15. mars 23

Personlig kommunikasjon med kollega 2. mai 2023

Personlig kommunikasjon per telefon 29. april 23, etter tips fra informant

Tilleggssvar fra Bjørnafjorden kommune på messenger 22. april 23

Tilleggssvar fra Øygarden 3. mai 23 per e-post

Tilleggssvar i personlig kommunikasjon fra Bjørnafjorden kommune 4. mai 23

Øygarden kommune, kulturavdelingen. Fra Fjell kommune 28. april 21

5.2 Arkivkilder

Bjørnafjorden, kulturavdelingen. Os Museumslag 11. juni 1981: registreringsperm: I Nummerkatalog. II Alfabetisk katalog.

Bjørnafjorden, kulturavdelingen. Registreringsperm museumssamlinga 2021.

Bjørnafjorden, kulturavdelingen. Registreringsperm 2005 & 2017. Kunst og gjenstander. Os Bibliotek og Os idrettshall museumsrom og Gamleheimshagen servicebygg.

Bjørnafjorden kommune, kulturavdelingen. Bunads- og draktregistrering 1995

5.3 Nettkilder

Arkivloven (1992). *Lov om arkiv* (LOV-1992-12-04-126) Lovdata.

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-12-04-126> (Hentet 25.03.23)

Bjørnafjorden kommune. (2022, 30. november) *Dette er Bjørnafjorden kommune*.

<https://bjornafjorden.kommune.no/om-bjornafjorden-kommune/> (Hentet 24.04.23)

Bie-Larsen, B. (2016, 16. oktober). *Aktuelt. Spectrum på norsk*. Kulturdirektoratet.

<https://www.kulturradet.no/museumsutvikling/vis-artikkel/-/spectrum-pa-norsk> (Hentet 03.05.23)

Council of Europe. (2017, 22. februar) *Recommendation of the Committee of Ministers to member States on the European Cultural Heritage Strategy for the 21st century*.

<https://rm.coe.int/16806f6a03> (Hentet 26.02.23)

Den kulturelle skolesekken (u.å.) *Om DKS*.

<https://www.denkulturelleskolesekken.no/forside/om-dks/> (Hentet 11.04.23)

Desvallées, A. & Mairesse, F. (2010) *Key Concepts of Museology*. Armand Colin.

<https://www.icom-italia.org/wp-content/uploads/2018/02/ICOMItalia.KeyconceptsofMuseology.Pubblicazioni.2010.pdf>
(Hentet 25.03.23)

Faro-konvensjonen (2008) *Europarådets rammekonvensjon om kulturarvens verdi for samfunnet*. (27-10-2008). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/2005-10-27-106> (Hentet 25.04.23)

Forskrift om sammenslåing av Fjell kommune, Sund kommune og Øygarden kommune til Øygarden kommune. (2017) *Forskrift om sammenslåing av Fjell kommune, Sund kommune og Øygarden kommune til Øygarden kommune, Hordaland*. (FOR-2020-02-19-164). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/LF/forskrift/2017-12-19-2173> (Hentet 29.04.23)

Fusa. Midt i blinken (2016) *Skulemuseet på Holdhus*.

<https://visitfusa.no/portfolio/skulemuseet-pa-holdhus/> (Hentet 21.04.23)

Gjenstand (u.å). I *Ordbøkene: Bokmålsordboka*. <https://ordbokene.no/bm/19899> (Hentet 19.03.2023)

Hjemdal, A-M. M. (1994, 26. mai). Museums-skandalen i idrettshallen. *Os og Fusaposten*. <https://www.e-pages.dk/osogfusaposten/836/> (Hentet 01.05.23)

Kulturdirektoratet. (u.å.) Samlingsforvaltning og bygningsvern. <https://www.kulturradet.no/museum/samlingsforvaltning-og-bygningsvern> (hentet 09.02.23)

KulturIT. (2023). *Hvorfor Primus?* <https://kulturit.org/primus> (Hentet 19.02.23)

Kulturminnefondet. (u.å.) *Hva skal du søke på?* <https://kulturminnefondet.no/jeg-skal-soke/> (Hentet 08.05.23)

Kulturminneloven. (1978). *Lov om kulturminner* (LOV-1978-06-09-50) <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50> (Hentet 23.02.23)

Kulturminnesøk. (u.å). *Fjell fort / Hovedbunker m/tårn, Kystfort*. <https://www.kulturminnesok.no/kart/?q=&am-county=&lokenk=location&am-lok=&am-lokdating=&am-lokconservation=&am-enk=&am-enkdating=&am-enkconservation=&bm-county=&cp=1&bounds=60.329364300089246,5.077807903289795,60.32393609071108,5.087066888809204&zoom=17&id=d06a1b05-65e3-11eb-9df2-005056bf3d73> (Hentet 29.04.23)

Kulturminnesøk. (u.å). *Gjerdet kulturminnegard, Gårdstun*. <https://www.kulturminnesok.no/kart/?q=&am-county=&lokenk=location&am-lok=&am-lokdating=&am-lokconservation=&am-enk=&am-enkdating=&am-enkconservation=&bm-county=&cp=1&bounds=60.3265706377341,5.075984001159668,60.323856413598,5.080613493919373&zoom=18&id=81b131ed-653e-11eb-9df2-005056bf3d73> (Hentet 29.04.23)

Mangfold. (u.å.). I *Ordbøkene*. Språkrådet & UIB. Hentet 23. april 2023 fra <https://ordbokene.no/bm,nn/search?q=mangfold&scope=ei>

Maroević, I. (1997) The role of museality in the preservation of memory. I *Museology and Memory*, 1997(ISS 27) (s. 120-125). ICOFOM Study Series Archive https://drive.google.com/drive/folders/1y5ifh_Bf8mBg7DfERQpYC25EpeDMHPSA (Hentet 04.05.23)

Museum Vest. Kystmuseet i Øygarden. (u.å.) *Vil du gifte deg Anna...*

<https://kystmuseet.museumvest.no/norsk/utstillingane-vaare/#Vil-du-gifte-deg-Anna...>

(Hentet 22.04.23)

Museum Vest (2022). *Plan for samlingsforvaltning. 2022-2025*. (Offentlig versjon).

<https://www.museumvest.no/media/256246/plan-for-samlingsforvaltning-2022-2025-offentlig.pdf> (Hentet 23.04.23)

Nordsjøløypa. (2020. 8. januar). I *Lokalhistoriewiki.no*.

<https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Nordsj%C3%B8l%C3%B8ypa> (Hentet 04.05.23)

Norsk ICOM (u.å.). *Norsk ICOM*. <http://norskicom.no/hjem/> (Hentet 04.05.23)

Norsk ICOM (2006). *Det etiske regelverket*. <http://norskicom.no/det-etiske-regleverk/> (Hentet 26.04.23)

Olav Toft si samling. (2016, 26. mai). *Oppdatering*. <https://olavtoftsamlinga.wordpress.com/> (Hentet 04.05.23)

Osbadet (u.å.). *Her finn du Osbadet. Historie*. <https://www.osbadet.no/om-osbadet> (Hentet 29.04.23)

Ot.prp. nr 51(1991-92). *Om lov om endringer i lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner*.

Miljøverndepartementet. [https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1991-](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1991-92&paid=4&wid=c&psid=DIVL702&pgid=c_0678)

[92&paid=4&wid=c&psid=DIVL702&pgid=c_0678](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1991-92&paid=4&wid=c&psid=DIVL702&pgid=c_0678) (Hentet 15.04.23)

Perler i Nordsjøløypa. (2020. 8 januar). I *Lokalhistoriewiki.no*.

https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Perler_i_Nordsj%C3%B8l%C3%B8ypa (Hentet 04.05.23)

Plan- og bygningsloven. (2008) *Lov om planlegging og byggesaksbehandling*. (LOV-2008-06-27-71) <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71> (Hentet 18.04.23)

Regjeringa. (2021, 26. mars). *Meld. St. 23 (2020–2021). Musea i samfunnet - Tillit, ting og tid*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-23-20202021/id2840027/> (Hentet 25.03.23)

Regjeringen. (2020, 17. april). *Meld. St. 16 (2019–2020). Nye mål i kulturmiljøpolitikken. Engasjement, bærekraft og mangfold.* <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-16-20192020/id2697781/> (Hentet 24.03.23)

Regjeringen. (2023, 9. januar). *Museum og kulturvern.* <https://www.regjeringen.no/no/tema/kultur-idrett-og-frivillighet/arkiv-bibliotek-og-museum/innsiktsartikler/Museum-og-kulturvern/id2001923/> (Hentet 03.04.23)

Regjeringen. (u.å.). *Saksgang: Kommunereformen.* <https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/kdd/sak/saksgang-kommunereformen/id2607187/> (Hentet 20.02.2023)

Riksantikvaren. (11. November 2022). *Energieffektivisering. Hva sier lovverket?* <https://www.riksantikvaren.no/hva-sier-lovverket/> (Hentet 10.05.23)

Riksantikvaren. (13. februar 2023). *Kulturminne i kommunen. Prosjekter og satsinger.* <https://www.riksantikvaren.no/kik/> (Hentet 24.03.23)

Riksantikvaren (19. april.2022) *Om kulturmiljøforvaltningen* <https://www.riksantikvaren.no/om-kulturminneforvaltningen/> (Hentet 21.02.23)

Riksantikvaren (2023, 28. februar) *Ordliste med ordforklaringer - bokmål* <https://www.riksantikvaren.no/ordlister-med-ordforklaringer-bokmal/> (Hentet 23.02.23)

Stortinget (2022, 26. september). *Om regjeringens publikasjoner.* <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Arbeidet/Om-publikasjonene/Regjeringens-publikasjoner/> (Hentet 24.03.23)

Universitetet i Oslo (u.å.) *Autotekst.* <https://autotekst.uio.no/> (Hentet 15.04.23)

Vangsnes, E. M. (16. mars 2009). *Skulemuseet på Holdhus. Bergens Tidende,* <https://www.bt.no/nyheter/lokalt/i/0vPw2/skulemuseet-paa-holdhus> (Hentet 21.02.23)

Vestkystparken (u.å) *Vinnesholmen* <https://www.vestkystparken.no/tur/vestkystparkelementer/022288> (Hentet 21.04.23)

5.4 Publiserte kilder og litteratur

Asphaug, A. & Toft, O. (1996). *Kystkulturen i Sund bygdemuseum*. Sund kommune.

Christophersen, A. (2022). *Tingenes tale*. Museumsforlaget.

Eriksen, A. (2009) *Museum. En kulturhistorie*. Pax forlag.

Erlil, A. (2011). *Memory in Culture*. Palgrave Macmillian.

Gaukstad, E. & Holme J. (2005) Hovedaktørene i kulturminneforvaltningen. I J. Holme (Red.), *Kulturminnevern - bind 1*(s. 136-145). Økokrim.

Hauge, A. (1980). Lagsarbeidet i Os. I A. K. Engevik (Red.) *Bygdesoga for Os*. (s. 451-571) Norsk Skjemaforlag.

Hauan, M. A. (2006). Kunnskapssamtaler - samtaler til kunnskap. Intervju som metode. I A. Mostue & A. H. B. Skjelbreid (Red.), *By og bygd* (39:2006, s. 8-19). Astrid Santa, Norsk Folkemuseum. <https://dms08.dimu.org/file/022waz7hXDbV> (Hentet 10.05.23)

Holme, J. (Red.). (2020). *Kulturminnevern. Kulturminneloven med kommentarer*. (3. utgave). Riksantikvaren & Økokrim

Huseby, H. B. & Treimo, H (Red.) *Tingenes metode. Museene som tingsteder*. Norsk Teknisk Museum. <https://www.kulturradet.no/documents/10157/f08380c0-1785-4c62-81c7-5e3daa16e805> (Hentet 10.05.23)

Kahn, M. H. (2023). *Lærebok i kulturminnerett*. (2. utgave) Fagbokforlaget.

Kjus, A., Skåden, K. & Telste, K. (Red.) (2014) *Kulturgjenstander og gjenstandskultur*. Museumsforlaget.

Kulturrådet 2016: *Vurdering av samlinger. Veiledning Vurdering av kunst -og kulturhistoriske samlinger*. [Veileder]
<https://www.kulturradet.no/documents/10157/0751c1a5-44ae-47cd-a282-c40d6c1afe9c>

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015) *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

Latour, B. (2004). Why Has Critique Run out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern. I F. Ferguson & B. Brown (Red.), *Critical Inquiry* (30, s. 225-248). University of Chicago.

https://www.academia.edu/4949682/Why_Has_Critique_Run_out_of_Steam_From_Matters_of_Fact_to_Matters_of_Concern (Hentet 24.02.23)

Løkka, N. & Kleppe, B. (2022) *Samling og utvikling. Utredning av museumssektoren i Møre og Romsdal* (TF-rapport nr. 711). Telemarksforskning.

<https://www.telemarksforskning.no/publikasjoner/samling-og-utvikling/4161/> (Hentet 24.04.23)

Miller, S. (2020). *Museum Collection Ethics. Aquisition, Stewardship, and Interpretation*. Rowman & Littlefield.

Murphy, B.L. (2016). Charting the ethics landscape for museums in a changing world. I B.L. Murphy (red.), *Museums, Ethics and Cultural Heritage*. (s.19-42). Routledge.

Mykland, L. (2005). *Håndbok for brukere av statsarkivene*. Universitetsforlaget.

Norsk ICOM & Norges museumsforbund (2022). *Åpent, inkluderende, transparent og profesjonelt. Etiske retningslinjer for museer i Norge*. <http://norskicom.no/wp-content/uploads/2015/08/Retningslinjer-2022.pdf> (Hentet 09.04.23)

NOU 1996:7. (1996). *Museum. Mangfald, minne, møtestad*. Kulturdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/b324933f22c14d30abd752ea6bf75724/no/pdfa/nou199619960007000dddpdfa.pdf> (Hentet 27.02.23)

NOU 2002:01. (2002). *Fortid former fremtid. Utfordringer i en ny kulturminnepolitikk*.

Miljøverndepartementet.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/974383179d6b4264bfe16f1f309f1742/no/pdfa/nou200220020001000dddpdfa.pdf> (Hentet 27.02.23)

Pabst, K. (2016). *Museumsetikk i praksis*. Museumsforlaget.

Riksantikvaren (2010) *Kulturminner i kommunen. Håndbok for lokal registrering*. [Veileder].

<https://www.riksantikvaren.no/veileder/handbok-for-lokal-registrering-av-kulturminner-og-kulturmiljoer/> (Hentet 12.04.23)

Riksantikvaren. (Desember 2020). *Kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Planlegging etter plan- og bygningsloven*. [Veileder]. <https://www.riksantikvaren.no/veileder/planlegging-etter-plan-og-bygningsloven/> (Hentet 21.03.23)

Riksantikvaren. (November 2013). *Kulturminner i kommunen. Kulturminneplan*. [Veileder]. <https://www.riksantikvaren.no/veileder/utarbeidelse-av-en-kulturminneplan/> (Hentet 24.03.23)

Riksantikvaren. (u.å.) *Verdisetting og verdivekting av kulturminner*. [Veileder]. <https://www.riksantikvaren.no/veileder/verdisetting-og-verdivekting-av-kulturminner/> (Hentet 07.04.23)

Seilfaldet, H. (2016). *Retningslinjer for avhending. Prioritering, avhending og destruksjon av kulturhistoriske museumsgjenstander*. [Veileder]. Kulturrådet & Bymuseet i Bergen. <https://www.kulturradet.no/documents/10157/a5370cc1-4cf1-409b-bd4e-c8538d29949a> (Hentet 07.04.2023)

Seilfaldet, H. & Bjørke, A. (2017). *Å rydde i fortida – for framtida. Prioritering, avhending og destruksjon i museumssamlinger*. [Veileder]. Kulturrådet & Bymuseet i Bergen. <https://www.kulturradet.no/documents/10157/4d52f25f-04ff-4dd5-8f9c-1b50c0d028e2> (Hentet 30.04.23)

Skogseth, A. & Fyllingsnes, F. (2014) *Sund på Søre Sotra. Band 3. Gards- og slektssoge gnr. 23–gnr. 31*. Sund kommune.

Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*. Routledge

St.meld. nr. 6 (2018–2019). *Oppgaver til nye regioner*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/4095feb6db1f4c228552fe41d4d18ff2/no/pdfs/stm201820190006000dddpdfs.pdf> (Hentet 27.02.23)

St.meld. nr. 16 (2019–2020). *Nye mål i kulturmiljøpolitikken. Engasjement, bærekraft og mangfold*. Klima og miljødepartementet.

St.meld. nr. 23 (2020–2021). *Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid*. Kultur- og likestillingsdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/573ad8ffd103469087db8ee693de5060/nn-no/pdfs/stm202020210023000dddpdfs.pdf> (Hentet 27.02.23)

Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. (4. utgave). Gyldendal.

Treimo, H. (2018). Introduksjon. I H. B. Huseby & H. Treimo (Red.), *Tingenes metode: Museene som tingsteder* (s. 7-20). Norsk Teknisk Museum.

<https://www.kulturradet.no/documents/10157/f08380c0-1785-4c62-81c7-5e3daa16e805>
(Hentet 19.02.23)

Vestland Fylkeskommune (15. mars 2023). *Kultur bygger samfunn. Regional plan for kultur 2023-2025*. <https://www.vestlandfylke.no/globalassets/kultur/regional-plan-for-kultur/midlertidige-filer---ferdig-plan/230322-regional-plan-for-kultur.pdf> (Hentet 15.04.23)

6 Vedlegg

Vedlegg 1. Intervjuguide

Intervjuguide til Øygarden kommune

1. Kan du utdype hvilken type samlinger kommunen har og omfanget av disse?
2. På hvilken måte opplever du at det stilles krav til forvaltningen av disse samlingene enten fra lokalt, regionalt eller nasjonalt hold?
3. Knytter det seg avtaler til overtakelse av gjenstandene?
4. På hvilken måte vil du si at lokalsamfunnet er involvert i samlingene eller en eventuell formidling av denne?
5. Hvorfor tar kommunen vare på samlingene?
6. Hvordan vil du verdisette gjenstandene i samlingene? Har tingene en egenverdi - hvilken? Følelser - på hvilken måte?
7. Hva er grunnen til at gjenstandene ikke er ivaretatt av et museum tror du?
8. Hvordan ser dere på samlingene; som rekvisitter/replika eller museumsgjenstander (skal dere bruke dem eller bruke opp og lage nye eller stille ut)?
9. Hva tenker du/dere om fremtiden til disse gjenstandene? Hvordan er en ideell forvaltning?
10. Bør de registreres og i så fall hvorfor og hvordan

Intervjuguide til Bjørnafjorden kommune

1. Hvilken gruppe eller lag tok initiativ til samlingen av gjenstander (ikke navn på enkeltpersoner)?
2. Hva var bakgrunnen for innsamlingen?
3. Var kommunen involvert i innsamlingen?
4. Var det en plan for hvilke ting som skulle samles?
5. Var det en avgrenset periode?
6. Hvor lenge jobbet gruppen/laget med innsamling?
7. Var det noen med museumsfaglig kompetanse eller konservatorer involvert?
8. Hvordan ble gjenstandene samlet inn?
9. Hva var opprinnelig plan for oppbevaring?
10. Hvordan var det etiske perspektivet rundt innsamlingen den gang?
Anskaffelsesdiskusjoner i laget, kommunen e.l., ble det innhentet godkjenning fra familie eller andre, ble det dokumentert og laget avtaler med involverte, ivaretatt og bruk
11. Hvordan kom samlingene i kommunal forvaltning?

Vedlegg 2. Informasjonsskriv

Vil du delta i forskningsprosjektet

Å falle mellom to stoler -

Hvordan ser det kommunale samlingslandskapet av kulturhistoriske gjenstander ut i Bjørnafjorden og Øygarden, samt Hordaland?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke mellomrommet mellom den mer formelle museale samlingslandskapet, og den formelle kommunale kulturmiljøforvaltningen når det gjelder kulturhistoriske gjenstander. I dette skrivet gir jeg deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Jeg er en masterstudent ved Kulturminneforvaltning på NTNU som skriver masteroppgave dette semesteret. Som tema for denne masteroppgaven vil jeg undersøke nærmere samlingslandskapet av kulturhistoriske gjenstander som er i kommunal forvaltning men mellom den formelle kommunale kulturmiljøforvaltningen og museumssamlinger.

Med dette som bakgrunn vil jeg ta utgangspunkt i følgende problemstilling: Å falle mellom to stoler - Hvordan ser det kommunale samlingslandskapet av kulturhistoriske gjenstander ut i Bjørnafjorden og Øygarden, samt Hordaland.?

For å samle inn empiri om emnet eller data til prosjektet bruker jeg metoden; kvalitativt forskningsintervju med lydopptak for senere transkripsjon. Lydopptaket vil bli slettet når oppgaven er godkjent.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Program for kulturminneforvaltning, NTNU v/veileder Mattias Bäckström.

Hva innebærer det for deg å delta?

Ved å delta svarer du ja til å svare på spørsmål rundt temaet beskrevet over. Dersom du velger å delta i prosjektet får du tilsendt en intervjuguide på forhånd, slik at du er kjent med spørsmålene før vi møtes til intervju. Intervjuet vil bli gjort opptak av, slik at jeg har godt kildemateriale for transkripsjon i etterkant. Transkripsjonen vil bli lagret elektronisk.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg, vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Opplysninger om hvem som har svart på intervjuet, vil ikke bli publisert og offentliggjort.

Navn på kommunen du har svart for blir brukt i oppgaven. Jeg vil takke deg ved navn innledningsvis.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes desember 2023. Opplysninger som blir samlet inn om kommunen vil bli lagret for å kunne gjenbrukes til for eksempel forskning, dersom ikke annet er avtalt. Personopplysninger vil bli slettet når masteroppgaven er godkjent og innen desember 2023.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Trenger du mer informasjon?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Program for kulturminneforvaltning, NTNU ved Aud Mikkelsen Tretvik:
aud.tretvik@ntnu.no, 73 59 64 49
- Personvernombud NTNU: Thomas Helgesen, thomas.helgesen@ntnu.no, 930 79 038
- NSD e-post personverntjenester@sikt.no eller på telefon: 53 21 15 00.

- NTNU, Institutt for historiske studier, prosjektansvarlig veileder Mattias Bäckström, mattias.backstrom@ntnu.no, 73 41 28 64

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig veileder

Student

Karl Mattias Bäckström

Kristin Vangsnes Bøe

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet: ”Å falle mellom to stoler - Hvordan ser det kommunale samlingslandskapet av kulturhistoriske gjenstander ut i Bjørnafjorden og Øygarden, samt Hordaland”? og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til:

- å delta i intervju per telefon
- å delta i skriftlig intervju
- at opplysninger om kommunen kan publiseres
- at datamaterialet blir lagret for etterprøvbarehet og eventuell senere forskning

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

